tarih VE toplum

AYLIK ANSİKLOPEDİK DERGİ

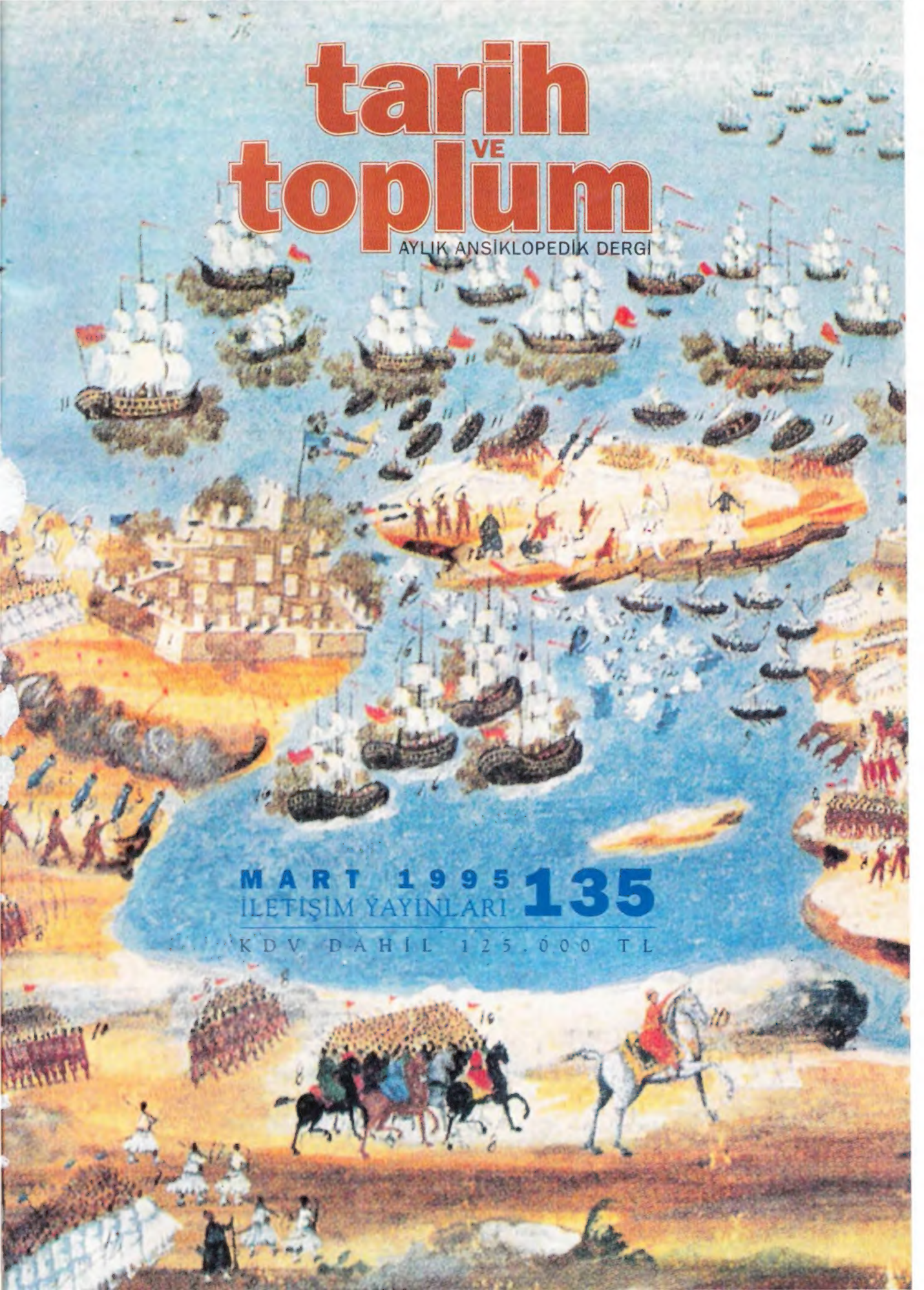

MART 1995
İLETİŞİM YAYINLARI
135
KDV DAHİL 125.000 TL

tarih ve toplum
ALTIN ANSİKLOPEDİK DERGİ
MART 1995 • CİLT 23 • SAYI 135

5 *İsmail Kara*
Gittikçe Uzaklaşan Hanya Mevlevihanesi

10 *Mustafa Şahin*
Kitaba Bakmak
Kitabı Yakmak

16 *Mehemed Malmisanij*
Bir "Beyanname-i Resmi"

18 KOLEKSİYONCUNUN DAĞARCIĞINDAN
Muhsin Ertuğrul İmzalı Bir Yazı

19 *Tülay Alim Baran*
İzmir'de Türk Kadınına Bir Bakış

24 *Eser Tutel*
Beyoğlu Günleri

31 *Herkül Millas*
Makriyanis ve Osmanlı Tarihi Tabloları

38 *Abdullah Uçman*
Rıza Tevfik'e Mektuplar IV

43 *Oğuz Tekin*
Byzantion'un Palamutları ve Altın Boynuz

47 *Zihni T. Anadol*
Hür Gençlik, Hücreler ve Tabutluklar

50 Mehmet Salih Bey'in Balkan Savaşı Günlüğü

60 KİTABİYAT
Zeki Arıkan
Bursalı Mehmet Tahir Bey Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş

63 KİTAP DAĞARCIĞI

64 MERAKLISINA
M. Sabri Koz

KAPAK: Yunan komutanı Makriyanis'in katıldığı Navarino muharebesine ait tablodan detay. Ressam Zografes bu tabloyu Makriyanis'in anılarına göre çizmiştir. **ARKA KAPAK:** Ellili yıllara ait bayram tebrik kartları.

OKURLARA MEKTUP

FAHRİ ARAL

Bu sayımızda Mustafa Şahin dostumuzun yazısında yeralan *Resimli Gazete*'den aktarmış olduğu ilgi çekici ankette "Size salâhiyet verilirse hangi kitabı yakardınız?" sorusuna Hüseyin Cahit Yalçın şöyle cevap veriyor: "Bütün kitapları yakabiliyor musunuz? O halde hiçbirine dokunmayınız. Bir kitabı, yüz kitabı, bin kitabı yakmakla temin edeceğinizi zannettiğiniz fayda kitap yakmak prensibinin kabulü neticesinde tahaddüs edecek fenalıkların yanında hiç kalır."

Öyle mi acaba? Bırakın kitapları, insanları bile yakmayı düşünen -ve yakan- kişilerin bulunduğu bir toplumda bu sözler ne ifade ediyor? Hele anketteki kitap kelimesi yerine insanı koyduğunuzda, gelecek cevapların neler olabileceğini düşünmek bile istemiyorum. En iyisi hiç düşünmemek mi? Yoksa şiddetin sokağımızdan evimize, televizyon ekranımıza kadar girdiği şu günlerde -gerçeği yetmiyormuş gibi bir de mahir programcılarımızın elinde canlandırması yapılarak- toplumu kemiren bu illete karşı mücadele etmek mi?

Şiddetin yaşanmayacağı nice bayramlara ulaşmak umuduyla...

Dergimizin bu sayısı beğeneceğiniz yazılarla dolu. Uzun zamandır sayfalarımızda ismini göremediğiniz İsmail Kara dostumuz, hakkında çok az yazılı kaynak olan ve kendi deyimiyle artık "gittikçe uzaklaşan" Hanya Mevlevihanesi'nin tarihini yazdı. Abdullah Uçman "Rıza Tevfik'e Mektuplar"ın dördüncü yazısında ise Ali Ekrem Bolayır, Hüseyin Daniş ve Yusuf Akçura'nın filozofa mektuplarını inceliyor. Çocukluk günlerinin hatıralarını tertemiz Türkçesi ve akıcı üslûbuyla yazmaya devam eden Eser Tutel, bu defa savaş yıllarının Beyoğlu'sunu anlatıyor.

Bu sayımızda dergimizin renkli sayfalarını dolduran "Makriyanis ve Osmanlı Tarihi Tabloları" yazısı ise Herkül Millas'a ait. Yunan ihtilalinin tanınmış komutanlarından olan Makriyanis'in ressam Zografos'a çizdirdiği bu tablolar Türklerle de doğrudan ilgili. Bu vesile ile Makriyanis'in kitabını armağan eden Amsterdam'dan *Tarih ve Toplum* muhibbi Erol Gözmen'e teşekkür etmeyi bir borç sayıyorum.

Geçen sayılarımızda çok ilgi çekici bir intihal -daha doğrusu korsan- olayını dergimizin sütunlarında açıklayan Oğuz Tekin, bu kez Byzantion'un palamutlarını, Altın Boynuz'u ve palamutların resmedildiği sikkeleri sözkonusu ediyor.İsveç'ten Mehemed Malmisanij ise yakın tarihimize ilişkin önemli bir belge sunuyor. İzmir'den Tülay Alim Baran ise yazısında Cumhuriyet'in ilânından sonra İzmir'de kadınların yeni rejimdeki yerlerini tartışan, kadın yazarları tanıtıyor.

Bu sayımızda Türkiye'de solun tarihine ilişkin bir yazı var. Zihni Anadol ağabeyimizin 1946 ve 51 tutuklamalarına ilişkin gözlemlerini içeren yazısını ilgiyle okuyacaksınız.

Geçen sayımızda ilk bölümü yayınlanan Miralay Mehmet Salih Bey'in "Balkan Savaşı Günlüğü", konunun meraklısı dostlarımız tarafından ilgiyle okundu. Günlüğün yayınlanmasına önümüzdeki sayıda da devam edeceğiz.

Kitabiyat sayfalarımızda Zeki Arıkan, Bursalı Mehmet Tahir Bey'in Aydın'da doğmuş, yaşamış ve ölmüş kişilerin biyografilerini içeren kitabının yeniden yayınlanmasını vesile ederek bazı değinmelerde bulunuyor. Refet Yalçın Bolata ise Türkiye Diyanet Vakfı'nın yayınladığı *Osmanlı Vesikalarına Giriş* kitabını tanıtıyor. "Kitap Dağarcığı", "Meraklısına" ve "Koleksiyoncunun Dağarcığı"ndan sayfalarımızda da ilgi çekici yazılar var.

Bu ayki fiyat artışı için diyecek bir şey bulamıyorum. Ama şu sütunlara başta kâğıt olmak üzere her türlü artışı yazarak, bir maliyet hesabı yapsak, kadirbilir okurlarımızın bizi hoşgöreceğini de biliyorum. Yine de özür dilemekten başka bir şey yapamıyorum.

Güzel bahar günlerinin başlayacağı önümüzdeki sayıda buluşmak dileğiyle...

OKURLARDAN MEKTUP

Ramazan Uğurlaması-Bayramlık

Dergimin Şubat kapağını, Tunus gazetesinin güzel bir hediyesiyle tezyin, fakat açıklamada 'sadaka-yı fıtır' kısmını tahrif etmişsiniz. Tarihi bir bilgi olarak bu kısmı açıklamaya eklemek istiyoruz:

'Sadaka-yı fıtır: Arpa 85, a'lâ buday 70, evsat buğday 60, hurma 270, kızıl üzüm 210, kara üzüm 130, un 75 para.'

88 yıl önce, yaklaşık 2-7 kuruş arası olan bu değerler, bugünün enflasyon ortamında 30-300 bin TL arasında. Nereden nereye gelindi. Arab hurmasına, birkaç yıldır Acem hurması eklenmişti, bu yıl Tunus hurması da katıldı. Fıtırları da farklı; iş, mü'minlerin tercihine kalacak artık. Fıtır sadakası, fitre zekâtı, kısaca fitre, Hicret'in 2. yılında vacib kılındı. O zamanlar fiyatlar eşitti, yani bugünkü gibi kevfe keder değildi, herkes fitre hesabını kolayca yapabiliyordu, bugün bu da zorlaştı, ortalamasını almak bile başlıbaşına bir zahmet. Fitre Ramazan Bayramı'ndan birkaç gün önce verilmeye başlanıyor, bayram namazından birkaç saat evvel verilmesi daha ahsen deniliyor. Amaç, muhtaçların ihtiyaçlarını karşılaması, bayramı sevinçle idrak etmesi. Sosyal yardımlaşmanın güzel bir nümunesi. Tatbik edebilenleri kutlarız.

Bir okur olarak bütün okuyucularımıza bayram şekeri yerine kabul etmeleri niyaziyla, geçmişten bir sünnet şöleni programı sunacağız. Dileriz dergiyi Mart 1'de (birinde değil!) okurlara ulaştırırsınız da, bu yarım elma-gönül alma çabamız hedefine ulaşır; okurun okurla bayramlaşması yerine kaim olur.

Nerde o bayram temizliği ve ikram hazırlıkları, atlıkarıncalar, bayram alayları, havaifişekler, karagöz, meddah, tuluat, ortaoyunu, hokkabaz, kukla, cambaz, mani eğlenceleri, bayramlığını giymiş insanlar, el öpmeler, hayır dualar, hediyeler, komşu-akraba ve kabir ziyaretleri, küskünlerin barışması, o tatlı telaşlar demeyeceğiz çünkü gitti gider. Program bunları bir parça anımsatacaktır hiç olmazsa. Bu vesileyle bütün insanlığın barış ve esenlikli bir dünyada nice nice bayramları idrak etmesini temenni ediyor ve programımızı sunuyoruz:

Mustafa Şahin / İSTANBUL

tarih ve toplum

MART 1995

CİLT 23 • SAYI 135

ISSN 1019-4681

İLETİŞİM YAYINLARI A.Ş. ADINA SAHİBİ
Murat Belge

YAYIN YÖNETMENİ & SORUMLU YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
Fahri Aral

YAYIN KURULU
Nuri Akbayar, Yücel Demirel, Emre Dölen, Erol Sadi Erdinç, Ekrem Işın, Orhan Koloğlu, M. Sabri Koz, Turgut Kut, Necdet Sakaoğlu, Baha Tanman

DANIŞMA KURULU
Fikret Adanır, Feroz Ahmad, Turgut Akpınar, Robert Anhegger, Masami Arai, Cem Behar, Kemal Beydilli, Martin van Bruinessen, Selim Deringil, Ahmet Demirel, Paul Dumont, Cornell Fleischer, Barbara Flemming, François Georgeon, Colin Imber, Kurtuluş Kayalı, Gündağ Kayaoğlu, Celia Kerslake, Klaus Kreiser, Uygur Kocabaşoğlu, Gün Kut, Jacop Landau, İlber Ortaylı, Şevket Pamuk, Kevork Pamukciyan, Donald Quataert, İ. Lütfü Seymen, Şinasi Tekin, Michael Ursinus, Stefanos Yerasimos, Erik Jan Zürcher

TASARIM **Ümit Kıvanç**
UYGULAMA **Çiğdem Dilbaz**
DÜZELTİ **Yetvart Danzikyan**
FOTOĞRAF **Mehmet Özcan**
OFSET HAZIRLIK **Ağaçkakan Ltd. Şti.**
Tel. 516 82 80 - 516 07 59
BASKI **Ayhan Matbaası**
DAĞITIM **İletişim Pazarlama A.Ş.**

•

İLETİŞİM YAYINCILIK A.Ş.
GENEL MÜDÜR **Nihat Tuna**
OKUR İLİŞKİLERİ **Ayten Törün**
SATIŞ-DAĞITIM **Ercan Meriç**

İSTANBUL Klodfarer Caddesi İletişim Han Cağaloğlu 34400 Tel. 516 22 60 Fax: 516 12 58

ANKARA Konur Sok. 24/4 Yenişehir 06640 Tel. 425 36 00 - 425 20 71

İZMİR 857 Sokak İzmiroğlu İşhanı No. 306 35250 Konak Tel: 484 90 42

ABONE KOŞULLARI

Yurtiçi
Yıllık: 1.250.000.- TL
6 aylık: 625.000.- TL
Avrupa-Ortadoğu 48 $/yıl
Amerika 72 $/yıl
Avustralya 84 $/yıl

Uçak posta ücreti abone bedelinin içindedir

Yurtiçi abonelik için abone bedelinin **İLETİŞİM A.Ş. 255661 POSTA ÇEKİ HESABI**'na yatırılması ve posta çekinin üzerine "Tarih ve Toplum abonesi" ibaresi yazılarak fotokopisinin, açık talebinizi içeren bir mektupla birlikte yayınevimize gönderilmesi yeterlidir.

Yurtdışı abonelik için bedelin İLETİŞİM A.Ş.'nin **PAMUKBANK TÜRBE ŞUBESİ 865277** no'lu DTH'na havale edilmesi ve dekont fotokopisinin, açık talebinizi içeren bir mektupla yayınevimize gönderilmesi yeterlidir.

Kıbrıs satış fiyatı: 125.000.- TL

Müze-i Askerî Müdir-i Muhteremi
Muhtar Paşa Hazretleri'nin
himaye-i devletlerinde
Eyübsultan'da
Müstesna iki gün Emsalsiz iki gece
Debbağhane Caddesi'nde Fotoğrafhane ittisalındeki arsada
Maşrık-ı Füyuzat Nümune Mektebi menfaatine
Hem eğlence Hem bir emr-i hayra müzaheret
Muhteşem Mutantan
Hitan Cemiyeti

Komik Fahri Bey [riyasetinde]

9 Eylül Perşembe [1920] 10 Eylül Cuma [1920]
Gece ve gündüz Hanımlara ve beylere

Müsamere Programında Mevcud Numerolar

Müsamere mahalli dahilen ve haricen Osmanlı bayrakları ve alay sancakları ile mükemmel surette tezyin ve müteaddid lüks lambalarıyla da tenvir edilecektir.

(Teşrif buyuracak hanım ve beyefendilere hususi mevki'ler tefrik olunup her türlü esbab-ı istirahatleri temin edilmiş ve ayrıca mükemmel bir büfe de ihzar edilmiştir.)

1: At ve araba ile sünnet çocuklarının cevelanı.

2: Muazzam sünnet alayı ile Hazreti Halid Efendi'mizin Türbe-i saadetlerini ziyaret.

3: Bando muzika ile sünnet mahalline avdet. (Sünnet alayına ahali-i muhtereme med'uvv bulunduklarından arzu eden zevat at ve araba ile de iştirak edebilirler)

4: Sünnet çocuklarının müctemian fotoğraflarının ahzı.

5: Emr-i hitanın icrası (Sünnetçibaşı meşhur Halebli Mahmud Efendi tarafından)

6: Hokkabaz ve 7: Kukla } Meşhur san'atkâr Yapağcıoğlu ve rüfekâsı tarafından ve zengin bir program dahilinde icra-yı hüner edilecektir.

8: 'Cambaz' san'atkâr-ı şehîrler tarafından şimdiye kadar görülmeyen envai hüner ve marifetler icra edilecektir.

9: Monolog Tahsin Bey tarafından.

10: Piyango (mevki biletine mukabil: saat, lavanta ve kolonya şişeleri, minimini hanımlara dikiş kutuları ve güzel bebekler, müzeyyen sepet vesaire)

11: Kantolar (rakkase-i şehîre Adrine, Hermine, Eleni hanımlar tarafından)

12: Tiyatro (mümessil-i şehîr Komik Fahri Bey Kumpanyası tarafından)

Tiyatro Programı Tafsilatı

Komik-i şehîr Fahri Bey Kumpanyası tarafından şehrimizin en meşhur san'atkârlarından müteşekkil mecma-ı temâşa Eylül'ün 10. Cuma günü gündüz hanımlara ve beylere birlikte Fahri Bey'in en gülünçlü ve en meraklı piyeslerinden

Câzibe
yahud
Cesur Delikanlı
Dram komedi 5 perde

Eşhas

Kaplan Bey	derebeyi	Tahir Bey
Palma	ihtiyar bir asilzade	Necati Bey
Ceylan	genç bir delikanlı	Rıfkı Bey
Turna	Emekdarı	(Fahri) Bey
Reyhan	Beyin adamları	Memduh Bey
Nu'man	Beyin adamları	Muhtar Bey
Selman	Beyin adamları	Faik Bey
Raif	Ceylan'ın adamları	Ali Efendi
Sadık	Ceylan'ın adamları	Nuri Efendi
Cazibe	Ceylan'ın ma'şukası	Eleni Hanım
Sâkibe	Beyin hemşireleri	Adrine Hanım
Râcibe	Beyin hemşireleri	Hermine Hanım

(Müntehab Yeni Kantolar)

Adrine, Hermine ve Eleni hanımlar tarafından Leblebici kuvartosu: Fahri Bey ve akrisler tarafından Eylül'ün 10. günü akşamı beylere ve hanımlara

Bahar Eğlencesi
Şarkılı ve gülünçlü komedi 4 perde

Ratib Bey	zengin bir zat	Memduh Bey
Zarif Bey	mahdumu	Rıfkı Bey
Çember	uşağı	(Fahri) Bey
Terkoş Ağa	ihtiyar bir adam	Necati Bey
Ferhad	damadı	Tahir Bey
Aliş	köylü	Muhtar Bey
Merduş	köylü	Ali Bey
Mıstık	köylü	Faik Bey
Nadide	Terkoş'un kızları	Arini Hanım
Cedide	Terkoş'un kızları	Adrine Hanım
	Rebia	Terkoş'un kızları
		Hermine Hanım

İhtar.– Cuma günü gündüz ve gecesine mahsus tiyatro programı Perşembe akşamı ve Cuma günü tevzi edilecektir.

2.– Büfe müzayedelidir. Talip olan Maşrık-ı Füyuzat Mektebi Müdiriyeti'ne müracaat eylemelidir.

Kayıt şeraiti: Karyola ve yatak sünnet çocuğuna ait olmak üzre yalnız 5 lira karyola ve yatak mektebe ait olursa 7,5 lira.

Fakir ve zarureti olanlara müsaadat-ı mahsusada bulunulur.

Biletler 30, 50, 75, 100 kuruştur.

Abonman ve mevki biletleri şimdiden mektepde füruht olunur.

Perşembe gününden evvel abonman bilet alanlara % 20 tenzilat yapılır.

موزهٔ عسکری مدیر محترمی
مختار پاشا حضرتلرینك حمایهٔ دولتلرنده
ایوب سلطانده
ختان جمعیتی
فوتوغراف فخری بك
۹ ایلول جمعه
کیجه و گوندوز
۱۰ ایلول جمعه
خانملره مخصوص

Gittikçe Uzaklaşan

Hanya Mevlevihanesi

İSMAIL KARA

Hanya (Girit) Mevlevîhanesi'nin tarihi hakkında yazılı kaynaklar bilebildiğimiz kadarıyla yok denecek kadar sınırlı. Dergâhın kurucu şeyhi Kara Abdal Süleyman Şemsî Dede'nin vefatından sonra oğlu Hüseyin Arif Ef. tarafından neşredilen *Tuhfe-i'l-Mesnevî alâ Hubbi'l-Hayderi ve Divançe-i Kara Şemsî*'nin (İstanbul Şirket-i Mürettibiye Matbaası 1305 [1889], 72 s.) baş kısmında yer alan hal tercümesindeki bilgiler (s. 5-7) ilk ve bir bakıma son malûmatlardır.

Kurucu Şeyh Şemsi Dede

Bizim bu sınırlı malûmata ekleyeceğimiz bilgiler iki kaynağa dayanıyor. Birincisi şeyh ailesinden sayın Kevser Atay hanımefendinin lutfettiği notlar ile yine şeyh ailesinden ve Mevlevîhane'nin metrükâtını 1924'te İzmir'e nakleden sayın Bedri Özmen beyefendi'nin bize verdiği bilgiler,[1] ikincisi de VGMA'da bulunan Mevlevîhane'nin hayli uzun ve teferruatlı vakfiyesidir.

1. Mevlevîhane'nin iki şeyhi

Kurucu şeyh Süleyman Şemsî Dede 1828'de (Ramazan 1244) Konya'da Abdürreşid Mahallesi'nde dünyaya geldi. Yaz aylarında babası Aşık Osman'ın bağında çalıştı, kışları mektebe devam etti. Onaltı yaşında iken (1259/1843) Konya Şems-i Tebrizî Dergâhı türbedarı Seyyid Emirşah Kaygusuz Abdal (Dede)'a intisab etti ve 4 yıl yanında kaldı. Bu sırada mektebe de devam ederek Kur'an-ı Kerim'i hatmetti, ilmihal ve akaid okudu. Kaygusuz Dede onu Mehmed Sûdi Dede ile tanıştırdı ve Mevlâna Dergâhı'nda çile çıkardı. 1266/1850'de kendisine hilafetname verildi. Sultan Divanî Dergâhı'na hizmet ve ilim tahsili için Afyonkarahisarı'na gitti ve 4 sene de burada kaldı. Bursa ve İstanbul'a giderek ziyaretgâhları dolaştı ve yaşayan şeyhlerle görüştü. Ardından Konya'ya döndü (1272/1856), dervişlere *Mesnevî* dersleri verdi.

Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi şeyhi Horosanî Ali Dede'nin vefatı üzerine bu dergâhın şeyhliğine tayin edildi (1287/1870). Bu görevde iken Hanya'daki mevlevî muhiblerin ısrarlı davetleri üzerine Hanya'ya gitti (1289/1872) ve 1880'de (27 Recep 1297, Mirac Kandili) bahsetmekte olduğumuz dergâhı açtı. 1886'da (23 Zilhicce 1303/9 Eylül 1302) vefat ederek Dergâh'ın haziresindeki türbeye defnedildi.

1. Kevser Hanım'la ve Bedri Bey'le görüşmelerimizde, yazışmalarımızda yardımlarını esirgemeyen Dr. Filiz Bengi hanımefendiye, Mevlevihanenin şimdiki halini gösteren fotoğrafları lütfeden sayın Nathali Clayer'e ve yardımlarından ötürü Thierry Zarcone'a teşekkür ediyorum.

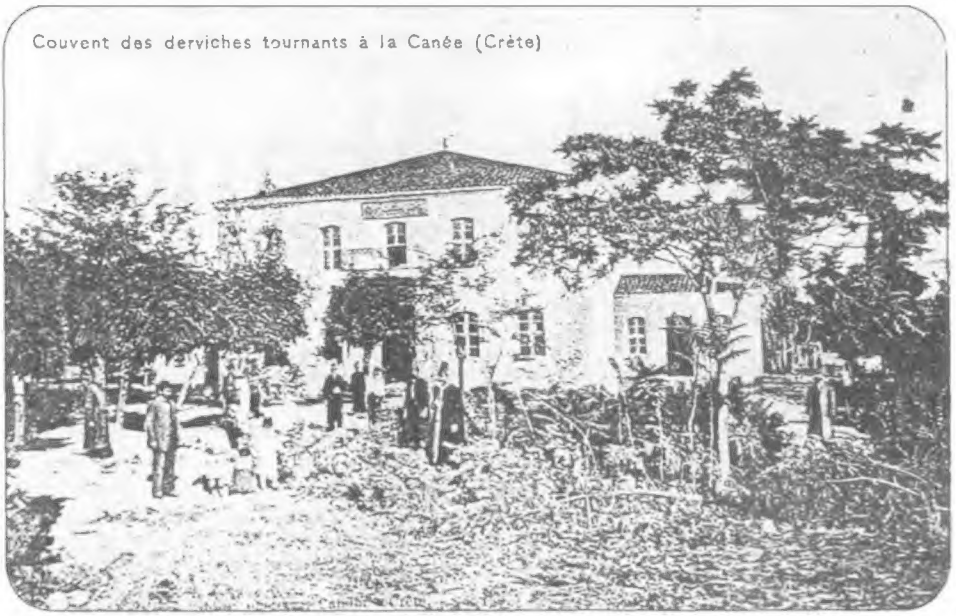

Mevlevihanenin eski halini gösteren bir kartpostal.

Şemsî Dede'nin vefatı üzerine meşihata geçen büyük oğlu Mehmed Şemseddin Ef. 1859'da (Recep 1275) Konya'da doğdu. 14 yaşında iken ailesiyle birlikte Hanya'ya hicret ettiler. Burada tahsilini tamamladı; Arapça ve Farsça öğrendi. 1908-24 yılları arasında şeyhlikle beraber Girit Müftülüğü (Hâkimu'ş-şer') görevini de yürüttüğüne bakılırsa İslâmî ilimlerde de ileri derecede bilgi sahibi olduğu anlaşılır. Şemsî Dede'nin ikinci oğlu Hasan Hüsnü Ef. de bu yıllarda Girit Evkaf Müdürlüğü yapmıştır. Üçüncü oğlu Hüseyin Arif Ef. ise Dergâh'ın bünyesinde açılan özel Rüşdiye Mektebi (Mekteb-i Kebir-i İslâm) müdürlüğü ve muallimliği görevini yürütmüş, ayrıca siyasetle ilgilenmiş, İttihat ve Terakki'nin çalışmalarına katılmıştır.

Mehmed Şemseddin Ef.'nin konumu ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti Girit şubesi başkanı olması dolayısıyla, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve milli mücadele yıllarında özellikle de Lozan Antlaşması sırasında ve mübadele esnasında Mevlevîhane zulme ve baskıya uğrayan, yerlerini terke zorlanan müslümanların sığınağı olmuş, haklarının arandığı ve yardımların toplandığı bir merkez haline gelmiştir.[2]

Mehmed Şemseddin Ef. 1924 yılında nüfus mübadelesi şartları gereği ailesini ve Dergâh'ın bazı taşınabilir mallarını, kütüphanenin bir kısmını, kıymetli eşyaları ve kurucu şeyhle bazı zevatın kabirlerini Türkiye'ye, İzmir'e getirmek için hazırlıklara başladı. İtalya'dan özel olarak kiralanan geminin Hanya limanına yanaştığını Dergâh'ın bahçesinden gören Şemseddin Efendi bu acıklı hale daha fazla dayanamayarak fenalaştı ve orada ruhunu teslim etti. Bedri Özmen'in gayretleriyle ve binbir güçlükle İzmir'e ulaşan Şemseddin Ef. ve diğer nakledilen zevatın naaşları Topaltı semtindeki Mevlevîhane'nin hazi-

Palmiye ağaçlarıyla çevrili Hanya Mevlevîhanesi'nin ihata duvarlarını da gösteren bir fotoğraf. Arkada Mevlevîhane, önde (sağdan sola) 2. şeyh Mehmed Şemseddin Efendi, Bedri Özmen ve Ahmet Özmen.

2 Mehmet Şemseddin Ef. Osmanlı Devleti'nin Girit'teki yarıresmi temsilcisi gibidir. Konya Mevlana Müzesi Arşivi'nde bulunan Şemseddin Ef.'nin Çelebi Ef.'ye yazdığı mektuplar bunu gösterdiği gibi Osmanlı Devleti Atina Sefiri'nin Şemseddin Ef.'ye gönderdiği ve Bedri Özmen beyefendi'nin birkaç tanesini bize verdiği resmi-antetli raporlar da buna işaret etmektedir.

resime defnedildi.

Aile İzmir'e gelir; Türkiye'de henüz tekkeler kapatılmamıştır. İzzet ü ikram görürler. Hanya Mevlevîhanesi'nin devamı olabilecek bir dergâhın yapımı için resmen arazi tahsis edilir, kurucu şeyhin ikinci oğlu Hasan Hüsnü Ef.'ye şeyh muamelesi yapılır... Acılar dinecek, yaralar kullenecekken tekkelerin kapatıldığı haberi her şeyi altüst eder; tapu tahsisli arazi çeşitli hafifliklerle ellerinden alınır, Hanya'dan gelen naaşların da başka bir yere nakli istenir.

Getirilebilen eşyalardan sakal-ı şerif Karantina Kilise Camii'ne (Hüsnü Atabek Camii), Allah, Muhammed ve dört halifenin isimlerinin yazılı olduğu büyük levhalar Asansör Camii'ne, kütüphaneden getirilebilen kitaplarla iki büyük kristal avize ve rakkaslı çalar saat, daha sonraları Konya Mevlânâ Müzesi'ne hediye edildi.

Yetimhane olarak kullanılan Hanya Mevlevihanesinin bugünkü hali (Foto: N. Clayer)

Kurucu Şeyhin küçük oğlu Hüseyin Arif Efendi

2. Vakfiyenin muhtevası ve tekkenin müştemilatı

1303/1885 tarihli mufassal vakfiyeden edindiğimiz bilgilere göre halen yetimhane olarak kullanılan Hanya Mevlevîhanesi Zirtop mevkiinde eski Tuzhane (Selhhâne, Tuzla) karşısında, etrafı yüksek duvarlarla çevrili geniş bir arazi (35 bin m2) üzerinde büyük vakıf akarlarla ve 36.000 kuruşluk nakitle desteklenmiş şekilde inşa ve tesis edilmiştir.

Vakfiye düzenlendiği sırada mevcut olan binalar şunlardır:

1. Mescit (Vakfiyede sayılan kıymetli eşyası: 8 adet şamdan, 1 adet kebir çalar saat, 1 adet sîmin gülabdan, 1 adet buhurdan),

2. Mescide bitişik Semahâne (bir hâne-i refîu'l-erkan)

3. Semahâneye bitişik türbe ve hazire (Bu üçü aynı bina içindedir),

4. Çile çıkarmaya, yemek pişirme ve çiledeki dervişlerin iskânına tahsis edilmiş "âsitâne" veya matbah,

5. Dolaplı su kuyusu,

6. Sarnıç ve kuyu.

Vakfiye düzenlendiği sırada inşaatları devam eden binaları:

7. Tahtanî ve fevkani 6 bab hücre (Haremlik),

8. Şeyh meydanı ve bitişiğinde tahtanî ve fevkanî 6 bab hücre (Selâmlık).

Vakfiyede yapılması için kaynak ayrılan ve dökümü yapılan işler:

9. Sarnıç,

10. Çeşme ve şadırvan,

11. Üzüm bağı, meyveli ve meyvesiz ağaçların dikilmesi,

12. Bağ ve sebze bostanı. (Bağ ve meyve, sebze bostanlarının mahsulleri öncelikle Dergâh'ın ihtiyaçları için kullanılacak, şeyh ailesi ve dervişlere verilecek, kalanlar satılarak Dergâh'a gelir temin edilecektir. Kevser Hanım'ın verdiği bilgilere göre sebze ve meyvelerin satımı için Hanya'da bir dükkân açılmış, ayrıca

II. Meşrutiyet'in ilanının yıldönümünde Mevlevihanede yapılan fakir çocukların sünnetini tesbit eden fotoğraf.

bir fırın ve değirmen işletilmiştir).

Yaşadığı müddetçe meşihatı ve mesnevihanlığı kendine meşrût kılan vâkıf Şemsî Dede büyük oğlu Mehmed Şemseddin Ef.'yi mesnevîhanlık ve mürşidlik, ortanca oğlu Hasan Hüsnü Ef.'yi (1859-1937) mütevellilik, küçük oğlu Hüseyin Arif Ef.'yi (1864-1942) de kâri-i Mesnevî ve müderrislikle görevlendirmiş ve vakfiyede kendilerine vazifeler tahsis etmiştir. Kendilerine vazife tahsis edilmiş diğer dergâh hizmetleri ise şöyle sayılmıştır: Kârîlik, aşirhanlık, na'thanlık, sersemazenlik, serkudümzenlik, sernayzenlik, defzenlik, duagûluk.

Vakfiyede matbah-ı şerif için vakfedilen eşya ve malzeme de tek tek sayılmaktadır. Yeni kurulan bir Mevlevîhane'nin öncelikli mutfak malzemesini göstermesi açısından bu listenin önemli olduğunu sanıyorum:

"Ve ol matbahın âlât ve levazımından olub fukara ve dervişan-ı Hazreti Mevlâna'nın istimâl etmeleri içün:

1 aded lokma kazganı ma'a kapak ve
1 aded su kazganı ve
4 adet tencere ma'a kapak ve birisi nühhas (bakır) ve diğeri pirinç
2 aded kebir (büyük) sini ve
1 aded evsat (orta) sini ve
1 aded ufak sini ve
1 aded börek tepsisi ve
7 adet sahan ma'a kapak ve
2 aded şorba tası ma'a kapak ve
1 aded karavana ve
6 aded nühhas lengeri ve
2 aded nühhas leğen ve
1 aded su güğümü ve
2 aded nühhas taba (tava) ve
1 aded süzgü ve
3 aded kefce ve
2 aded kefgir ve
1 aded lokma malası ve
2 aded su yamağı ve
1 aded kahve güğümü ve
2 aded su kovası ve
2 aded mankal ve
1 aded pirinç havan ma'a el ve
2 aded şamdan ve
1 aded el değirmeni ve
1 aded kebir kahve değirmeni ve
1 aded yufka sacı ve
3 aded sacayağı ve
2 aded ahenî (demir) kürek ve
2 aded maşa ve
2 aded et satırı ve
6 aded sebzevat bıçağı ve
1 aded odun baltası ve
2 aded su küpü ve
1 aded arslan postu ve

1 aded kaplan postu ve
1 aded felek postu ve
2 aded yasdık ve
1 aded asma saat ve
18 aded salata tabağı ve
18 aded hoşab kâsesi cümlesini vakf eyledim. Ve bu zikrolunan âlât-ı meştûha ve eşya-yı mevkûfenin vakt-i ihtiyacda kalay ve tamir ve reçdidi mesârifi, şamdanlarda îkad olunan şem'in akçesi nukûd-i mevkûfe-i âtiyetu'z-zikrin nemâsından veyahut akar-ı mevkûfenin hasılâtından sarf oluna."

Vakfiyenin bir diğer özelliği Dergâh'a vakfedilen 735 ciltlik 644 kitabın listesinin verilmiş olmasıdır. Bunların 39 cildini Mesnevi ve şerhleri oluşturmaktadır. Diğer kitapların çoğu bir medrese ve dergâh kütüphanesinde bulunabilecek kitap ve risalelerdir: Tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf, akaid-kelâm, siyer, mevlid, dua, mevize, evrad, feraiz, ilmihal, lügat, ahlâk kitapları. Mevlevîhâne kütüphanesi olduğu için divanlar önemli bir yer tutuyor: Galib Dede, Fuzulî, Nabi, Süheylî, Nevres, Ruhî-i Bağdadî, Aşkî Dede, İsmail Hakkı, Nesimî, Molla Câmi, Hafız, Şahidî, Zekâî, A'ma Yusuf, Şahî, Şefik, Vehbî ve Derdli divanları.

Veled Çelebi'nin (Izbudak) Hasan Hüsnü Efendi'ye yazdığı mektup.

Hanya mevlevîhanesi şeyhi mehmed Şemseddin Efendi'nin Konya'da bulunan Çelebi Efendi'ye yazdığı mektuplardan biri (Konya Mevlana müzesi Arşivi). Bu mektupta Balkan Savaşı dolayısıyla Şeyh Efendi'nin yürüttüğü yardım faaliyetleri anlatılmaktadır.

Ayrıca okutulacak dersler için 12'şer adet Arapça sarf-nahiv ve edebî sanatlar kitapları var: Emsile, Bina, Maksûd, Avamil, İzzî, Merah, Şâfiye, İzhar, Kâfiye, Velediye, İsagoci, İnşa, Belağat, Kavaid-i Osmaniye. Yukarıda da kısmen işaret edildiği gibi kurucu şeyhin küçük oğlu Hüseyin Arif Ef. Dergâh'a müderris tayin edilmiş ve Arapça, Farsça, Türkçe yanında isteyenlere İslâmî ilimler de okutmuştur.

Kitap listesi içinde dönemin genel gidişini ve zihniyetini yansıtan eserler de yer alıyor. Meselâ *Tercüme-i Telemak*, *Risâle-i Rub' Daire*, *Coğrafya*, *Atlas*, *Hendese-i Cedid*, *Mecmuatü'l-Mühendisîn*, *Hesap*, *Cebir*, *Risâle-i Hafriye* vb.

Mevlevîhane'nin eski ve yeni durumunun ancak fotoğraflarını görebildiğimiz için binalar ve mimarisi hakkında bilgi veremiyoruz. Bu eksikliği herhalde sanat tarihçileri tamamlayacaklardır.[3]

3 Hanya Mevlevîhanesi ve vakfiyesi üzerine yapmakta olduğumuz geniş çalışma **Osmanlı Araştırmaları** dergisinin XV. sayısında yayınlanacaktır.

Kitaba Bakmak Kitabı Yakmak

MUSTAFA ŞAHİN

Kitaba bakmak denince bu ülkede akla önce, ruznâmeye (halk dilinde aşınmış-bozunmuş haliyle "uruzlama"), yıldıznâmeye yani sihr, büyü kitaplarına bak(tır)mak, sonra Kur'an'a bakmak, daha daha sonra –eğer gelirse o da– herhangi bir konuda o konuyla ilgili kitaba bakmak gelir. Kitabı yakmak deyince tarihin hemen hatırlattığı Roma, İskenderiye, Hitler Almanyası'nın ön sıralardaki yeridir. Kitabına (kara kaplı'ya) uydurmak başlıbaşına bir fenomen ve konumuz dışı olduğundan anmakla yetiniyoruz.

Türkiye'de kitap bazıları için uyku getirici, bazıları için vakit geçirici, bazıları için ruh-kafa (dolayısıyla bünyeyi, dolayısıyla toplumu) zehirleyicidir. Bu kategoriye girenlerin tez elden icabına bakılmalıdır. Oysa ki hür fikir çeşitli fikirlerin birbirini sınaması, yoklaması, sorgulaması, ölçüp-tartması ve gerçeğe yaklaşma çabasıyla filizlenip boy verecek, gümrahlaşacaktır. Yoksa, bu fikir fikrime ters deyip her karşı fikir budanmaya kalkılırsa fikre örülecek bu duvar, getirilecek bu sınır beynin donmasına, dumura uğramasına yol açacaktır. Böyle bir ülkenin mucid ya da dünya ölçeğinde eser sahibi zekâlara sahip olmasını beklemek de kuru bir hayal olur.

Düşünceye düşünceyle karşılık verilir, bu düşünce cimnastikleri daha ileri ürünler ortaya getirirse, bunun için de medeni ölçüler içinde fikirler yarıştırılırsa ferde, topluma, ülkeye, dünyaya yaraşır bir faaliyet gösterilmiş olur; amaç da bu olmalıdır.

Anketler de bu eylemin başka bir boyutu olabilmektedir. Dönemlerinde, bugünkü gibi şirketleşmiş kamuoyu araştırmacıları olmadığından, garibim bazı gazete ve mecmualar, sayıları birkaç yüzle birkaç bin arasında değişen okuyucularına zaman zaman soru sormuşlar, cevapları da imkân nisbetinde yayımlamışlardır. Bunlar içinde falanı nasıl bilirsiniz, ne yer ne içersiniz, nasıl uyursunuz türünden şeyler olduğu gibi ciddi, olumlu şeyler de ele alınmıştır. (Doğrudan ya da dolaylı bazı misaller için bknz. *Tarih ve Toplum*, sayı 50, 51, 60, 70, 72, 75, 83; ayrıca "Türk dilini temsil edecek 10 Eser", *Yücel*, sayı 4, Nisan 1950, s. 9)

Resimli Gazete'nin anketlerinden birini konuyla ilgisinden dolayı sunuyoruz. Eminiz ki bu anket bugün de yapılsa, cevaplardaki oran değişmeyecek, zihniyet meselesinin, çözümlenmesi gereken bir mesele olarak hâlâ önümüzde durduğu, 70 yıl önce kitaba nasıl bakılıyor idiyse bugün de öyle bakıldığı görülecektir. Nitekim medyatik mizahçılarımız zaman zaman bu sorunu gündemlerine almaktadır.

Günümüz dünya halklarıyla her konuda eşitlenebilmek isteniyorsa kafaların/düşüncelerin baskılardan kurtulması/kurtarılması bir zorunluluktur. Beyinsel üretimin önündeki engellerin ortadan kaldırılması, çağdaş üretimin yapılabilmesinin bütün koşullarının sağlanması gerekmektedir. Bilim, kültür, sanat ve teknolojide boy ölçüşebilmenin başka yolu da yoktur. Bütün bunlar yazarak, okuyarak, öğrenerek olacaktır. Aksi halde, kaplumbağa-tavşan yarışı hikâyesi daha çok yazılıp çizilecek ve anlatılacaktır.

Gerek muharrirlerin, gerek okuyucuların, ankete cevapları üzerine birkaç saptamayla yetinip yorumu günümüz yazar ve okuyucularına bırakacağız:

a. Sadettin Nüzhet Ergun - M. Ferit Uğur ikilisinin, Etem İzzet Benice ve Florinalı Nazım'ın kitapları her i-

halk kültürünün özde ayniliğine ulaşılmış, umumi zenginliği bir yöreye mal eden yazarlar, kamuoyunda "mat edilmiş" olurdu. Davranışın da cevabın da bu yönde olması daha doğru olurdu.

c. Cevabın birinde İbrahim Cehdi'nin kitabıyla Süleyman Nazif ısıtılıp Abdullah Cevdet üşütülüyor. Burada bir kasd-ı mahsus yoksa, Süleyman Nazif'in takma adlarından biri olan İ. Cehdi ayrı bir yazar sanılmış olmaktadır ki, müstear işinin herkesi uğraştırdığı bir gerçektir; cevap sahibinin "cahil" olduğunu falan düşünmek yersizdir.

d. Üç-beş kelimelik cevaplar arasında üç-beş satırlık cevaplardan daha olgun tespitler vardır ki, bu bile çok lâf etmenin önemli olmadığını, az söz çok iş prensibinin önemini gösteriyor.

e. Muharrirler arasında da, okuyucular arasında da "lâf ola" kabilinden cevap verenler vardır ki, bu, konuşma, söz söyleme sanatının edinilme gerekliliğini düşündürmelidir, çünkü söz de eylem kadar bağlayıcıdır.

Yeni anketimiz

• Hiçbir kitabı yakmazdım.

Necmeddin Sadık [Sadak]

• **Mantık**'ı yakardım.

Hüseyin Suad [Yalçın].

• Ahlâkı ifsad eden kitapları yakardım.

Lütfi Simavi

Ahmet Şükrü

• Yakılması icabeden kitapları saymaya başlasak kütüphanemiz boş kalırdı. İyisi mi kitap dostluğu memlekette bu kadar mahdutken bu meseleyi hiç hatırımıza getirmeyelim.

İbrahim Alaeddin [Gövsa]

• Bu tarihe kadar yazdığım bütün kendi eserlerimi yakardım.

Selami İzzet [Sedes]

• Bizim **Milliyet**'deki meşhur **Yakılacak Kitab** varken, başka bir kitap yakmayı düşünmem gerçi bu romanı okumadım; madem ki müellifi bunun yakılacak olduğunu söylüyor, başka bir kitabı yakmak müellifin düşüncesine hakarettir.

Milliyet Müdürü: Ahmed Şükrü

• Madem ki ateş etti bana bütün hayatı,

Mümkün olsa yakardım kitab-ı kâinatı!

Necdet Rüştü [Efe]

• Eğer, mutlaka bir kitap yakmak lâzımsa kimseye zararı dokunmasın diye kendi kitabımı yakardım.

Edhem İzzet [Berice]

• Bütün **Elifbâ**ları yakardım ki hiçbir kitap yazılamasın!

Akbaba gazetesi sahibi Yusuf Ziya [Ortaç]

• Boşuna baş yormasın diye bütün muahedeleri ve hukuk-ı düvel kitaplarını yakardım.

İbrahim Necmi [Dilmen]

• Ne kadar dalkavuk eski tarihler varsa hepsini yakardım.

Halid Fahri [Ozansoy]

• Hazreti Âdem'den beri mer'î olan **Kitabü'n-Nikâh**'ı yakardım.

Darülbedayi'den M. Kemal

• Cemiyete iyilik ve güzellik yerine fenalık ve çirkinlik aşılayan bütün sanat kitaplarını yakardım.

Rejisör İ. Galip

• **Yakılacak Kitab**'ı yakardım.

Orhan Seyfi [Orhon]

• Burhan Cahid Bey'in **Kızıl Serab**'ını yakardım.

Mekki Said

• "Edebiyat-ı Cedide"nin Osmanlı lisanıyla yazılmış olan bütün kitaplarını

Nizamettin Nazif

yakardım; çünkü onlar bizi ana lisanımızdan uzaklaştırıyor.

Enver Behnan [Şapolyo]

• Kendisinde kitap yazmak kudretini göremeyenler, yakmaya da cür'et edemezler.

Hikmet Şevki

• Şimdiye kadar doğru söyleye söyleye dokuz köyden kovulduğum için bu hususta isim ve eser zikredemeyeceğim. Yalnız toptan olarak diyebilirim ki, eğer kasten îkâ-ı harik cürmüyle itham edilmeyeceğimi bilsem, ben Babıali Caddesi'ndeki bütün kitapçı dükkânlarını kâmilen yakardım.

Osman Cemal [Kaygılı]

• Bence ismet-i ahlâkıyemizi şaibedar edecek yalnız kitapları değil, bu kabil neşriyat-ı müessifeye sahne-i intıbâ' olan ve şüphesiz muharrirlerinin nâsıye-i tahririne ebedi birer leke-i siyah teşkil eden diğer bazı matbuaları da bî-rahmane yakar ve bununla Türklüğün güneş kadar parlak ve sema kadar saf olan benliğine ait alâka-i nezâhetfermâsını piş-i nigâh-ı cihanda göstermekle hayatımın belki en büyük hayırkârlığını ifa etmiş olurdum.

Filorinalı Nazım

• Kendi kitaplarımı yakardım ki yeniden tab' edilebilsin.

Reşad Nuri [Güntekin]

• Hiçbir şeyi yakmak âdetim değildir.

Ali Naci [Karacan]

• Ibsen'in adapte piyeslerini yakardım.

Mahmud Yesari

• Hiçbir kitabı yakmazdım.

Kemal Salih [Sel]

• Osmanlı tarihini yakardım; hiç olmazsa nesl-i âtinin Türklük namına yapılan şenîalarla yüzü kızarmaz.

Mehmed Said

• Tarihe ve maziye ait her eseri yakardım.

Sadri Edhem [Ertem]

Bila-tefrik bütün kâri'lerimize soruyoruz: "Sizin bir salahiyetiniz olursa hangi kitabı yakardınız?" Bu sual çok mühimdir. Bazıları ahlâk-ı umumiyeyi nazar-ı itibare alarak birçok âsârın mahvedilmesine taraftar olabilir, diğerleri kendilerinin besledikleri itikadâta muhalefet eden eserlerin mevcudunun kalmamasını isterler. İşte kâri'lerimiz bu sualimize verecekleri cevablarla düşüncelerini bildirmiş olacaklardır. Biz kârilerimizin anketimiz hakkında tam bir fikir edinebilmeleri için tanınmış muharrirlerimizin fikirlerini almış ve neşretmiştik. Şimdi kâri'lerimizin cevablarını neşrediyoruz. Yalnız cevabların üç satırdan fazla olmaması lâzımdır. Resim neşretmeyeceğimizden kârilerimizin resim göndermek zahmetinde bulunmamasını da ayrıca rica ederiz.

Kâri'lerimizin cevapları:

• Kitap, yazı, insanın hayatı mesabesinde olduğu gibi, kitapsız, yazısız hayatın sönük olacağından hiçbir kitabı ne yakmak ve ne de yakılmasını isterdim!...

Beyoğlu: İtalyan Ticaret Mektebi'nde Mustafa Emin

• Sayfa-i hayatımın elem ve eninleri ruhumda yaralar açıyor... şu yaşıma kadar sürur, neş'e nedir bilmeyorum... sade, kederle yazılan kitap-ı hayatımı yakmak isteyorum.

Balıkesir Muallim Mektebi'nden Mustafa Nevmid

• Ben bu anketi çıkaran muharrir beyin eserleri mevcutsa onları yakardım.

Betül Ratib

• Elimde bir salahıyet olsa hurâfât ve ebâtîle ait yazılan kitapları yakardım...

Dursunbeyli H. Kâmil

• Meşhur olabılmek için eâzıma ta'rîz edenlerin âsârımı yakardım.

Beşiktaş: Fahir Halim.

• **Binbir Buse** romanıyla beş on kuruş kazanmak hulyasıyla açık saçık yazılar neşreden bazı mizah gazetelerini yakardım. Çünkü gençlerin ahlâklarını ifsad ediyorlar. (?)

• Tabiatın "kitab-ı tahakkümü"nü yakmak isterdim. Adem-i imkânisinden dolayı şimdilik hiç sevemeyeceğim imtihanda canımızı yakan **Cebir,**

Kemal Küçük

Kimya ve **Hikmet** [illegible] ve [illegible]

[illegible]

• [illegible]

[illegible]

• [illegible] Marguerit'in **Le Garçon**'unu ya[illegible]

[illegible]

• [illegible] **Bir** [illegible] **Hikâyesi** [illegible]

[illegible]

• [illegible] **Peyam-Sabah** [illegible] yakardım. Çünkü onun zehirli kaleminin ucundan çıkan her kelime memleketime ve milletime bir hakaretten başka bir şey değildi.

Cağaloğlu: Muzaffer

• Abdullah Cevdet Bey'in bazı eserlerini yakardım.

[illegible]

• [illegible] **Konya Halkıyat ve Harsiyatı** [illegible]

rını yakardım.

Konya: Buğday tüccarından
Hüseyin Sedad

• Hiç doğru olmamakla beraber ben hendese kitabını yakmaya razı olurum. Bu suretle bir türlü aklımın ermediği [illegible] ve hocamın da [illegible] kurtulmuş olurdum. Bu [illegible]

[illegible]

• [illegible] restiskârmıdır. Vesselâm kı binlerce tercümeleri yobazların, hurâfaperestlerin, meş'um saltanat dalkavuklarının âsâr-ı kalemiyeleri olmakla mukaddes dinimizi yalan, yanlış telkin ettiklerinden orijinale –yani Kur'an-ı Kerîme– hürmeten cümlesini yakardım.

Beylerbeyi: Debreli Eyüb
Hayderî

Ali Naci Karacan

• Biri Bektaşi, diğeri Sa'dî tarikatına mensup iki zatın ittihad ve hulûlüyle Konya'ya izafe edilerek vücuda getirilen ve ismi münderecatına uymayan **Konya Halkıyat ve Harsiyatı** namındaki kitabı yakardım.

Konya: Kız Orta
Mektebi'nden M. Necdet

• Bana kalırsa bir zamanlar mahalle mekteplerinde okutulan **Karabaş Tecvidi** yakardım. Senelerce kafa patlatarak ezberledikten sonra hayatta hiçbir fayda temin etmeyen bu kitabı yakmakla herhalde bir günah işlemezdim.

İstanbul Sultanhamamı'ndan
Tevfik Nâil

[illegible]

• Menfaatleri iktizası kalben samimi olamayacakları cihetle kadının istiklâl ve hürriyetini müdafaa yollu herhangi bir erkek tarafından yazılan kitapları yakardım ve melez zevki divan edebiyatının kadınlığa bir darbe, bir şeyn teşkil eden mey ve mahbubla hem-bezm-i visal olan kısmını da ilâve etmeyi unutmazdım!.

Divanyolu: Naciye İsmet

• Abdullah Cevdet Bey'in tercüme ettiği Doktor Dozy'nin **Tarih-i İslamiyet**'ini yakardım.

M. Kemalpaşa'da İbrahim Hilmi

• Ben bütün dünyadaki hendese kitaplarını yakardım.

Osman Uluğ

• Aşkî, bu neticesi daima behimi, maddi şeyi diğer maddi ihtiyaçlarımızdan başka telakki etmek isteyen, onunla fikirleri, dimağları işgal ederek beşerin saadetine birer engel olan bütün kitapları...

Ankara: Macid Ali

• Eğer elimde salahıyet-i vâsia olsaydı tahavvül-i zamanla şekilden şekile giren ve elimizde bir düstur olduğunu zannedip aldandığımız bütün ahlâk kitaplarını yakardım.

Ayvalık'ta Millî Temsil Heyeti
sanatkârlarından İhtiyar Rıfat

• Öyle bir salahıyete malik olsam nesl-i âtiye bir hizmet etmek emeliyle: "Saltanat-ı sâkıta lisanıyla yazılmış bilumum edebiyatı yakardım ki, o zaman yavrucaklar analisanını tesâhub ederler."

İzmir: Mustafa Nazmi

Naci Sadullah (solda) ve Hüseyin Cahit Yalçın.

• Birçok genç kız ve genç erkeklerimizin ahlâkını günden güne berbad eden "dans"ın tarifini havi olan risaleleri yakardım.

İstanbul Erkek Lisesi'nden
mutemet Fuad

• Cins, ahlâk ve fazilet tasarlayan kitapların hepsini yakardım ki, ahlâksızlık kalksın! ve beşeriyet bir küll halinde yaşasın ve tekamül etsin!!

Habib Nesib

• Benim böyle bir salahiyetim olsaydı gençlerin ahlâkını ifsad eden bütün eserleri yakardım.

Çemberlitaş: M. Osman

• Tefsir namı altında şimdiye kadar yazılan kitapları yakardım. Çünkü Kur'an'ın elfazına göre verilen mana, mana değildir Kur'an bâkirdir henüz mana verilmemiştir.

Erdek: İsmail Zühdü

• Ben mahiyeti itibariyle bir kitabın fena bir tesir yapacağını nazar-ı itibara alsam bile irade-i umumiyeyi tağyir ettiremeyeceğine kaniim. Her sahib-i re'y bir kâri' iradesinde müstakil olduğu için her muhitte elîm ve fena eserleri bir yere toplarım, yakmam yalnız kâri'lere bir sahne-i iştigal hazırlarım. Şu ihtarı hiç unutmam: "Hakikati iyice seçiniz". İşte o darülmesaiye ta'lîk edeceğim levha-i intibah budur.

Kalecikli Mehmed Cemal

• Kitap yakmak değil elimden gelse vücudumu kâğıt fabrikasına verip kitapların tezayüdü için kâğıt olmasını tercih ederdim. Hayatta yalnız teselliyi onlarda buldum.

Yusuf Ziya

• Gençliği zaman zaman zehirlemekten başka bir işe yaramayan şehvet ve ihtiras menbaı eserleri yakarken yükselen alev ve dumanlarını seyretmekten daha iyi bir zevk tasavvur edemiyorum.

Çankırı telgraf memurlarından
Mehmed Hilmi

• Bana böyle salahiyet verilseydi **Resimli Gazete**'yi takliden çıkan haftalık gazetelerin kâffesini yakardım.

Gebze: İsmail Rükneddin

• Bana böyle bir salahiyet verilmiş olsaydı evvela faydasız, kuru cümlelerle dolu; lisan, şive ve ahlâk-ı umumiyeyi bozan bütün kitapları yakar ve bu salahiyeti daha ileri götürerek onları yazanları da men' ederdim.

Ankara: Hıfzı Oğuz [Bekata?]

• Elimde salahiyet olsaydı açık saçık yazılarıyla gençliğimizi öldüren bütün muharrirlerin kitaplarını yakardım.

Ali Arif, Giresun

• Eğer kitap yakmak salahiyeti bana bırakılacak olursa yeni nesil yavrularımızın ahlâkını, seciyesini bozan cinayete ve aşka dair eserlerin kâffesini yakardım.

Erkek Muallim Mektebi
İstanbul
H. Avni,

• Ahlâkı bozmaktan başka bir gayesi olmayan ve gençliği tahrip eden bütün kitapları yakardım.

M.R., Tokat

• Herhangi bir kitabı yakmak isteyenleri yakardım.

Cevad Refik, Beykoz

• Bana kitap yakmak salahiyeti verselerdi, şimdiye kadar öztürkçemizin serbest inkışafına mani olan bütün 'lûgat kitapları'nı yakardım.

M. Orhan, Gerze

• Bana kalırsa âdab-ı umumiyeyi ihlal ve gençleri tahrik eden maruf bazı muharrirlerin eserlerini yakardım ki fikirler zehirlenmezdi.

H. Basri, Ulucanlar / Ankara

• Benim salahiyetim olsaydı **Muhammediye** ile **Kara Davud**'u yakardım. Çünkü bu milletin bunca senedir terakkıyâtına mani olan bu gibi uydurma kitaplardır.

A. Nevzad, İzmir

• Şair Filorinalı Nâzım Bey'in eserlerini yakardım.

A. Enver, İzmir

• On sene evveline kadar neşredilmiş yazıları bugünkü zevk ve ihtiyaca göre bir kıymeti olmadıklarından külünü bile bırakmamak şartıyla yakmak isterdim.

Süleyman Sırrı

• Vatan ve millete hiçbir faydası olmayan kitapları yakmak isterdim.

M. Niyazi, Cağaloğlu

• Reşad Nuri [Güntekin] Bey'in **Dudaktan Kalbe** ve **Çalıkuşu** romanları varken **Damga**'yı yakmak isterdim.

Mustafa Âsaf, Adana

• Elimde bir salahiyet olsa ahlâk-ı umumiyeyi ifsad eden kitapları yakardım.

Ahmed Ziyâeddin, Divanyolu

• Eğer bana o salahiyet verilmiş olsaydı hiç tereddüd etmez, dünyada ne kadar riyazi kitaplar varsa hepsinin külünü göğe savururdum. Fakat bende ne gezer o salahiyet...

Sanayi-i Nefise Mektebi: Arslan

• Mümkün olsa bütün Acem düzmesi olan [illegible] böyle ef- [illegible]

[illegible], Balıkesir Muallim Mektebi

• Kitab yakmaktansa eski sansur usûlünü kabul etmek daha ziyade maksada hizmet eder zannederim. [illegible]

[illegible]

• [illegible] mayacak ya- [illegible] arla yazılan bütün kitapla- [illegible] yakardım.

Alaybey Komiser Muavini Ahmed Remzi

• Kitapsız ve yazısız hayatın sönük olacağından hiçbir kitabı ne yakmasını ve ne de yakmasını isterdim.

[illegible] Cavid, Salihlı

• [illegible] Nâzım [illegible]

Ahmed Cevad, [illegible]

• Kendimde kitab yazmak kudret bulamadığım için kitap yakmak [illegible]

[illegible]

• [illegible]

[illegible]

kitapları yakardım!

Ali Rauf, Galatasaray Lisesi

• Küçükken mektebde okuduğumuz **el-Müşezzeb, Zübbe-i İlmühal** ve **Tecvid** kitaplarını yakardım.

Kulaksız'da: Lütfi Şa'ban

• **Yakılacak Kitab**'ı yakardım.

Ceyhanlı: Receb Turan

• Vatan ve millete hizmeti doku- [illegible] ve ahlâkî romanlar- [illegible] gayr-i mugayir [illegible] yakardım.

[illegible] Muzaffer, Kadıköy

• [illegible] bütün kitapları yakardım.

Ankara: Sadeddin

• Süleyman Nazif Bey'i ısıtmak Abdullah Cevdet Bey'i üşütmek için İbrahim Cehdî Bey'in **Batarya ile Ateş**'ini yakmak isterdim!

Erzurum: Hasan Tahsin

• Doktor Abdullah Cevdet Bey'in çıkardığı **Ictihad** mecmuasıyla nazariyatla malâmal bütün kitapları imha [illegible]

Balıkesir Muallim Mektebi: 44 Mehmed Ali

• Mazının mülevves hâtıratını ihtiva eden her eseri yakardım.

Adana: Bekir Sıddık

• Yekdiğerine karşı dedikoduları eksik olmayan İzmir gazetelerini yakardım.

Menemen'de: Mehmed Tevfik

• İçinde müteaddid sıfırlar bulunan hendese mualliminin not defterini yakardım.

Balıkesir: H.H.

• Gençliğin izzet-i nefsini tahrip eden Vedad Örfi Bey'in **Kudurtan Geceler**'ini yakardım.

Ünye: Ahmed Hüseyin

• Ferid ve Sadeddin namındaki iki zatın ancak efkâr-ı umumiyeyi iğfal maksadıyla neşrettikleri **Konya Halkıyat ve Harsiyatı** kitabını yakardım.

Sandıklı'da: Re'fet

• İslâmiyetin istiklâliyet fikirlerini körleten bütün kitapları yakardım.

Adana: Ziraat Mektebi'nden Şaban Şevket

• İnsana; sonu hüsran olan bir tevekkül vererek sevgisini hayalinde yaşatmak safdilliğini telkin

Hüseyin Rahmi Gürpınar

eden bütün düzme, roman adlı yalanları...

Ankara: Sadun Halim

• Birçok gençlerin ahlâkını bozan cinaî Şarlok ve Nat Pinkerton romanlarını yakardım.

Kızıltoprak: F. Nihad

• Eğer bir kitapta ateş varsa yakmakla sönmez, yoksa yakmaya değmez.

Zonguldak: Süreyya Rıf'at

• Üsküdarî Şeyh Sadeddin Efendi'nin bir arkadaşıyla bizim Karahisar manilerini toplayıp Konya'ya izafe ederek **Konya Halkıyat ve Harsiyatı** namıyla bir eser vücuda getirmişlerdir. Bir daha böyle yapmamaları için ceza olarak bu kitabı yakardım.

Karahisar'da: Ali Rıza

• Bütün aşkî romanları; yalan yanlış hayali vak'alarla sütun dolduran bazı haftalık mecmuaları yakardım.

Adana: Mehmer Rıza

Kâri'lerimizin cevaplarına bu nüshayla hitam veriyoruz. Bugünden sonra gönderilecek cevapların neşredilemeyeceğini muhterem kâri'lerimize arzederiz.

Resimli Gazete, no. 168, 20 Kasım 1926, s. 3; no. 169, 27 Kasım 1926, s. 3; no. 170, 4 Aralık 1926, s. 2; no. 171, 11 Aralık 1926 Cumartesi, s. 2; no. 172, 18 Aralık 1926, s. 2.

1915'te Yayınlanan Bir

Beyanname-i Resmi

MEHEMMED MALMİSANİJ

Aşağıda aktardığımız beyanname Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki Ermenilerin zorla göçettirilmelerinin resmi belgelerindendir. Beyannameyi **Trabzon'da Meşveret** gazetesinden aktardık. Ancak bizdeki fotokopi, sadece beyannamenin bulunduğu bölüm olduğundan bunun yayınlandığı sayının sözkonusu gazetenin kaçıncı sayısı olduğunu tespit edemedik. Beyannamenin altındaki 13 Haziran 1331 (1915) tarihi bu konuda bir fikir verebilir.

Trabzon'da Meşveret, "sahib-i imtiyaz"lığını Naci'nin yaptığı, "fikr-i hürriyete hadim Osmanlı gazetesi" olup Trabzon'da yayınlanmıştır*.

Mehemmed Malmisanij

Beyanname-i Resmi

Anâsır-ı Osmaniye ecsasından bulunan Ermeni vatandaşlarımızın bir hayli senelerden beri telkinat-ı hariciye semeresi olarak birtakım efkâr-ı sakime ve asayişşikenaneye kapılarak kendi rahat ve menfaatleriyle beraber mülk-i Osmaniyenin ve diğer vatandaşlarının huzur ve sükûnunu ihlâl ve kanlı vekayi'e ictisar ve hele Ermeni cemaatinin dahi düşman-ı mevcudiyeti olan ve elyevm hükümetimizle muharib bulunan a'dâya iltihak cesaretinde bulunmaları hem mülkün muhafaza-i sükûn ve istirahatı ve hem Ermeni cemaatinin idame-i mevcudiyet ve selameti içün devletimizi fevkalade tedabir ve fedakarlık ittihaz ve ihtiyarına mecbur ederek hitam-ı harbe degin meks ve ikame etmek üzre Ermeni cemaatini vilayât-ı dahiliyede ihzar etdiği mahallere sevke mecbur kalmış olduğundan bilcümle Osmanlılara vesâyâ-yı atiyeyye harfiyyen itaat etmeleri suret-i kat'iyede ihtar olunur.

1- Hastalar müstesna olmak üzre bilumum Ermeniler tarih-i tebliğden beş gün sonra jandarmanın muhafazası tahtında kamilen köy ve mahalle i'tibariyle hareket etmek mecburiyetindedirler.

2- Esna-yı hareketlerinde eşya'yı menkulelerinden arzu etdiklerini beraber götürmekde serbest iseler de gayr-i menkul emlak ve arazilerini ve fazla eşyalarını satmakdan ve şunun bunun yanına bırakmakdan memnu'durlar. Çünkü keyfiyet müfarekât ve muvakkat olması hasebiyle emval-i gayri menkuleleriyle beraber almıyacakları eşya-yı menkuleleri mahfuz ve mazbut binalar dahilinde ve denk halinde hükûmetin nezareti tahtında hıfzolunarak avdetlerinde aynen kendilerine iade kılınacaktır. Emvâl-ı menkule ve gayr-i menkuleyi hilaf-ı tenbih alan ve satan ve muhafaza eden Divan-ı Harb'e sevkolunacaktır. Yalnız ordunun ihtiyacına yarayabilecek şeylerin bilrıza hükümete satılması caizdir.

3- Esna-yı rahda te'min-i istirahatleri içün hanlar ve münasıp binalar ihzar etdirilmiş ve bir gûnâ tecavüz ve taarruza maruz kalmaksızın muvakkat ikametgâhlarına salimen isâlleri esbâbı istikmâl kılınmışdır.

4- Ermeni cemaatinden bir yahud birkaçının mal, can, ırzına tecavüz ve taarruzda bulunanlara müfrezeler silah isti'mal edecek ve hayyen derdest olunacaklar Divan-ı Harb'e sevkedilerek i'dam olunacaklardır. Ermenilerin iğfalata kapılmaları netice-i müessifesi olan şu tedbirin cemaat-ı saireye bir gûnâ taalluku olmadığından anâsır-ı saire her ne şekil ve tarzda olursa olsun bu mes'eleye kat'iyyen müdahale etmiyecekdir.

5- Ermeniler hükûmetin şu kararına teb'ite mecbur olduklarından içlerinde asker ve jandarma üzerine silah isti'mal cüretinde bulunan olursa yal-

* Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu, c. 1, Ankara, 1987, s.268.

٢٩٥
(بازار — ١٠ تموز سنه ١٣٢٧)
طربزونده
مشورت
١٣٢٤
صاحب امتیاز و مدیر مسئولی : ناجی
محل اداره‌سی
اوزون سوقاق جاده‌سنده (مشورت) مطبعه‌سیدر
کوندریله‌جك اوراق صاحب امتیاز نامنه کوندریلیلیدر
امضاسز مکتوب قبول اولنمز
نسخه‌سی ١٠ پاره‌در

Nushası 10 paradır
Çarşamba ve Cumartesi günleri neşrolunur

Şerait-i iştira
Seneliği
Trabzon'da 30 taşra için 33 kuruştur ilanaât pazarlığa tabidir
Mesleğimize muvafık âsâra sayfalarımaz açıktır. Derc olunmayan evrak iade olunmaz

[illegible] ... sakiayan ve [illegible] temin e- [illegible] i'dam Divan-ı [illegible]

6- Ermeniler yanlarında esliha-i câriha ve nâriye taşıyamıyacaklarından meskenleri dahil ve haricinde saklamış oldukları her nevi silah, tabanca ve bomba ve kamaları kâmilen hükümete teslim edeceklerdir. Bu gibi esliha vesaireden bir haylisi hükûmete ihbar edilmiş olduğundan evvela vâdi-i efkâra sapılması ve muahharan hükûmet tarafından elde edilmesi sahiblerinin şediden mes'uliyet ve tecziyesini intac edecekdir.

7- Köy ve mahalle ve yollarda gasb ve garet vesaire için Ermenilere taarruz ve tecavüz teşebbüsünde bulunacaklara muhafız asker jandarmalar silah isti'mal ederek bu gibi eşhası itlâfa mecbur ve me'zundurlar.

8- Bank-ı Osmanî'ye deyni olanlar, deynine mukabil eşyayı bank ardiyyesine teslim edebilirler. Ancak hükûmet ilerûde lüzum hissetdiği halde eşya-yı mezkureyi cihet-i askeriye hesabına ve teslim olunan bedel mukabilinde satunalmağa salâhiyetdârdır. Eşhas-ı saireye olan zimmet için dahi bu şart dairesinde eşya terki caiz olub ancak zimmetin sıhhati hükûmetce tahakkuk etmelidir. Bunun için dahi tüccarın musaddak defâtiri en birinci delil teşkil eder.

9- Götürülmesi mümkün olmayan büyük ve küçük hayvanât ordu nâmına satınalınacakdır.

10- Güzergâhdaki nâhiye, kaza, livâ ve vilayetler memûrini Ermeni cemaatine kabil icra-yı muaveneti ifâ edecekdir.

18 Haziran sene 331 (1915)

Çevrimyazı: Mehemmed Malmisanij
Kaynak: Trabzon'da Meşveret, s.4

KOLEKSİYONCUNUN DAĞARCIĞINDAN

MUHSİN ERTUĞRUL İMZALI BİR YAZI

1938'in Mart ayının sonunda İstanbul'da Strauss'un Yarasa operetinde oynamak üzere gelen Avusturyalı sanatçı Lotte Schöne'yi karşılamak için Şehir Tiyatroları Müdüriyeti'nden on liralık çelenk isteyen Muhsin Ertuğrul'a ait bu belge yayınevimizin arşivinde bulunmaktadır.

T. C.
İSTANBUL BELEDİYESİ
ŞEHİR TİYATROSU

21/3/938

Müdüriyete

Müessesemizde temsil vermek üzere yarın Avrupadan gelecek olan Meşhur san'atkâr Lotte [illegible] karşılanması için on liralık bir çelenk yaptırılmasını rica [illegible].

Rejisör.
M. Ertuğrul

No 24

21-3-938

Sanat Aleminde:

Viyanalı Sanatkâr Lotte Şöne Şehrimizde

Dünyanın en güzel sesli san'atkârı

LOTE ŞÖNE

Şehir Tiyatrosu san'atkârlarile beraber
"YARASA" operetini oynıyacaktır.
Biletler şimdiden tiyatro gişesinde satılmaktadır.

Cumhuriyet'in İlânından Sonra İzmir'de

Türk Kadınına Bir Bakış

TÜLAY ALIM BARAN

M

değişen değerler, cumhuriyetin getirdiği farklı bakış açısı ve ilavları yorumlamadaki esnekliğe rağmen, bütün bunlarla toplumun tanışmasının yeni olması nedeniyle kadınların sosyal hayattaki yerinin sağlamlaşması zamana muhtaç bir gelişme göstermiştir.

Milli Mücadele'nin sona ermesiyle birlikte, bu mücadelenin kazanılmasında katkıları son derece büyük olan, ama toplumun ihmal edilmiş bir parçasını oluşturan kadınların, bulunmaları gereken yer sorgulanmaya başlanmıştır. Kadınların mevcut durumlarından hoşnut olmadıkları bilinmektedir. Her ne kadar başlangıçta ve henüz yıllarda gelişmenin bu iki cinsin birlikte çalışmasıyla sağlanabileceğine dair bazı sözler erkek yazarlar tarafından söylenmişse de, aslında bu mücadelenin en büyük savaşçıları kadınlar olmuştur.

Cevriye İsmail 1339 yılındaki bir yazısında;

"Yarınki kadınlık hayatı için hasta ruhlara şifa, zayıf dimağlara kuvvet, lakayt ve mütevekkil varlıklara kırılmaz bir ümit verilsin. Artık kadınlık memleketin beklediği faaliyet karşısında bir kuvvet gibi canlansın. Kanayan yaraları şefik, ince elleriyle bağlasın. Bugün yeni bir inkişafa mazhar olan kadınlığın bir kısmı hayattan uzaklaşmış cansız, perişan, ruhsuz, kokusuz çiçekler gibi evlerinin ziyneti, erkeklerinin hizmetkârıdır.

Onlar o zavallılar... Terakki ve istikbâl için en ziyade haiz-i kıymet ve şayan-ı dikkat birer kıymettir. Onlar ihmal edilmemelidir..."[1] diyerek, İzmir'de kadınlar ve erkekler için yeni bir dönemin başlamasına yazılarıyla hizmet etmiş ve duyarlı bir kamuoyu yaratmaya çalışmıştır. Ancak bunun Cumhuriyet rejiminin getirmiş olduğu değişime rağmen kolay olduğu söylenemez. Ele aldığımız dönem içersinde kadın, içinde yaşadığı toplumda kendine bir yer aralamaya çalışırken sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bu sıkıntıların aşılması için basın ve basının güçlü kalemlerinden olan kadın yazarlar, belli konulara dikkati çekmek suretiyle duyarlı bir kamuoyunun oluşturulmasına çalışmışlardır.

Türkiye'de ilk nüfus sayımının yapıldığı yıl olan 1927'de 132.516 olarak belirlenen İzmir merkez nüfusunun 71.345'ini kadınlar oluşturuyordu.[2] Bu nüfusun toplumla kaynaştırılmasını ve üretici bir hale gelmesini sağlamak amacıyla birçok alanda yoğun kadın çalışmalarının gözlendiği bir dönem başlamıştır. Bu dönem içersinde moda, güzel sanatlar, meslek edindirme gibi bir dizi çalışma alanında kadınlardan sözedilmiş ve sorunları dile getirilmiştir.

Bu sorunları aktaran yazarlardan biri olan Bedia Ekrem, *Ahenk*'teki yazısında "... Her gün sabahları güneş doğmadan yollara çıkılsa binlerce kadının Değirmendağı'ndan, Eşrefpaşa'dan, Karataş'tan, Topaltı'ndan aşağı doğru akıp gelmekte olduğu görülür. Bunların ekserisi ya bir şehidin

1 **Ahenk,** 15 Mart 1339.

2 İzmir Vilayeti Salnamesi İzmir (1929), s. 49.

kadını, ya da yoksulluktan terk-i hayat etmiş bir arslanın sağ bıraktığı kimseciklerdir. Ekserisi tütün, incir, üzüm vesaire işçileridir. Acaba bunların işleri ellerinden alınırken hiçbir teşebbüste bulunmayanlar yarın bunları hangi işle doyuracaklardır?..."[3] demektedir.

Yazıya dökülen bu fikirler kadınlar tarafından oluşturulan cemiyetler, yardım kuruluşları aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaştırılmaya başlanmıştır.

Kadınların sıkça adının geçtiği yardım çalışmaları, balolar düzenlemek suretiyle muhtaç olanlara ulaşmak hedefleniyordu.

Zaman zaman Dar'ülmusıkîli hanımlar konserler veriyorlar,[4] çeşitli balolarla muhtaç genç kızlar için paralar toplanıyordu.[5]

Hilâl-i Ahmer'in Karantina şubesinin başkanı olan Feriye Refik hanımın, geliri Karantina hastanesine bırakılmak üzere piyesler düzenlediğini ve hatta askerler için beşbin kat çamaşır diktirmeyi taahhüt ettiğini görüyoruz.[6]

Çocuk yuvaları ise kadınların hizmet götürmeyi istediği yerlerin başında geliyordu.

Hasene Nâlân İzmir hanımlarına seslenerek toplumun kadın, erkek ve çocuktan oluştuğuna dikkati çekmiş çocukların iyi yetiştirilmesinin bir görev olduğunu ve bu nedenle kadınların haftada ikişer saat çalışmaları gerektiğini yazarak İzmirli hanımları bu eksikliği gidermeye çağırmıştır.[7]

Çocuk yuvası ve çocuk bakımı ile ilgili olarak kadınlar tarafından 60 kişilik bir faaliyet kolu oluşturulmuş ve çocuk bakımı adında bir eser yazılması ile Avrupa'dan sinema filmlerinin getirilmesi öngörülmüştür.[8]

Kadınları gördüğümüz bir başka çalışma ise, Yardımcı Hemşireler Cemiyeti'dir. İçlerinde İzmir'in tanınmış isimlerinden Feriye Refik, Makbule Tevfik Rüştü, Hasene Nâlân, Saadet Esad, Cevriye İsmail, İsmet Besim ve Mürüvvet Memduh hanımların bulunduğu bu cemiyet[9] gazetelere verdiği ilanlarda açtığı dikiş evine öksüz talebe kaydettiğini açıklamıştır.[10]

Ayrıca kadınların Tayyare Cemiyeti faaliyetlerine katılmasını sağlamak için Karantina'da, İkiçeşmelik'te, Tilkilik'de, Mesudiye'de, Bornova'da, Buca'da, Karşıyaka'da ve Eşrefpaşa'da sekiz tane heyet oluşturulması da uygun bulunmuştur.[11] Hanımlardan oluşturulacak faal heyetler cemiyete üye kaydetmek ve gelecek hanımları her konuda aydınlatmak gibi görevler üstlenmişlerdi.[12]

Dönemin bunlara ek olarak en çok dikkati çeken çalışma alanı biçki-dikiş kurslarıdır. Bu kurslar hem kadınların üretime katılmasını sağlıyor, hem yardım çalışmaları için bir araç olarak değerlendiriliyor ve hem de yerli malının kullanılmasında teşvik edici bir rol oynuyordu.

Sakarya Kız Mektebi arkasında Çivici Hamamı civarında açılan Türk Kadınlık Yurdu Sanat Ocağı gibi ocak ve cemiyetler fakir, öksüz ve şehit çocuklarını masrafsız kabul ediyor ve meslek edindirmeye çalışıyordu.[13]

Mahdure Nuri Hanımefendi'nin aynı amaca hizmet etmek üzere Tilkilik'te Osmanzade Yokuşu'nda açtığı Türk Kadınları Biçki Yurdu ise basın tarafından "... Kadınlık hayat ilm ü irfanının yegâne timsali olan bu müessese-i milliyemiz İzmir kadınlığının tarihinde nasıl hürmetlerle karşılanacak ise yurt müdire ve müessese-i muhteremesi Mahdure Nuri hanımefendi de İzmir muhitinde yaktıkları bu şule-i irfan önünde gözleri kamaşan herkes bir hiss-i hürmet ve tazim ile eğilecektir..." sözleri ile alkışlanmıştır.[14]

Bu tür kursların varlığına ve ilgiye rağmen bu alandaki çalışmaların sonuç açısından pek tatmin edici bulunmadığı görülmektedir. Cevriye İsmail bunun nedenini kadınların çalışmaktan utanmasına bağlıyor.

Ahenk'teki yazısında bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklamaktadır: "... Şuurlu kuvvetli düşünen münevver kadınlar her sahada muvaffakiyetle çalışıyorlar. Fakir kimsesiz kadınlar günün ihtiyacını kazanmaya mecburdur aç kalmamak için çalışıyorlar. Bunun ikisinin ortası orta halli ailelerin kadınları kızları. Bunlar babalarının erkek kardeşlerinin himayesine sığınmış bir lokma, bir hırka kabilinden tufeyli vaziyetinde çalışmakla kadınlığından, izzet-i nefsinden, gururundan birçok şeyler kaybediyor gibi utanır çalışmaz. Her sene dikiş yurdundan, yüzlerce talebe yaldızlı tasdiknamelerle terzi çıkıyorlar... sonra yüzlerce şehadetname alan Türk kızlarından bir gündelikçi terzi bulamıyorsunuz... Musevi ve ecnebi terzilerin gündeliği yedi ve on liradır".[15]

Biçki dikiş kursları daha önce de belirttiğimiz gibi aynı zamanda bu dönemde üzerinde çokça durulan yerli malı kullanımının özendirilmesi açısından da önemliydi. Ekonomik zorluklar içinde bulunan toplumda

3 **Ahenk,** 7 Teşrin-i Sani 1339.

4 **Anadolu,** 1 Mart 1341.

5 **Anadolu,** 15 Şubat 1926.

6 **Ahenk,** 5 Şubat 1339.

7 **Ahenk,** 21 Şubat 1927.

8 **Hizmet,** 25 Kânun-ı Sani 1933.

9 **Ahenk,** 16 Nısan 1339.

10 **Ahenk,** 4 Haziran 1339.

11 **Ahenk,** 31 Temmuz 1341.

12 **Ahenk,** 5 Hazıran 1341.

13 **Anadolu,** 12 Ağustos 1340.

14 **Türk Sesi,** 14 Eylül 1339.

15 **Ahenk,** 13 Temmuz 1929.

[illegible]

israfı önleyecek ve aile ekonomisini düzenleyecek olan kadın moda-israf- [illegible] mu- [illegible] ve [illegible] ndaki gelişmeleri ve değişiklikleri izleyen bazı [illegible] bazen apartıya kaçıp Pa- [illegible] özenmekle aşırı bu- [illegible]nmuşlar.[16] Bazen de yabancı mallara olan talepleri dolayısıyla aile bütçesini sarsmakla suçlanmışlardır.[17]

Mehmed Şevki "Terakki Yolunda" adını verdiği yazısında "... Terakki yoluna dahil olarak servet ve saadete doğru giderken bize sürat, selamet ve kuvvet temin edecek yalnız kadındır. Onsuz yolculuk netice itibarıyle bize yeis, yorgunluktan başka nasip çıkarmaz" demek suretiyle kadın faktörünün gelişme süreci için önemine değinmekte ve sözü hemen yerli malı-kadın konusuna getirmektedir. Sözlerine devamla şöyle diyor: "Türk kadını, Türk kızı kendi memleketinde kendi kardeşlerinin meydana getirdiği şeyleri en güzel addetmeli [illegible] fiili hareketlerle bunu küçüklere telkin eylemelidir... Bu vazifeyi tel- [illegible] fedakârane bir azim ile [illegible] ki haricin ipekleri [illegible] ve keten iplik- [illegible]

[illegible] bir şekilde teşvik edildiği bu günlerde ilanlar da hep kadınlara yönelik olmuştur.[19]

Hanımlar arasında yerli malı tuvalet yarışmalarının yapıldığı garden partiler düzenleniyor,[20] Yerli Mallarını Koruma Cemiyeti erkekler için olduğu gibi kadınlar için de bir İzmir modası oluşturmayı düşünüyor,[21] İzmir'in güzide dergilerinden *Fikirler* dergisinde kadın modalarında Türk zevki konuşuluyordu. Bir Türk kadınının görüntü açısından bir yabancıdan ayırd edilmesinin mümkün olmadığını ve bu durumda Paris'teki bir terzinin icat ettiği modaya göre giyinmenin Türk kadınındaki tek eksiklik olduğunu işleyen *Fikirler*[22] yerli malı konusunda kadının rolü üzerindeki tartışmaları devam ettirmiştir.

1929 yılında "Yerli Malları Hanımlar Teşkilatı" Valinin hanımının başkanlığında kurulmuş ve burada toplanan kadınlar tarafından Türk malının her şeyden kıymetli olduğu konusunda konuşmalar yapılmış ve bu konudaki kararlılık dile getirilmiştir. Konuşmaların ardından 10 hanımdan oluşan bir merkez encümeni ile değişik yerlerde şubeler oluşturulması karara bağlanmıştır.[23]

Kadınların üzerine düşen görevler konusunda erkek ve kadın yazarlar arasında bir görüş birliği bulunmakla beraber, kadınların sosyal hayatta ne [illegible] yer alması gerektiği konusu bir [illegible] a devişle tiyatro, sinema, müzik ve dans gibi güzel sanatlara kadınların katılımının dozu tartışmaların başlamasına neden oluyordu.

Kadınların bu anlamda toplumla bütünleşme çabaları birçok sancılara ve alışmamış olmaktan kaynaklanan tepkilere neden olmuştur. Bu konunun gündeme gelmesinden itibaren erkek yazarların hoşgörü ve anlayış sınırlarının zorlandığını gösteren yazılarla karşılaşmaya başlıyoruz.

Atatürk yepyeni bir devlet kurarken sanat ve edebiyata özellikle tiyatroya büyük önem veriyordu. Gerçi bir yanda temel devrimlerin gerçekleştirilmesi, öte yanda binbir ana soruna bir çözüm ararken, tiyatro için yeterince çalışma yapılamamışsa da önemli adımların atılacağından sanatçılara güven verilmiştir. Atatürk 16 Temmuz 1923'te İzmir'de Darülbedayi'nin gösterimine gelmiştir. Sanatçıları kabul etmiş, Türk kadını sahneye çıkmadıkça Türk tiyatrosunun gelişemeyeceğini belirtmiştir.

Bu olayın önemi Türk kadınının artık sahneye çıkma engellerinin ortadan kalkmasıydı. Nitekim 1923'te pek çok kadın sanatçının artık sahneye kolaylıkla çıkabildiğini, Türk tiyatrosunun en önemli sorunlarından

16 Hamdi Nüzhet Çançar "Kadın Modalarında [illegible] **Fikirler** sayı: 166, 167, 168 [illegible]

17 **Ahenk**, [illegible] Haziran 1927

18 **Ahenk**, 11 Mart 1339.

19 **Hizmet**, 30 Haziran 1933. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse şunu söyleyebiliriz: "Hanımların Dikkatine. Türk Pazarı Hacı Süleyman mahdumu İbrahim, mevsim dolayısıyla İstanbul Beyoğlu'nun yüksek terzilerine diktirilmiş en son moda üzerine manto, pardesü ve roplarımız gelmiştir."

20 **Halkın Sesi**, 31 Temmuz 1931.

21 **Ahenk**, 4 Haziran 1929.

22 Hamdi Nüzhet Çançar "Kadın Modalarında Türk Zevki" **Fikirler** sayı: 166, 167, 168 (1938), s. 73-75.

23 **Ahenk**, 10 Temmuz 1929.

birinin çözüme ulaştığını görüyoruz.[24]

Mustafa Kemal'in bu isteği Afife Jale'nin yolundan giden kadın sanatçılarımızın cesaretle sahneye çıkmalarına güç vermiş, Bedia Muvahhid hanım İzmir'de "Ceza Kanunu" piyesinde başrole çıkmıştır.[25]

Cevriye İsmail de bir yazısında sanatı şu şekilde tanımlamaktadır: "Sanat, hayatın nazım itilasıdır. Sanat, terakki ve tekâmülün esbabıdır. Sanat, nezaket ve nezahat-ı ahlakiyenin validesidir. Sanat, muhabbetle, iltifatla büyüyen bir çiçektir. Etrafına hissiyat zevki okşayan bedii güzellikler yaratan kokular saçar... Sanat tahlil edilirse bir kat daha faideli, kıymetli olduğu tezahür eden parlak bir cevherdir. Onu sevmeyenlerin hayatı dilsiz, saadeti cansızdır. Herkes, hususiyle kadınlar, süs kadar onu sevseler, bilseler her yer cennete dönerdi. Gafil kadınlar, kızlar... Hayat sizden fer bekliyor. Sanatı süsten, tuvaletten çok seviniz."[26]

Sanat böylesine tanımlanıp sevilirken kadının bunun içinde oyuncu olarak ve dışında seyirci olarak bulunması gereken yer hep tartışılmıştır.

Hilâl-i Ahmer'in Hükümet Konağı'nın büyük salonundaki gösterisi hem programı sadece dans, alafranga müzik, piyango vs. olduğu için, hem de bu tür şeylerin genç kızlar üzerinde kötü etki yapacağı korkusuyla eleştirilmiştir. Nitekim Mehmed Şevki Ahenk de bu konuya değinerek; "... Biz doğrusu kızlarımız ve gençlerimiz için ortada faideli bir cereyan-ı medeni görmüyoruz. Her noktada hemen canlandırmak istediğimiz şeyler faidesiz ve aynı zamanda muzır şeylerdir... Biraz düşünmek lazımdır. Düşünerek yürümek lazımdır. Böyle ulu orta aklımıza geleni yapacak olursak, pek çok kızlarımızı ve gençlerimizi cidden elim olan avakibe sevketmiş oluruz."[27]

Karantina'da açılan Halk Sineması da halkın hissiyat ve ananesini dikkate almamakla suçlanmış ve kadınlara ayrılan yerlerin azlığı ve zorluğuna hükümetin dikkati çekilmiştir.[28]

İzmir'de kurtuluştan sonra geçen süre içinde değişik alanlarda kendini gösteren Batılılaşma hareketleri tiyatroda olduğu gibi dansta ve müzikte de başlangıçta tepki ile karşılanmıştır.

Hasena Nalân Hanım

Kuruluşun ilk yılları geride bırakıldıktan sonra bu tepkilerin de azalmaya başladığını görüyoruz. Kadınların eğitimi ve sosyal hayatın her alanında üretici bir hale gelmesi üzerinde yazılan yazılar artmaya başlamıştır.

Türkiye'nin üçüncü kadın doktoru olan Fatma Reşid hanım ve kızkardeşinin çalışma alanı olarak kendilerine İzmir'i seçmiş olmaları beğeniyle açıklanmıştır.[29]

Bunun yanısıra 1930 yılında İzmirli edebiyatçı ve yazarlar tarafından kurulan İzmir Edebiyat Derneği içinde Hasene Nâlân, İzmir'in fikir hayatında seçkin bir yeri bulunan Tevfik Nevzad'ın kızı Benal Nevzad gibi hanımların bulunması şüphesiz son derece hoş gelişmelerdir.[30]

1927 yılında İstanbul'daki Kadınlar Birliği'nin Halk Fırkası adına kadınların da milletvekilliğine adaylığını koymaya karar verdiğini açıklaması İzmir'de hemen yankı bulmuştur. Bu Mehmet Şevki tarafından "Kadınlara İş mi Yok" başlığı altında sert bir yazı ile cevaplandırılmıştır. Sözkonusu yazıda "... Münevver kadınlarımız mebus olmayı, siyasetle iştigal etmeyi düşüneceklerine anavatanın sinesinde görülecek binbir türlü içtimai işler, ifa edilecek vazifeler var. Bu vazife ve işleri görmeye şitab etseler şüphesiz hükümet vücudlarının iktizasına daha ziyade tabi olmuş bulunurlar... Biz de tuhaf bir telakki mi, zihniyet mi nedir hülasa bir hal var. Biraz tenvir etdik mi gözlerimizi daima en büyük işlere, en yüksek makamlara tevcih ediyoruz ve daima memlekete nafi olmak için o makamlara çıkmayı o büyük işlerle meşgul olmayı görüyoruz..." denilmektedir.[31]

Bu da kadınların toplumla tamamen bütünleşmesinde karşılarına çıkan en büyük engelin hoşgörü eksikliği olduğunu ve düşünce değişiminin henüz kapıları aralayacak kadar oluşmadığını ortaya koymaktadır. Bu konuda öncelikle eğitilmesi gereken kesim olarak ısrarla kadınların düşünülüyor olması, yani işe yan-

24 Metin And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu,** Ankara (1983), s. 7.

25 Efdal Sevinçli, "İzmir'de Tiyatro", **Üç İzmir,** İstanbul (1992), s. 382.

26 **Ahenk,** 9 Temmuz 1339.

27 **Ahenk,** 16 Şubat 1341.

28 **Ahenk,** 25 Nisan 1339.

29 **Anadolu,** 24 Teşrin-i Evvel 1926.

30 Yaşar Aksoy, **Bir Kent Bir İnsan, İzmir'in Son Yüzyılı, Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları,** İstanbul (1986), s. 228-229.

31 **Ahenk,** 7 Haziran 1927.

lış bir yerden başlanması çabuk sonuç alınmasını engellemiştir.

Büyük İzmir Yangını sonucunda yangın alanının içinde kalan Kız Lisesi'ne giden kız öğrencilerin bu issiz alanlardaki asayişsizlik nedeniyle zor durumda kalması eleştirilmiş ve eğitime [illegible]

[illegible]

[illegible] mediğini sadece iyi giyinenleri taklit ettiğini yazmıştır. Bu tip kadınlar için Cumhuriyet'in manası sadece padişahların kovulmasından ibarettir diyen Asım İsmet, küçük şehirlerde, kazalarda birçok vilayet merkezinde yaşayan kadınların ise inkılaptan hiç istifade etmediklerini söylemektedir.[33]

1923 sonrasında başlayan toplum[illegible] elbette ki her şeyi bir an[illegible] değiştiremeyecekti. Ancak örnek[illegible] bu tür çalışmalarla [illegible] sosyal hayattaki [illegible] lardı. Biçki[illegible] kadar [illegible]

Hasene Nâlân gibi hanımlar yazılar yazarak, İzmir hanımlarının bu konuda ne düşündüğünün ve düşünmesi gerektiğinin tercümanı olmuşlardır.

Gelişme yolunda koşmak zorunda olan bizim gibi ülkelerin herkesten yararlanması gerektiği ve kadınların fikrinden yararlanmamanın gelişme yolunda kısa adımlarla yol almak anlamına geleceği ana fikir olarak işlenmiştir.[34]

İzmirli kadınlar ülkenin gelişmesi için istenenlerin gerçekleşmesi halinde zaten kendileri için de istediklerinin yerine geleceğini çok iyi biliyorlardı. Onlar bunun bilincinde olarak [illegible] gelişme yolundaki adımlara ivme kazandırmak için toplumun duyarsız olan diğer kesimlerini harekete geçirmeye ve bu mücadelede kendilerinin de olduğunu ifade etmeye çalışmışlardır. İnkılapların meydana getireceği zihin değişikliği ilerki yıllarda en büyük destekleri olacaktır.

32 **Hizmet**, 21 Teşrin-i Evvel 1926

33 Asım İsmet, "Türk Kadını Büyük Kütle İnkılabının Önüne Açtığı Yolda Yürüyemiyor", **Fikirler**, 4/82 (1932), s. 6-7.

34 **Anadolu**, 12 Kânun-ı Sani 1927.

İletişim'den

Ahmet Ağaoğlu, Serbest Fırka "olayı"nı başından sonuna, gelişmelerin merkezinde yeralarak yaşamış bir siyaset adamı. 1930'da Atatürk'ün emriyle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yeralan Ağaoğlu, **Serbest Fırka Hatıraları**'nda yakın dostu Fethi Bey'le partinin kuruluş aşamalarını, Gazi'nin kuruluşa ilişkin çabalarını, ünlü "İzmir Hadiseleri"ni, TBMM'de SCF'ye yapılan hücumları ve partinin feshini anlatıyor. "İlk elden"...

İSTANBUL Dağıtım + Kitabevi: Klodfarer Caddesi İletişim Han No.7, Cağaloğlu 34400 • Tel. (212) 516 22 63-64 • Fax: (212) 516 12 58
ANKARA Dağıtım: [illegible] Sok. 24/4, Kızılay 06640 • Tel. (312) 425 36 00 / (312) 425 20 71 • Fax: (312) 425 18 15
Kitabevi: [illegible] 06640 • Tel. (312) 418 59 32
İZMİR Dağıtım + Kitabevi: [illegible] Sok. 33/B, Konak 35250 • Tel: (232) 483 10 40

Tüneli, Simidi, Tavukçusu, Çorbacısı ile

Beyoğlu Günleri

ESER TUTEL

Ayın kaçı olduğunu tam olarak hatırlayamayacağım, ama çok iyi biliyorum, günlerden Cumartesi'ydi. Sonra araştırdım, buldum: 6 Temmuz'muş. 1943 yılının sıcak bir 6 Temmuz Cumartesi günü... Demek on yaşındaymışım.

Beyoğlu, Balıkpazarı'nda oturuyorduk. Annemle öğleye doğru evden çıkmış, Galatasaray'dan tramvaya binerek bana ayakkabı almak için Karaköy'de babamla buluşmuştuk. Babam bizi önce Özsüt Muhallebicisi'ne sokmuş, karnımızı doyurmuş, sonra birlikte tramvay yolundaki dar kaldırımdan Tophane'ye doğru yürümüştük. Necati Bey Caddesi'nde, yanyana birkaç kavaf dükkânı vardı, çoğu zaman bana ayakkabı oradan alınırdı.

Bu kunduracılarda öyle zarif ayakkabılar, son moda botlar, şık iskarpinler satılmazdı: Ökçelerinden duvardaki çıtalara başaşağı gelecek şekilde çifter çifter asılı sıralanan bu ayakkabılar, o zamanın deyişiyle "kavaf işi"ydi. Önünde ne camı, ne de vitrini bulunan, sokağa bakan yanı zaten açık bu dükkanlardaki kunduralar belki biraz kabaydı, gösterişsizdi, ama taş gibi de sağlamdı: İstediğin gibi koş, top oyna, taşlara vur, suların içinde gez, bana mısın demezlerdi. Sizin anlayacağınız, tam çocuklara göre ayakkabılardı!

İkinci Dünya Savaşı'nın yokluk yıllarında yetişen bizler, bugünkü çocuklar gibi, babalarının maaşının yarısından fazlasına satılan "marka" kıyafetleri, ithal ayakkabıları, yabancı gömlekleri giymez, giyemez; dahası, annemizden, babamızdan isteyemezdik. Nedeni basit: Harp çocuğuyduk da ondan. Kendimizi bildiğimiz günden beri hep tutumlu olmaya alıştırılmış, yerli malı kullanmaya özendirilmiştik; savurganlıktan korkar, israftan çekinirdik. Bu yaşa geldik, bugün bir iğneyi bile, bir yaprak kâğıdı bile ziyan etmemeye, elden geldiğince değerlendirmeye bakıyoruz.

Ayakkabılar Ayağımı Vuruyor

Yeni alınan ayakkabılarım ayağımda, yürüyerek Tophane'den Karaköy'e geldik. Tünel'e binip Beyoğlu'na çıkacağız. Oradan da yürüye yürüye doğru Balıkpazarı'ndaki evimize...

Ama yolda Karaköy'e doğru mızıklanmaya başladım:

– "Ayakkabı ayağımı vuruyor!"

– "Nereden vuruyor?" diye sordu babam.

– "Yan tarafından... Aşık kemiğimin altından... Fena acıtıyor."

Çorabı sıyırıp baktık: Sahiden orası kıpkırmızı olmuş, daha şimdiden derisi soyulmuş.

Değil dükkana kadar geri gitmek, ayaklarımdaki cenderelerle Tünel'e kadar bile yürüyemeyeceğimi anlayan babam, "Yavrum, dükkanda giydiğinde neye farketmedin?" dedi. Çantasındaki gazeteden biraz kâğıt kopartıp birkaç kez katladı, ayakkabının içine, topuğumun altına yerleştirdi. "Sonra çekiçle vurur, içine ıslak bez koyarım. Hadi şuradaki duraktan bir tramvaya binelim de Beyoğlu'na öyle çıkalım. Olmazsa, Pazartesi bir numara büyüğüyle değiştirtirim."

Kalabalığa rağmen itişe-kakışa, tramvaya binmeyi başardık. Bankalar Caddesi, Şişhane Yokuşu, Perapalas, sonra Tepebaşı'ndan geçerek az sonra Galatasaray'da, İngiliz Sarayı'nın önündeki durakta idik. Balıkpazarı'ndan eve ne kadar yol var ki... Beş dakika sonra evdeydik.

Eyvah! Galiba Bir Kaza Olmuş!

[illegible] Berber İlyas Efendi'nin dükkanının önünde birkaç kişi toplanmış, bir kazadan söz ediyorlar:

– "Kopan kolların, bacakların haddi hesabı yok! Her yer ölü, yaralı dolu!"

Hemen aşağıdakilere seslendik: "Hayrola? Bir kaza mı oldu?"

– "Evet, tünelin kayışı topmuş. Yüzlerce ölü ve yaralı var!" demezler mi!

Eyvah ki eyvah! Tünele binmeyip tramvaya binmekle, bu müthiş kazadan büyük bir şans eseri nasıl sağ salim kurtulduğumuza şaştık! Yaptık hesabını, tam kazanın olduğu sıralarda Karaköy'de olacaktık! İyi ki avakkabı ayağımı vurmuştu da, Tünel'e binecek yerde, Beyoğlu'na tramvayla çıkmıştık. Beyoğlu'na Tünel'le çıkacak olsaydık, belki de kayışı kopan vagona biz de binmiş olacaktık!

– "Verilmiş sadakamız varmış!" diye şükretti annem.

Olayı ayrıntılarıyla ancak ertesi günü gazeteden okuyup öğrendik. Kaza saat 2'yi tam 5 geçe meydana gelmişti. Tünel'den Karaköy'e gitmekte olan iki vagonluk dizinin Galata'ya 100 metre kala kayışı kopmuş, vagonlar büyük bir hızla içindeki yolcularla birlikte aşağıya inmeye başlayarak tünel binasına bindirmiş, binayı da delerek ancak sokağa fırladıktan sonra parçalanıp durabilmişti. Aslında 20 yolcunun yaralandığı kazada, yalnızca istasyon şefi Ali Özmen hayatını kaybetmişti.

Günlerce eşe, dosta, korkunç kazadan nasıl kıl payı kurtulduğumuzu hevecanla anlattık, durduk. Yıllar önce, Amerika'ya giderken "Titanic" transatlantiğini treninin rötarı yüzünden bir saat farkla kaçıran büyük hekimimiz Besim Ömer Paşa'ya benzetiyorduk kendimizi... Paşa'nın, buzdağına çarparak içindekilerle birlikte Atlantik'in buz gibi sularına gömülen "Titanic"in uğradığı dehşet verici faciadan treninin gecikmesi sayesinde son anda kurtuluşu gibi, biz de Tünel'e binmekten yeni ayakkabılarımın ayağımı vurması sayesinde son anda vazgeçmekle bu müthiş kazadan kurtulmuştuk. Nerdeyse dinlevenler, "İyi ki çocuğun avağını ayakkabılar vurmuş!" diyeceklerdi.

İlgi çekici vitriniyle kırklı yıllarda İstanbul'da bir ayakkabı mağazası (İletişim Yayınları Arşivi)

Muhallebiciler Mis Gibi Süt Kokardı

Karaköy'e, babamın yazıhanesine gittiğimiz zamanlar, babam çoğu kereler Özsüt Muhallebicisi'nde karnımızı doyururdu. Yanında büyük bir muhallebici daha vardı, ama biz üzerinde Özsüt yazılı olanına girerdik. Garsonlar babamı tanırlar, buyur ederler, serviste özen gösterirlerdi.

Nerede miydi bu Özsüt? Bugünkü Karaköy Palas ile Ziraat Bankası'nın bulunduğu yerin ortasında, Menderes'in yıkımları sırasında ortadan kalkan binalar grubundaydı. Hemen yanıbaşında, İstanbul'un en güzel, en kaliteli fötr şapkalarının satıldığı ünlü Rusos mağazası yeralırdı. Özsüt'ün Beyoğlu'nda, İstiklâl Caddesi üzerinde iki muhallebici dükkanı daha vardı: Biri Alkazar Sineması'nın yanında, bir zamanlar Ziraat Bankası'nın bulunduğu yerde; öteki de Lâle ile Yıldız Sinemaları'nın arasında, köşe başındaydı. Sanırım, sahipleri Rumelili'ydi ve kardeş çocuklarıydılar.

O zamanların muhallebici dükkanlarına girdiğiniz zaman sizi mis gibi bir süt kokusu karşılardı. Formika o yıllarda henüz icat edilmediği için, masalar bembeyaz mermerdi. Duvar boyunca, kahve peykesi şeklinde deri kaplı bir sıra uzanırdı. Oraya oturanların yüzü dükkana, ama karşısına, iskemlelere oturanların ise yüzü duvara bakardı. Duvarlar da boydan boya ayna kaplıydı. Bu da içerisini olduğundan çok büyük, çok ferah ve

çok aydınlık gösterirdi.

Garsonun ilk işi, hemen masanıza seğirtip, önünüze, bugünkü Selpak ya da benzeri kâğıt peçeteler henüz bilinmediği için el kadar kesilmiş, renkli pelür kâğıtlarından koymak olurdu. Annem, açık mavi, ya da açık pembe renkteki, kimilerinin "tükrük kâğıdı" dediği bu incecik kâğıtlarla önündeki kaşık ve çatal ile bardağının çepeçevre ağız kısmını silerdi. Hem de bastıra bastıra, gıcırdata gıcırdata... Sonra çantasından çıkardığı küçük şişeden ellerimize kolonya döker, "İyice oğuşturun, sonra kâğıdınıza silin," derdi.

Muhallebicide, adı üstünde, muhallebi yenirdi. Ama önce tel şehriyeli tavuk suyu çorbası içip, arkasından haşlanmış tavuk ya da tavuklu pilav yedikten sonra... Henüz vitrinlerde, şişlere geçirilip sapsarı yağları damla damla akan sıska piliçlerin çevrilmediği yıllardı o yıllar. Tavuğun yalnız haşlanmışı bulunurdu muhallebicilerde. Kızartılmış tavuk yemek isteyenler, evlerinde yapıp yerlerdi.

O yıllarda, muhallebicilerde sahana yumurta kırmak bile âdet olmamıştı. Halbuki günümüzde, sapları ateşten kavrulmuş, kenarı eğrilmiş, altı kararmış alüminyum sahanlarda yumurta da kırılıyor, çırpılarak omlet, karıştırarak menemen de yapılıyor: Domateslisi, peynirlisi, zehir gibi biberlisi, hatta kıpkırmızı yağlarını salarak sucuklusu, sosislisi... Canınız hangisini çekmişse, öylesi...

Bugün ise muhallebicilerde artık yok yok: Tavuk dönerinden tutun da haşlanmış sosise, hamburgerden yaprak dönere, maşallah hepsi zamane muhallebicilerinde... Tavuk suyu çorbaya tel şehriyesi yerine, geleneğe aykırı, yıldız ya da arpa şehriyesi konmuş, kime ne!

Tavuk ya da pilav yendikten sonra da su muhallebisi, sütlaç, kazandibi, keşkül gibilerden sütlülere sıra gelirdi. Aşure ya da zerde daha sonraların

Galatasaray ile Tünel arasında bugün de tramway var. Ama ne Baker ne de Tiring mağazaları var. Duraklarda da "İhtiyarî" yazmıyor... (Fotoğraf: Selahattin Giz)

işi... Mevsim yaz ise, garsondan bunların üzerine bir miktar kaymaklı ya da vişneli dondurma koymasını isteyebilirsiniz. Gülsuyu mis gibi gül kokardı, tavuk göğsü hilesiz hurdasız yapıldığı için lifleri kaşığın kenarıyla kolay kolay kesilemezdi. Hepsine ne kadar mı ödenirdi? Bilemediniz 100 kuruş. Belki daha da ucuz...

Tepesi Ay-Yıldızlı Muhallebi Kaşıkları

Kaşığın kenarı dedim de aklıma geldi: Çoğu meraklı ve titiz muhallebicilerde muhallebi üç köşeli özel kaşıklarla yenirdi. Muhallebi kaşığı, köşeleri yuvarlatılmış üç köşeli olurdu, bu haliyle neredeyse yürek biçimini andırırdı. Sapı yassı değil, yuvarlak olur, en tepesinde de küçük bir ay-yıldız bulunurdu. Ne zamandır eskicilerde, hurdacılarda bunlardan arıyorum, ama tek bir tane bile bulamıyorum. Şimdi hangi muhallebici uğraşacak ay-yıldızlı, özel, üç köşeli muhallebi kaşıklarıyla? Koyuyorlar tatlı kaşığını yanıbaşına, şükredin plastik olmayışına...

Yazları en güzel limonatalar yine bu muhallebicilerde içilirdi. Kolalı içeceklerin henüz bilinmediği, meyveli gazozların teneke kutularda hapsedilmediği o yıllarda limonata, vişne, turunç ya da demirhindi, koruk şerbetleri, hatta üzüm şıraları, ince, uzun boyunlu büyük cam şişelerde camekânın arkasına sıralanırdı. Her birinin ağzında da, kapak olarak kocaman, sapsarı bütün bir limon... Kimbilir, belki de biraz köy işi sayıldığı için midir, nedir, İstanbul muhallebicilerinde ayran pek bulundurulmazdı dersem, inanın.

Hâlâ muhallebicilerde, sucularda, aktarlarda o havuzlu buzdolaplarından kaldı mı, bilmiyorum. O zamanlar Kelvinator marka bu tür buzdolaplarının içindeki buz gibi suda şişe şişe memba suları, maden suları, sodalar, gazozlar istif edilir, isteyen oldu mu, tepedeki sürme kapağı kenara itilerek içinden, şişelerden biri, buz gibi, ıslak ıslak, suları damlaya damlaya çekilip çıkartılırdı.

Sucu ve şerbetçilerde, içme suyu musluklarının ağzına filtre niyetine tülbent sarılmış olduğu gözlerimin önüne geliyor. Musluğun kolu çevri-

linçe gelen suyla tülbent şişer, süzülen su, yavaş yavaş kalın, kırılmaz bardaklara dolardı.

Su, şerbet, tütün, sigara satanların çoğu Acem'di o zamanlar. Yani İran kökenli. Bir bardak soğuk su, kırk para, yani 1 kuruştu. Bugün ne "para"yı bilen kaldı, ne de "kuruş"u [illegible] kızar, ağzını, burnunu oynatarak içinden söylenirdi, ama Kerbelâ şehidinin adı anıldığı için, suyu içenden o bir kuruşu asla isteyemezdi. O günlerde bir kuruş da, bir kuruştu hani... Bir bardak buz gibi Hamidiye suyunu bedava içmek az şey miydi!

Geçenlerde, Elhamra Sinemasi'nın karşısındaki en azından 100 yıllık Şark Muhallebicisi'nde böylesine nefis limonatayı nasıl yaptıklarını, içine ne koyduklarını sordum da, yılların Rumelili, Kalkandelenli muhallebicisi gülümseyerek şöyle dedi:

– "Aman beyim, limonataya limondan, şekerden, sudan başka ne konur? Konsa konsa, hadi biraz da limon kabuğu rendesi... O da, sonradan iyice süzmek şartıyla... Bize Galatasaray'da yeni açılan ayaküstü hamburger büfelerinden gelip limonatayı nasıl yaptığımızı soruyorlar. Onlara da hep aynı şeyi söylüyoruz. Onlar limonu iyice kaynatıyorlarmış da yine bizimki gibi limonata yapamıyorlarmış. Bey kardeşim, nerede görülmüş, limonun hepten kaynatıldığı!.."

Tünele Binmek Heyecanı

Babam bazı günler, eğer bana defter, kitap filan alınacaksa, okuldan çıkınca yazıhaneye gelmemi söyler: "Bin Tünele, in Karaköy'e... Fazla gecikme e mi!" derdi.

Evden Tünel'e kadar bir koşu tutturur, hızla Metro Han'ın altındaki tünel girişine dalar, aceleyle turnikeden geçer, heyecanla vagona girip sabırla tünelin kalkmasını beklerdim.

O zaman da tünelin vagonlarından biri inerken, öteki yukarı çıkardı ama, bugünkü gibi tek ray üzerinde çalışmazlardı: İkişer ahşap vagondan oluşan iki dizinin her birinin kendi [illegible] Tünel'de gibi tünelin orta [illegible] biri sağa, öteki sola geçerek birbirlerine yol vermelerine gerek kalmaz, yollarına [illegible] devam ederlerdi. İki vagonluk dizi kayışla yokuş yukarı çekilirken, öteki iki vagonluk dizi de yine kayışla yokuş aşağıya salıverilirdi. İki katar tünelin tam orta yerinde bir an için yanyana gelirlerdi.

Kayış dediğime bakmayın: Bir karış eninde, yüzlerce çelik telin sımsıkı örülmesiyle meydana getirilmiş, yassı, madenî bir kabloydu aslında. İhtiyaç üzerine Avrupa'ya ısmarlanır, nereden gelecekse İstanbul'a gemiyle getirilirdi. Gazetelerde arada bir tünelin kayışının eskidiğine, kopma tehlikesinden endişe edildiğine dair tatsız haberler çıkardı. O zamanlar harp yılları olduğu için kayışın yaptırılması da, getirtilmesi de zor işti. Ziraat Bankası'nın kambiyo servisinde çalışmakta olan babamın yeğeni olan büyük ablamız, o günlerin birinde müjdeyi verirdi: "Kayışın akreditif muameleleri yapıldı, yakında gemiye yüklenecek!" diye.

Tünelin içi bugün de olduğu gibi hep serin ve nemliydi, ayrıca da küf kokardı. Duvarlar ve yukardaki binayı tutan kalın sütunlar yeşil fayanslarla kaplıydı ki, bugün de bu açık ya da koyu yeşil renkteki fayansların birkaç sırası hâlâ yerli yerinde duruyor. Tünelin üst başında zemin eğik olduğundan, binayı tutan o kalın sütunlar, gözlerimize dikey değil de sanki eğikmiş gibi görünürdü.

Bugün tünel tek mevki. Ama benim dediğim yıllarda, iki vagonluk dizinin biri birinci, öteki ikinci mevki idi. İkinci mevki vagon, kataran Karaköy'e bakan tarafında idi. Sanki kayış kopup vagon aşağılara kadar sürüklenip bir yerlere çarparsa, ikinci mevki yolcuları, birinci mevkidekilerden daha fazla tehlikeye maruz kalacaklar diye düşünürdüm. Eh, parayı veren düdüğü çalar, misali! Daha fazla para veren birinci mevki yolcuları, az veren ikinci mevki yolcularına kıyasla daha güven içindelerdi sanki...

Birinci mevkiin yukarı ucunda da gardöfren için daracık bir bölme bulunurdu. Oradaki, vatmanlar gibi giyinmiş, başı kasketli görevli, gözünü karanlığın içinde yağdan parıldıyan çelik kayıştan, elini de önündeki fren çarkından uzak etmezdi.

Bir Şangırtı... Bir Şungurtu... Yoksa Uzaya mı Gidiyoruz?

İki vagondan oluşan katar, bekleyenlerin önüne gelince önce kapılarını açarak yolcularını boşaltırdı; sonra, bekleşen yolcuların önündeki yatay demir kollar kendiliğinden yukarı kalkarak içeri girecek olanlara yol verirdi. Ama bu arada, ikinci mevkideki bazı uyanıkların birinci mevki vagonuna dalmalarını engellemek için iki vagonun arasında da yine kendiliğinden, titreşimler geçire geçire demir bir parmaklığın uzamasını izlerdim.

Hareket ettikten sonra bir sallantı, bir şangırtı, bir şungurtu; sanırdınız ki, uzaya fırlatırmışsınız! Vagon öyle bir sarsılırdı ki, ayaktaysanız ortadaki direklere tutunmadıkça, dengenizi bulamazdınız! Şangırtı-şungurtular da, üstelik sabit olan vagon camlarının bu cehennemî hıza karşı isyanı.

O zamanlar uzayı muzayı bilen pek yok. Bilenler de, gökyüzüne giden yolun her halde kapkara bir tünelin içinden geçmeyeceğinin bilincinde olsalar gerek. Ama her tünele binişimde çok hızlı gittiğimiz zehabına kapılır, bazen saat tutardım: Her se-

Simitçisi, kuruyemişçisi, seyyar satıcısıyla kırklı yıllarda İstanbul Adliyesi'nin önü. (İletişim Yayınları Arşivi)

ferinde de vagonun hareket etmesiyle durması arasında tam bir buçuk dakika geçtiğini görürdüm.

Aritmetiğiniz kuvvetliyse, bir hesaplayalım bakalım: Tünelin uzunluğu 573 m. olduğuna ve bu mesafeyi 90 saniyede katettiğine göre, basit bir orantıyla tünelin saatteki hızının olsun olsun da 23 kilometre olduğu ortaya çıkıyor. (Mekânı Cennet olsun, şu minik cep hesap makinelerini icat edenin).

Eh, o zamanki tünelin kayışı, babadan kalma bir buhar makinesiyle çekiliyordu. Ya bugün? Günümüzde her şey gibi tünel de asrileşti, artık elektrikle çalışıyor, üstelik tekerlekleri de lastik; ama bir baştan ötekine yine eskiden olduğu gibi bir dakika otuz saniyede gidiyor. Hatta, biraz daha da fazla... Yani değişen hiçbir şey yok. İnanmazsanız, kronometreyle ölçün. Yapın hesabınızı: Bana hak vereceksiniz.

Diyelim ki tünele Karaköy'den bindiniz de Beyoğlu'na çıktınız. Meyilli bir rampadan yürüyüp tam Tünel Meydanı'na çıkacağınız sırada, kaldırımın üzerinde demir ızgaralar bulunurdu. Bastığınız yerin altı boştu, içersi gece gündüz soluk bir şekilde aydınlatılmış olurdu.

Ayrıca aşağıdan yukarıya doğru yükselen buhar kokan sıcak bir hava çarpardı ki, kışın, hele akşamları ayaz çıkıp etrafın buz kestiği saatlerde bu sıcaklık bir an için bile olsa, içinizi değilse bile yüzünüzü ısıtırdı. Zaten çoğu zaman bu ızgaraların üzerinde, üstü başı dökülen, kir pas içindeki, üstelik de aç sokak çocuklarının titreşe titreşe ısınmaya çalıştıklarını görürdüm.

Su Muhallebisi mi, İşkembe Çorbası mı?

Yazıhanede oturup da eve dönmek için babamın işlerini toparlamasını sabırsızlıkla beklediğim günlerde bazen müvekkillerinden biri gelir, "Mahdum Bey mi?" diyerek benimle ilgilenirdi. Tabii hemen arkasından sorgu, sual başlardı:

– "Hangi okula gidiyorsunuz evladım? Kaçıncı sınıftasınız?"

Sonra sıra gelirdi, büyüyünce ne olacağıma... Bir şehbender emeklisi yaşlıca zat vardı, her seferinde unutur, aynı soruları üstüste birkaç kez sorardı.

Eğer müvekkiliyle aralarındaki görüşmeleri uzun sürecekse, babam cebinden 30 kuruş çıkartıp uzatır, "Haydi, sen çık, Özsüt'e git, muhallebi ye. Dönerken de Çavuşoğlu Kırtasiye'ye uğra, lâzım olan şeyleri al. Ben sonra parasını veririm," derdi. Muhallebinin tabağı, çok iyi hatırlıyorum, 40'lı yılların ortalarında 27 kuruştu. Babam, kalan o üç kuruşu da garsona bırakmamı tembih ederdi.

O günlerde birkaç kez gidip o üç köşe, tepesi ay-yıldızlı özel kaşıklarla bol şekerli, gülsuyulu muhallebi yemiştim. Dönerken de yolu mahsus uzatır, Ada Hanı'na Necati Bey Caddesi'nden dolaşıp, Ağaç Tulumba Sokağı'ndan geçerek giderdim.

Ağaç Tulumba Sokağı'nın başında iki katlı bir işkembeci dükkanı vardı. Sahibi, Hıristiyan Arnavut'tu. Kışları camlar içerden buğulanır, aralanan kapısından dışarıya mis gibi sıcak sirke, dövülmüş sarmısak ve tandırda pişmiş baş kokuları taşardı. Çorba ve yarım başın fiyatını bilmediğim için, içeriye girmeye pek cesaret edemezdim.

Bir gün, birkaç kez muhallebi yemeyip biriktirdiğim paralarla çorba içilip, baş bile yenilebileceğine aklım kesince bütün cesaretimi toplayarak çorbacının kapısını itip içeriye girdim. Vakit akşamüstü olduğu için dükkan tenhaydı. Bir kenara oturup, daha önceden duyduğum şekilde siparişimi verdim:

– "Çorba verin," dedim. "İnce kıyılmış, az yağlı olsun..."

Belki de hayatımın en lezzetli çorbasını o gün içtim. Hem de kâseden çıkan sineği kaşığımla alıp yere silkelememe rağmen...

Önce Çorba, Sonra Yarım Baş!

Hem çorbamı içiyor, hem de çevremi inceliyordum. Kapının bir yanında, altındaki ocakta odunların yandığı kocaman işkembe kazanı vardı. İçinde de üzeri köpüklenerek dıpten dıpten kaynayan işkembe çorbası. Bir kenarda, iki bu[illegible] mış kıpkırmızı sirke.

Üzerinde, ustanın işkembeleri dört parmak genişliğindeki satırla kıydığı geniş tahtanın ortası, zamanla çukurlaşmıştı. Tahtanın bir kenarında da, küme halinde kıyılmış işkembeler... Bir de kazanın içindeki işkembeleri, şirdenleri almak için uzun bir demir maşa... Haa, sapından bir kenara tutturulmuş, ağzı bir karıştan geniş, kocaman kepçeyi de unutmayalım: Kırılan yumurta, işkembenin suyuyla bu koca kepçenin içinde çırpılıyordu. Bir elinde satır, ötekinde maşa, Arnavut usta önündeki işkembelere öyle bir saldırış saldırıyordu ki, çıkan taka tuka, çat çat seslerinden sanırdınız ki Gene Krupa 78'lik bir plakta davul solosu yapıyor!

Kapının öte yanında da içinde başların pişirildiği tandır yeralıyordu. Uzun demir şişlere geçirilmiş kellelerden mis gibi kokular geliyordu. İsteyen oldu mu, usta, başlardan birini şişten çekerek çıkartıyor, satırla bir enine, bir de boyuna iki vuruşta koca başı dört şak parçalıyor, sonra da elleri yana yana baş etlerini avıklamaya koyuluyordu. Bir çimdik tuz, bir tutam da kekik... Doğru, dumanı üstünde, müşterinin önüne...

Biri geliyor, "Tekmili birden" dive[illegible] rica, şirdenden çorba söylevenler de çıkıyordu. Ekmek, lokantalarda olduğu gibi dilim dilim değil de, dörde bölünerek veriliyor, su isteyenlerin önüne, musluktan doldurulan Terkos konuluyordu.

Kola'dan Pepsi'den önce Olimpos Gazozu vardı. (İletişim Yayınları Arşivi)

Anımsıyorum, elli yıl önceki işkembecilerde kokoreç, döner, köfte, pilav gibi yiyeceklerle, zerde ya da aşure gibi tatlılar bulundurulmazdı. İşkembecide yalnız çorba içilir ya da tuzlama yenir, üzerine de beyinli ya da beyinsiz yarım baş söylenirdi. O günlerdeki çorbacılarda maden suyu bile görmediğimi söyleyebilirim. Kimbilir, eski insanların midesi, bizlerdekinden daha mı sağlamdı, ne?

Lise yıllarımızda, Sait Faik'in bir hikâyesinde, genç adamın, –ki, bu yazarın kendisiydi– önce bir limon alıp, sonra işkembeciye girdiğini, çorbasına sirke koymayıp, limon sıktığını okuyunca, biz de işkembeciye gittiğimizde ona heveslenerek limon sıkmaya kalkmıştık da işkembenin alıştığımız o nefis sirkeli, sarmısaklı lezzetini bulamamıştık.

Evet, muhallebi yemeyip yerine çorba içtiğim gün yazıhaneye döndüğümde babam, her nefes alışımda çevreme dalga dalga yayılan sirke ve sarmısak kokularını farketmiş olmalı ki,

– "Çok garip" diye kendi kendine gülümsemişti. "Ne kadar zamandan beri su muhallebisine gülsuyu yerine sarmısaklı sirke döküyorlar!"

Simitler, Sandviçler, Açmalar, Gazozlar

Bazı günler, Galatasaray'dan Tünel'e yürürken, sağ kaldırımda, Lion mağazasının yanındaki Kallavi Sokağı'nın başında duran simitçiden simit de alırdık. O zamanlar simitlerin bile bir başka lezzeti vardı, dersem inanın. Kıtır kıtır kızarmış, içi pişmiş, mis gibi susam kokan bu simitlerle, bugünkü kamyon direksiyonu kadar hantal, susamları seyrek, üstelik içi hamur, sözüm ona simitler arasında ne büyük farklar var, gençler bilemezler. Tophane'deki meşhur simitçi fırınının yaptığı çıtır çıtır simitlerin lezzeti, yarım yüzyıl geçmiş olmasına rağmen hâlâ ağzımda... Birkaç açmayla, birkaç da çatal bulunurdu simit tablasının bir yanında da...

Savaş yıllarında, ekmeğin vesikaya

bağlandığı günlerde, sanmıyorum ki, İstanbul'da simit yapılıp alenen satılsın. Ama 1945'ten sonrası, simitin 5 kuruş olduğu yıllar... Hiç unutmam, bir gün gazetede Belediye Encümeni'nde, simidin fiyatını 3 kuruşa indirmek için incelemeler yapılacağını okumuştum da, iki kuruş cebimde kalacak diye kendi hesabıma çok sevinmiştim. Ama encümenin bu alandaki çalışmaları bir sonuç vermemiş olmalıydı ki, simit üç kuruşa inememişti.

Peki, simitin 5 kuruş olduğu o yıllarda sandviç kaç kuruştu dersiniz? Hatırladığım kadarıyla, ister kaşarlı, ister salamlı olsun, 15 kuruştu. Ama ekmeği bugünküler gibi hamur olmayan, içine cömertçe halis tereyağı sürümüş, el kadar kaşar (hem de eski kaşar) ya da en azından üç dört salam diliminin yerleştirildiği bu nefis sandviçleri yemek, bizler için gerçekten büyük bir zevk olurdu. O sandviç ekmeğini, peynirsiz, salamsız bile yeseniz, inanın yine zevk alırdınız; öylesine güzel, içi pişmiş, gerçekten lezzetli ekmeklerdi bunlar.

Bugünkü içi hamur sandviçler ise ne yazık ki lezzet yoksunu: Tost makinesinde ısıtılmadan ne yeniyor, ne yutuluyor... Ayrıca o "taze kaşar" dedikleri mânâsız peynir türünün –hem de bıçak sırtı kadar incecik olmasına rağmen– midenizi kaynatması da, işin çabası. Bugün, içi amerikan salatalı, bol salamlı, rokfor peynirli ya da bilmem neli özel sandviçler yapan yerler ise yok denecek kadar az. Bu sandviçler de zaten, neredeyse lokantalardaki yemeklerin fiyatına.

50 Yıl Öncesinin o Nefis Sandviçleri

Beyoğlu'nda biz öğrenciler en güzel sandviçleri, Aynalı Pasaj'ın (Avrupa Pasajı) tramvay caddesine açılan kapısının yanıbaşındaki Levent Büfe'de yerdik. O büfe, ayrıca altı üstü kabarık, top gibi özel bir sandviç daha yapardı ki, içine tereyağı, reçel sürülür, bol peynir ya da salam konulur, içindekiler akıp dökülmesin diye iyice yağ kâğıdına sarılırdı; bunlar hem lezzetli, hem besleyiciydi. "Atom" dediğimiz bu nefis sandviçlerin tadı damağınızda kalır, sizi saatlerce tok tutardı.

Bir de, Tünel'de, Mandıra adlı büfenin, üstü tıkır tıkır kızarmış, bol kırmızı biberli bir sıcak sandviçi çok meşhurdu. Hem sıcaklığından, hem de kırmızı biberinin acılığından ağzınız yanar tutuşurdu da, katur kutur yerken iplik iplik sarkan erimiş gravyar peynirinin uzantıları çenenize, elinize sarılırdı.

Peki, sandviç yerken yanında ne içecektiniz? Elbette ki gazoz! Olimpos, Kalamış, Uludağ, Çamlıca gibi gazozlar çocukluk ve gençlik yıllarımın en güzel gazozlarıydı ve şişesi 40'lı yılların ikinci yarısında 15 kuruştu. Bu gazozlar, bakkallara, suculara, büfelere hep çift atlı, üstü açık, özel olarak yapılmış, kocaman tekerlekli arabalarla dağıtılırdı. O sıralarda Tekel de çok güzel bir gazoz yapıp piyasaya çıkartmıştı, ama her yerde bulunmazdı.

1950'li yılların başında portakallı (sarı) ya da vişneli (kırmızı) gazozlar çıktı. Onlar, sanırım 20 kuruştu. Ama Tophane'de, Eminönü'nde, verde, kaldırımın üzerinde, bir buz kalıbının üzerinde çevrile çevrile soğutularak satılan kalitesiz gazozlar da vardı; onlar 10 kuruştu. Şişeyi ağzımıza diker, bir içişte bitirirdik. Ama mecbur kalmadıkça bu gazozlardan pek içmemeye bakardık. Aslında bunların ne gazı vardı, ne de gazoz tadı... Kola imiş, Pepsi imiş, onları ancak yabancı dergilerdeki reklamlarda görürdük. Şveps'ler, Yedigün'ler, Sprit'ler, Elvan'lar, Aroma'lar hep daha sonraki yılların işi...

Hamburger, Pizza Ve de Kumpir Bombası

Bugün ise gençlik, dışarda ya hamburger yiyor, ya da pizza: Evde köfte yemiyor, ama dışarda hamburgersiz edemiyor. Evlerden bir telefon edildi mi, motorize pizza ekipleri karton kutular içinde sıcacık pizzaları kapınıza kadar getiriveriyorlar. Son yıllarda bir de közde patates salgını çıktı ki, iki yumruk büyüklüğündeki kocaman patatesler, içinde kökeni meçhul birtakım rengarenk soslarla, kapış kapış...

Ama gençlik, kırk yıllık şıranın adını hiç duymamış, bozayı tatmamış, kime ne... Bugün kutu içecekler rağbette... Önce el bombası atar gibi işaret parmağınızla halkasına asılıp deliğini açacaksınız, sonra da ağzınıza dikip içindekini, rengini bile görmeden, lezzetine bile varmadan lukur lukur midenize boşaltacaksınız. Midenizde hüddağı gibi bir şişkinlik, derken feci bir gaz birikimi... Arkasından, "Estağfirullah!"

Pırıl pırıl bir cam bardakta yudum yudum içilen şerbetin verdiği lezzeti, hangi teneke kutu verebilir, sorarım size! Önce şerbetin rengini görerek gözleriniz zevk alacak. Aroması burnunuza, tadı dilinize, damağınıza zevk gelecek... Yudum yudum, öyle içeceksiniz şerbeti, kolayı, gazozu, hatta suyu... Ama her yudumun zevkini ala ala, tada tada, kana kana...

Günümüzde mermer masalar formika oldu demiştik... Ayaküstü karın doyurulan büfelerde kaşık çatal, bardaklar artık hep plastik... Servis tabakları da bir garip kalınca kâğıttan... Bardak ortadan ha kalktı, ha kalkıyor... İçecekler ya kutuda, ya şişede... Peçeteler de incecik birer kâğıt, üzerinde renkli süslerle... Gençlik artık hep ayakta yiyor, ayakta içiyor... Hatta çoğu kez, geç kalmamak için, sandviçini yürürken ayakta midesine indiriyor.

Ne dersiniz, besbelli zamanlar değişiyor... Değişiyor ki, nasıl değişiyor! Hazır değişirken bari biraz da gelişiyor olsa?

Ne çare? Çağın gereği bu. Başka türlüsü elden gelmiyor...

Makriyanis ve Osmanlı Tarihi Tabloları

HERKÜL MİLLAS

Makriyanis, 1821-1829 Yunan İhtilali'ne katılan en ünlü komutanlardan biridir. Ama onu özellikle Yunanistan'da gündemde tutan, kültür ve sanat alanındaki değeridir. Yorgos Seferis (1943 yılında Kahire'de yaptığı konferansta) Makriyanis için "Antik dönemlerden bugüne, Theotokopulos'tan (El Greko'dan) sonra Yunanistan'ın yarattığı en büyük sanatçısıdır" demiştir. Ozan, komutanın anılarını Çağdaş Yunan dilinde yazılmış en güçlü, en saf, en güzel metin sayımıştır. Bu anılar Yunan İhtilali ve sonraki yıllar üstünedir. Türkçe'ye kazandırılması gereken bu anıları başka bir yazı konusu olarak saklı tutarak, savaşçıyı tanıyalım ve resim alanındaki bir katkısına bakalım.

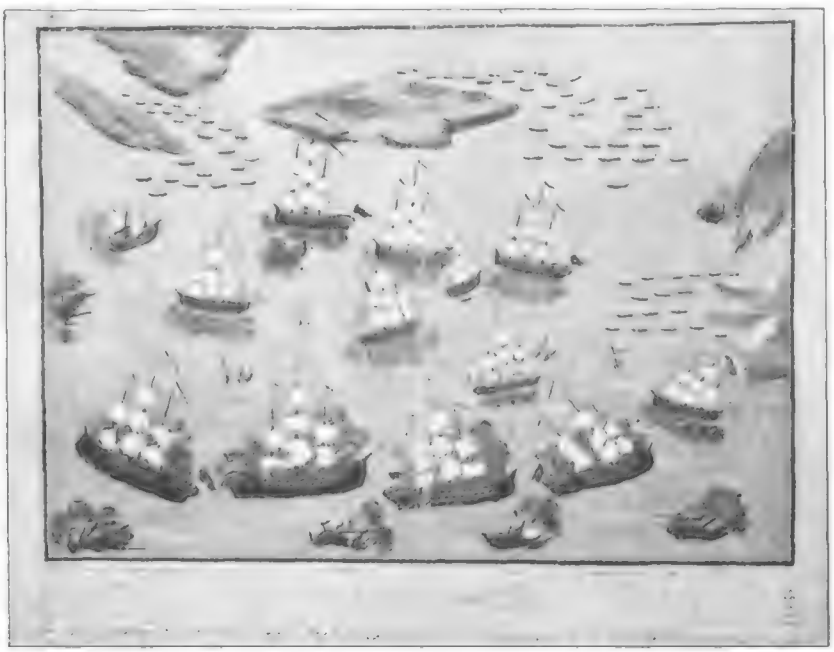

Tablo 3– İdra ve Spetses'in gemileri Osmanlı donanmasına saldırmaktadırlar. Denizci liderler tek tek sayılmakta, her birinin yaktığı ya da batırdığı gemiler belirtilmektedir.

Makriyanis'in adı ('uzun Yanis' anlamına gelir) Triantafilodimitris'in takma ismidir. İsabet olmuş; hem görünüşü hemen canlanıyor insanın gözü önünde, hem de söylenebiliyor bu takma ismi! 1797 yılında yoksul bir ailenin çocuğu olarak doğdu, Livadya'da (Orta Yunanistan'da) büyüdü.

Evlerde uşak olarak çalıştı ama kısa zamanda ticarete atıldı ve zengin olabildi. Okuma yazmayı kendi çabasıyla öğrendi ve resmi eğitimden geçmediği için de Yunancası halk dilinin en güzel örneği olarak, taptaze ve içten bir söylem olarak kaldı. Filiki Eterya'ya girdi ve ihtilale katıldı, tutuklandı, firar etti, sürekli savaştı, önce kurşun ve kılıç yaraları sonra rütbeler aldı, "komutan" ve ünlü oldu.

Yunan Devleti kurulunca bir düş kırıklığı yaşadı, yabancıların ve işbirlikçilerinin iktidardan yalnız pay çıkarmaya çalıştıklarını gördü; ya da durumu böyle değerlendirdi. Muhalefete geçti. Yeni bir anayasa için gerçekleşen 1843 devriminin ileri gelenlerindendi. 1851'de tutuklanıp yaşam boyu hapse mahkum edildi.

Tablo 1– *Yunanistan'ın özgür olması Tanrısal istektir anlamına gelen bir tablo: Tanrı "Yunanlılar'ın ve Filelenler'in kan ve fedakarlıklarından sonra, üç büyük ulusun seni yüzyıllarca taşıdığın zincirlerden kurtulmaları için onları aydınlatıyorum" demektedir. Solda büyük güçlerin hükümdarları, sağda Kral Oto, Kraliçe Amalia ve Vatan görünmektedir.*

Tablo 2– *İstanbul'un alınması: Boyun eğmek istemeyen Yunanlılar dağlara çekilmekte ve orada yüzyıllarca savaşmaktadırlar. Solda Velestinli Rigas özgürlük tohumlarını serpmektedir, zincir taşıyan soldaki kız (Yunanistan) "tiran"ı göstermektedir.*

Tablo 8– *Tripoliçe Kuşatması (detay): Kentin civarında yapılan muharebeler anlatılmakta, çeşitli liderlerin askeri, yakılan köyler gösterilmektedir. Bütün resimlerde olduğu gibi süvariler yalnız Osmanlılar'dır.*

Tablo 7– *Langadas ver Komboti Muharebesi: Patra civarında İsmail Paşa'ın beş bin savaşçısı ile savaş. Alt yazıda savaşın geçirdiği aşamalar anlatılmaktadır.*

Tablo 4– *Alamana Köprüsü'nde "Türkler"e karşı ilk savaş: Dyakos'un ölümü, orduların manevraları, tanınmış kişilerin davranışları hikaye edilmektedir.*

Üç yıl sonra serbest bırakıldı. Son yıllarında mistik bir yazı türü sergileyen ikinci bir kitap daha yazdı. Ünlü *Anılar*'ı ise ancak 1907'de bulunup yayınlandı. Anıları 1821-1851 yıllarını kapsıyor; en büyük bölümü 1829-1832 yıllarında kaleme alındı. Yazar-komutan 1864 yılında öldü.

1839 yılında Makriyanis'in ilginç bir girişimini gözlüyoruz. İlgili bölümü anılarından okuyalım. Savaş alanlarını gezer; "bütün savaş yörelerine dikkatle baktım, bütün yerleri not ettim ve Atina'ya gelip bir Frenk (Avrupalı, H.M.) ressam buldum ve ondan bu muharebelerin resmini çizmesini istedim. Dilini bilmiyordum. Bir iki resim çizdi, beğenmedim. Parasını verdim, çıktı gitti. Onu kovduktan sonra, haber saldım (Mora'daki) Sparti'den bir hürriyet savaşçısı getirttim. Adı Panayiotis Zografos idi.[1] Konuştuk, her tablonun fiyatını tespit ettik. Haber gönderdi, iki oğlunu getirtti. Bunlar evindeydi, yanında çalışırlardı. Bu iş 1836'da başladı, 1839'da son buldu. Ressamı yanıma alıp tepelere çıkardım ve ona 'O yer böyleydi, ötekisi şöyleydi, bu savaş şöyle oldu, Yunanlılar'ın komutanı şu kimseydi, Türkler'in şu idi' diye anlatırdım".

Bu girişimin sonunda, emekli komutanın direktiflerine uygun olarak yirmi dört tablo hazırlanmış oldu. Enleri 62-64.5 cm. boyları 49-53 cm. arasında değişen bu tabloların her birinden dört tane guaj kopya yapıldı. Birer kopyası Büyük Britanya'nın, Rusya'nın ve Fransa'nın Yunanistan'daki diplomatik temsilcilerine, bir kopyası da Yunan Kralı Otto'ya sunuldu. Aslında kendisinde kalan, tahta üzerinde yağlı boya bir sıra daha vardı; bu "deneme" tablolardan sekizi halen Atina'nın Ulusal Tarih Müzesi'ndedir. Dört temel seriden, Fransız ve Rus büyükelçilerine hediye edilenler kaybolmuşlardır. İngiliz Büyükelçisi Edmont Lions'a sunulan seri korunmuş ve ilk kez 1976'da bütün olarak Yunanistan'da kitap halinde yayımlanmıştır. Otto'ya sunulan kopya, uzun bir serüvenden sonra 1909 yılında Yunanlı diplomat I. Yenadios tarafından Roma'da bulunmuş, satın alınmış ve Atina'daki Yenadios kütüphanesine hediye edilmiştir. Bu seri de ilk kez 1926 yılında renkli lüks

Tablo 6– *Arta yakınında İsmail Paşa.*

1 "Zografos" ressam demektir.

bir baskı olarak yayımlanmıştır.

Seriler arasında kimi farklar vardır. Kimi zaman figürler yer değiştirmiştir, renkler daha canlı olmuştur, yokuş yukarı çıkan bir at, öteki seride yokuş iniyor gibi görünmektedir, zırhlar içinde görünen bir kız (Yunanistan), başka bir resimde antik bir giysi giymektedir. Ama genel olarak, elde bulunan iki kopya ile, eksik olan orijinal seri arasında temel farklar yoktur.

Ressam Zografos ile Makriyanis zamanın anlayışını, halk söylemi ve sanatı içinden yaşatmışlardır. Her ikisi de resmi eğitim görmemiş kimselerdi. Resimler o günden günümüze gelen en önemli Yunan halk resim sanatı örnekleridir. "Yunanlılar'ın ve Filelen'in sevinmesi için" hazırlandığı açıklanan resimlerin alt yazılarında olaylar anlatılmakta ve açıklanmaktadır. Makriyanis tarihsel olayları hem yazarak açıklamış ama resim olarak da kalmaları için çaba göstermiştir.

Zografos'un stili kendine özgüdür. Figürlerinin bir kodu var gibidir. Tablolarda olaylar numaralanıp açıklanmaktadır. İdeolojiler resme dökülmekte (Tablo 1), zaman yok olmakta, farklı yüzyıllar aynı tablonun içinde birarada bulunabilmekte (Tablo 2), yer kavramı dönüştürülmekte, birbirinden çok uzak adalar yanyana gösterilebilmektedir (Tablo 23). Atların çiziminde hem Osmanlı minyatür sanatı etkileri, hem de Bizans ikona tekniği sezilebilir. Renkler canlıdır. Coğrafi özellikler oldukça gerçekçi bir biçimde çizilmekte, ayrıntılar dönemin evleri, giyimleri, taşrası ile ilgili bilgiler sunmaktadırlar. Tabloların altında verilen notlar ise, savaşlarla, bu savaşlara katılanlarla ilgili önemli tarihsel bilgiler içermektedir. Yirmi dört tablo, zamanın anlayışını, özellikle Yunan İhtilali sırasında ve sonrasında Yunanlılar arasında egemen olmuş anlayışı ve Osmanlı Devleti içinde yer almış kimi olayların (özellikle savaşların) seyrini sergilemesi açısından ilginç, hatta önemlidir. Tablolar aynı zamanda Yunan resim sanatının tarihi açısından da önemli bir belgedir.

Tablo 13– *Navarino Savaşı: Makriyanis'in de katıldığı bu savaş ünlü deniz muharebesi değildir.*

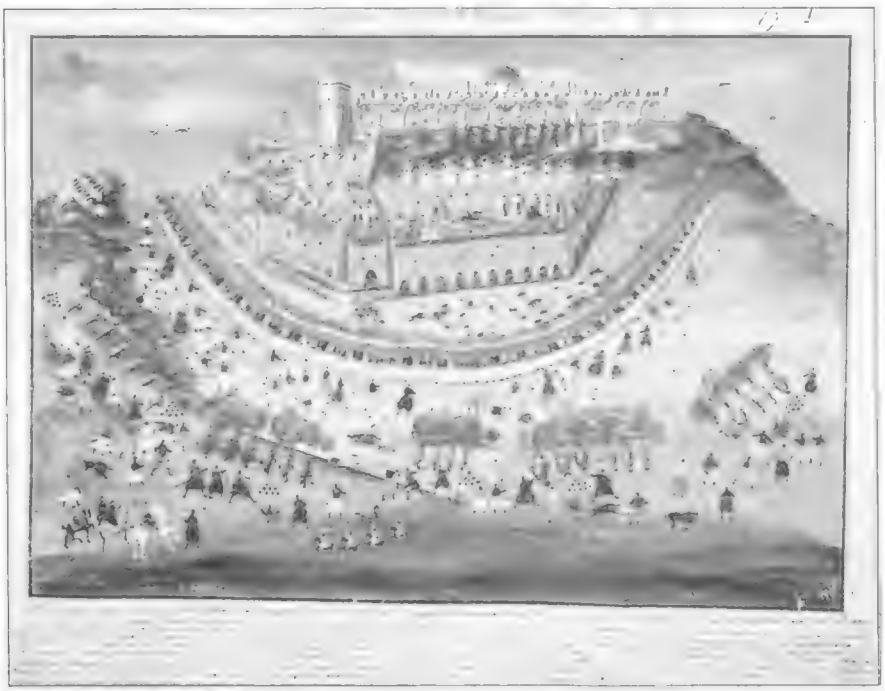

Tablo 19– *Atina Kuşatması (1827): Bir yıla yakın süren savaşlar anlatılmaktadır. Akropol'de artık var olmayan cami de görülmektedir.*

Tablo 10– *Atina Savaşı: Yerli Müslümanlar ("Türk" denmektedir) kendilerini Akropol'de savunmaktadırlar.*

Tablo 11– *Argos ve Anapli civarındaki savaşlar: Sağda, deniz kenarında Anapli'dir. Önde ortada Argos. Orduların manevraları anlatılmaktadır.*

Tablo 18– *Pire ve Faliron Savaşı: İngiliz gemilerinin de katıldığı savaş. Pire ve bugün "Türklimanı" da denen liman ön planda görülmektedir.*

Tablo 23– *Girit ve Samos deniz muharebeleri. Müslümanlar savunmada, Yunan gemileri ve savaşçıları saldırıda bulunmaktadır. Birbirinden çok uzak olan adalar aynı tabloya sığdırılmıştır.*

Rıza Tevfik'e Gönderilen Mektuplar IV

Ali Ekrem, Yusuf Akçura ve Hüseyin Dâniş'ten

ABDULLAH UÇMAN

Bu sayıda yayımladığımız mektupların ilk ikisi Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır'a ait.[1] Rıza Tevfik'in, kendisinden iki yaş büyük olan Ali Ekrem'le münasebetinin II. Meşrutiyet'ten çok daha önceki yıllara uzandığını tahmin ediyoruz.

Rıza Tevfik, E.J.W. Gibb'in ölümünden sonra, onun *A History of Ottoman Poetry* adlı ünlü eserinin yenileşme dönemi Türk edebiyatıyla ilgili VII. cildini hazırladığı sırada, özellikle Namık Kemal'e ait bölümü kaleme almadan önce Ali Ekrem'in vermiş olduğu bilgi ve belgelerden büyük ölçüde yararlanmış, bunu da esere yazmış olduğu önsözde isim zikrederek belirtmiştir.[2] 20 Ağustos 1910 tarihini taşıyan burada yayımladığımız ilk mektubun, adı geçen eser üzerinde ortak çalışmalar yapmak amacıyla o sırada Prof. E.G. Browne'nın yanında İngiltere'de Cambridge'de bulunan Rıza Tevfik'e İstanbul'dan gönderildiği anlaşılmaktadır.

Ali Ekrem Bolayır

Ali Ekrem'e gönderdiği mektupta, İttihad ve Terakkî liderlerinden Dr. Nâzım tarafından Avrupa'ya tahsile gönderilen Türk talebelerin tahsil yerine işi sarhoşluğa vurmuş olmalarından şikâyet ettiği anlaşılan Rıza Tevfik'e Ali Ekrem'in vermiş olduğu küfürle karışık cevap oldukça ilginç. Rıza Tevfik, herhalde, Namık Kemal bölümünü yazdığı sırada onun bazı eserlerine duyduğu ihtiyaç üzerine bunları Ali Ekrem'den istiyor; Ali Ekrem de ona sadece *Celâleddin Harzemşah*'ı gönderebildiğini, elinde bulunmadığı için *Rü'yâ*'yı gönderemediğini ve eser için gerekli olabilecek Namık Kemal'in "vatanperverâne şiirleri"nin ise zaten Rıza Tevfik'in hâfızasında bulunduğunu belirtiyor.[3]

Ali Ekrem'in burada sözünü ettiği "mufassal mektup" ise, yine bu çalışma dolayısıyla Rıza Tevfik'in ondan sormuş olduğu o günkü Türk edebiyatı ve bazı edebî şahsiyetler dolayısıyla yazılmış uzunca bir mektuptur. Dar uzun ebatlı kâğıtlara tam otuz üç sahife halinde yazılmış olan ve Rıza Tevfik'in evrakı arasından çıkan bu mektubun ilk sahifesinde 25 Temmuz 326, son sahifesinde ise 31 Temmuz 326 tarihleri yer almakta, yani bu "mufassal mektub'un tam yedi günde yazıldığı anlaşılmaktadır.[4] Mektubun son paragrafında sözü edilen İstanbul'da bir "encümen-i edebiyat" teşkil edilmesi meselesi ise, öyle zannediyorum, o sırada daha yeni kurulmuş olan ve görünürde Servet-i Fünûn'a karşı bir hareket şeklinde ortaya çıkmakla beraber aslında Servet-i Fünûn'un bir nevi devamı mahiyetindeki Fecr-i Âtî'ye karşı bir grup oluşturulması gibi görünüyor.

(Üstte) Rübâiyyât-ı Ömer Hayyâm'ın *dış kapağı. (Altta) İbnülemin Mahmud Kemal İnal'a imzalanan* Medâyin Harâbeleri'*nin iç kapağı.*

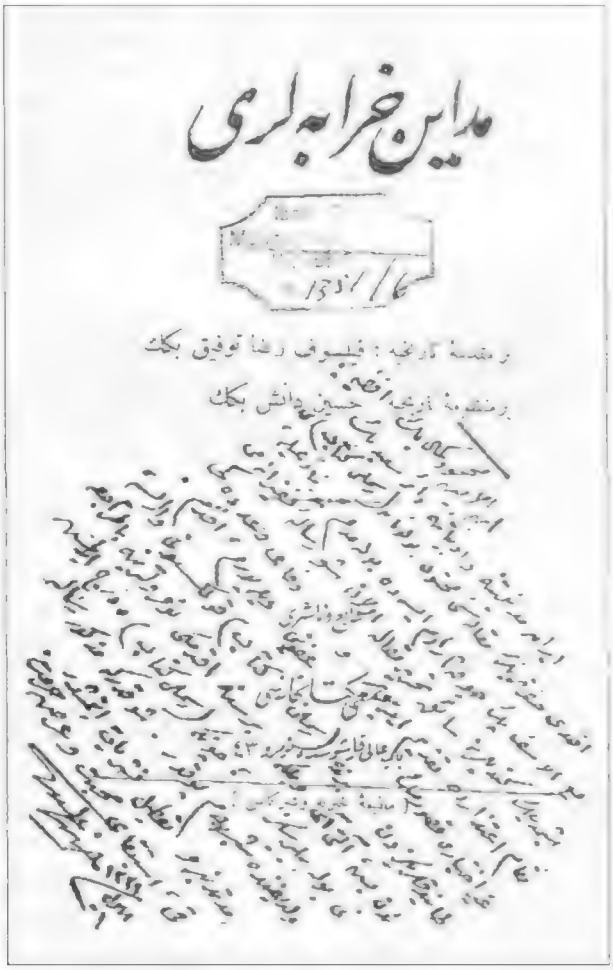

rülfünûn Edebiyat Fakültesi'nde ders kitabı olarak da okutacağı *Nazariyât-ı Edebiyye Dersleri* (İstanbul 1331-1334) adlı kitabını hazırlamakta ve Rıza Tevfik'ten bunun için konuyla ilgili bazı bilgiler istemektedir.

Yayımladığımız 23 Eylül 1331 (6 Ekim 1915) tarihli üçüncü mektup ise, o sırada *Türk Yurdu* mecmuasının müdürü olan Yusuf Akçura'ya ait.[6] Kendisi de 18 Ocak 1908'de kurulan Türk Derneği'nin kurucuları arasında bulunmasına rağmen,[7] özellikle Ziya Gökalp ile Ömer Seyfettin'in başını çektiği siyasî nitelikteki Türkçülüğe karşı çıkan Rıza Tevfik, *Türk Yurdu*'nda ara sıra yazılar ve şiirler yayımladığı halde, sürekli olarak derginin yazı kadrosunda yer almaz ve zaman zaman Türkçüleri eleştirmekten de geri kalmaz.[8]

Bu mektupta, Tevfik Fikret'in ölümü (19 Ağustos 1915) dolayısıyla, onun hatırası için hazırlanacak bir anma sayısında yayımlanmak üzere Rıza Tevfik'ten de bir şiir veya makale istenmekte ve bu sayıda yer alacak yazılarda dikkat edilmesi gereken hususlar üzerinde durulmaktadır.

Rıza Tevfik, yakın arkadaşı Tevfik Fikret'in hatırası dolayısıyla *Türk Yurdu* tarafından hazırlanacak böyle bir özel sayı için "Hususi Bir Ziyaret: Tevfik Fikret'in Necîb Ruhuna" adlı ünlü şiirini yazmış ve bu şiir derginin 1 Haziran 1916 tarihli sayısında yayımlanmıştır.[9] Ancak *Türk Yurdu* her nedense Tevfik Fikret için bir hatıra

Ali Ekrem'in ikinci mektubu ise 25 Şubat 330 (10 Mart 1915) tarihli. Ali Ekrem bu mektubunda ise, o sırada *Peyâm* gazetesinin ilâvesi *Peyâm-ı Edebî*'de tekke ve halk şairleriyle bunların felsefeleri ve tercih ettikleri edebî türler hakkında makaleler yayımlayan Rıza Tevfik'ten, daha çok saz şairlerinin yazdıkları koşma ve destan gibi nazım şekilleri hakkında bilgiler istemektedir.[5]

Ali Ekrem bu sırada, büyük bir ihtimalle, daha sonra litografya ile yayımlanan ve Dâ-

Tevfik Fikret

sayısı hazırlayamamış, bu mahiyetteki özel sayıların biri *Muallim* (İstanbul 1333), diğeri de *Düşünce* (İstanbul 1334) dergileri tarafından çıkarılmıştır.[10] Yalnız Tevfik Fikret'in üçüncü ölüm yıldönümüne rastlayan 19 Ağustos 1918'de Rıza Tevfik Türk Ocağı'nda Tevfik Fikret hakkında bir konferans vermiş, bu sırada özellikle Mehmed Âkif hakkında söylemiş olduu bazı sözler dolayısıyla Ahmed Naim'le aralarında bir münakaşa cereyan etmiştir.[11]

Yayınladığımız son mektup ise Rıza Tevfik'in, dostlukları oldukça eski tarihlere uzanan yakın arkadaşı Hüseyin Dâniş'e (Pedram) ait.[12] Hüseyin Dâniş, 8 Teşrîn-i sânî 1924'te İstanbul'dan, o sırada Ürdün'de (Amman) bir nevi sürgün hayatı yaşayan Rıza Tevfik'e gönderdiği bu mektupta, daha önce müştereken yayımladıkları *Ömer Hayyam*[13] ile Rıza Tevfik'in on iki sahifelik bir mukaddimesiyle basılan *Medâyin Harâbeleri*'ni eski günlere ait tatlı bir hatıra olarak hatırlamaktadır.[14] Ayrıca muhtemel bir evlilik dolayısıyla Edib Bey adlı birisi hakkında ondan bilgi istemektedir.

Mektuplar

Azîzim Rıza Tevfik Bey,

Romanya'ya gittim geldim, cevabnâmenizi geldiğim gün hazır buldum. Mektuplarınızdan bilhassa İngiliz melîke-i ânından ne kadar mesrûr ve müteşekkir olduğumu tarif edemem. İngiltere'ye Osmanlı talebesinden ferdi âferîde gönderilmemiş olmasına ben de diyebilirim ki. "Doktor Nâzım budalasının yapacağı iş de bu kadar olur" demekle siz her şeyi söylemiş oluyorsunuz. Paris'teki talebemizin sarhoşluğa vurmuş olmaları da cidden şâyân-ı teessüftür. İstanbul'da eli kalem tutan gençlerimiz fuhuş kitapları yazmakla, Avrupa'ya tahsîle giden talebemiz sarhoşlukla meşgul olurlar ise milletin istikbâlinden nasıl ümid-vâr olacağız? Hâlâ mı "Topumuzun bok canına, ne utanmaz köpekleriz!" derekesinden kıl kadar yükselemedik? Eyvah!...

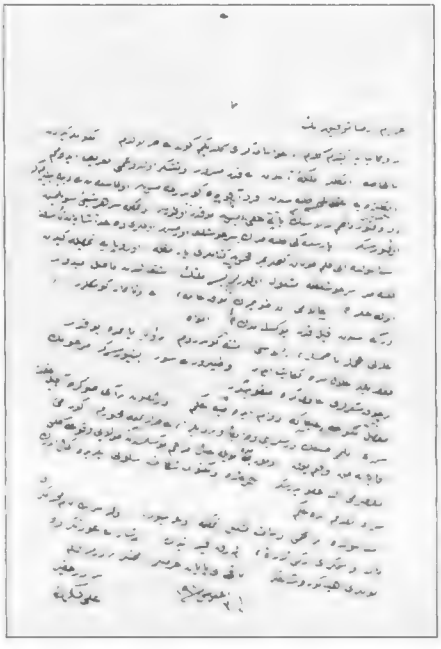

Ali Ekrem'in ilk mektubu

"Celâl"i Acemler basmışlar, bir nüshasını işte gönderdim. Rü'ya" yanımda yoktur. Fakat yalnız "Celâl" size kiyâfet eder. Vatanperverâne söz istiyorsanız merhumun birçok şiirleri hâfızanıza menkuştur.

Mufassal mektubuma hayfâ ki devam edemeyeceğim: Dârülfünûn bir ay sonra açılacaktır. Şimdi ikinci sınıfın derslerini de bana verdiler, hazırlanmağa mecburum, gözümü kapayacak vaktim yok. Omuzumda böyle cibâl-i mezâhim yükselmesinden dolayı vukua gelen taksîrimi elbette affedersiniz. Her halde o mektub-ı şetâret-üslûbu ileride ikmâl ederek size takdîm edeceğim.

İstanbul'da bir encümen-i edebiyat teşkîl etmekle uğraşıyoruz. Evvelâ sizin nâm-ı muhtereminizi yâd ve isminizi rüknü'l-erkânımız olarak kaydettik. İnşallah avdetinizde bunları hep görüşeceğiz. Bâkî bî-pâyân hürmetler, muhabbetler biraderim efendim.

20 Ağustos 1920 — Birader-i hakîr Ali Ekrem (imza)

Birâder-i mükerremâ,

Mutasavvıfenin dîvanlarda gördüğümüz eşkâl-i mahsûsa-i eş'âri ki kasîde, gazel, mesnevî, murabbâ... ilh. gibi şeylerdir. Her edebiyat mecellesinde yahut aruz risâlesinde bulunabilir. Bu şekilleri bittabî mevzû-ı bahs ediyorum, fakat müretteb dîvanların eşkâlinden maada âgâh canların, saz şairlerinin, meşâyih ve mürîdânın kabul ettikleri koşma, destan filan gibi şekiller de vardır. Siz bunları pek iyi bilirsiniz, hattâ **Peyâm**'da yazıyordunuz. Lûtfen bu eşkâl-i nazmı bana yazıverir misiniz. Tafsilâta hâcet yoktur, en meşhur şekilleri bildirirseniz kiyâfet eder. Birer de küçük misal ihsân edersiniz. Sizi böyle ikide birde rahatsız ediyorum ama istirhâmâtımın hüsn-i kabule mazhar olduğunu bilirim. Bu memleketin hangi hizmetinden kaçabilirsiniz!

Ellerinizi, gözlerinizi öperim kardeşim efendim.

25 Şubat 330 — Ali Ekrem (imza)

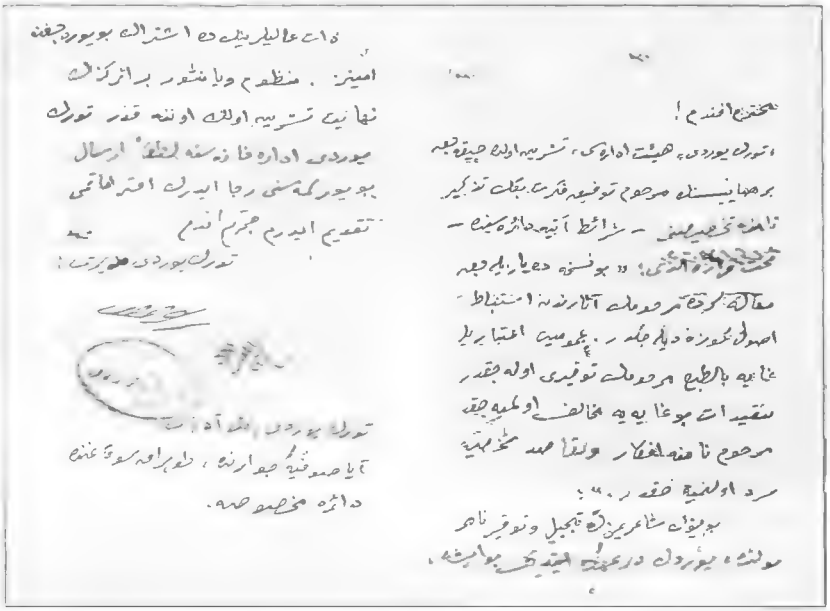

Yusuf Akçura (üstte).
Yusuf Akçura'nın mektubu (yanda).
Hüseyin Daniş'in mektubu (altta).

Muhterem efendim!

"Türk Yurdu" hey'et-i idaresi. Teşrîn-i evvelde çıkacak bir sayısının merhum Tevfik Fikret Bey'in tezkîr-i nâmına tahsîsini –şerâit-i âtiye dairesinde– taht-ı karara aldı: "Bu nüshada yazılacak makalelerde merhumun âsârından istinbât usûlü gözetilecektir. Umumiyet itibariyle gaye bittabi merhumun tevkîri olacaktır. Tenkidât bu gayeye muhalif olmayacaktır. Merhum nâmına efkâr ve makâsıd-ı şahsiyye serd olunmayacaktır."

Büyük şairimizin tebcîl ve tevkîr-i nâmı yolunda, Yurd'un deruhte ettiği bu işe. zât-ı âlîlerinin de iştirak buyuracağına emîniz. Manzum veya mensur bir eserinizin nihayet Teşrîn–i evvel'in onuna kadar Türk Yurdu idarehanesine lûtfen irsâl buyurulmasını rica ederek istirhâmâtımı takdîm ederim muhterem efendim.

23 Eylül 331 Türk Yurdu Müdürü:
Yusuf
(imza)

"Türk Yurdu"nun adresi:
Ayasofya civarında, Toprak Sokağı'nda daire-i mahsûsa.

Mine'l-âsitâne, 8 Teşrîn-i sânî 1924
Azîzim efendim,

Cenâb-ı Hakk'a şükr ü senâ ederim ki müddet-i medîde zât-ı âlînizden bî-haber iken bu defa muhib ve mevdûd-ı tarafeyn EdipVehbi Bey vasıtasıyla haber aldım ve görmediğim zamandan beri sıhhat ve selâmette olduğunuzu anladım. Kerîme-i aliyyenizi de görüp hatırınızı ve hâlinizi istifsâr ettim. Ondan dahi iyi haberler aldım. Daima sıhhatte bulunmanızı ve mümkün olan saadet-i hayattan nasibe-yâb olarak yaşamanızı an-samîmü'l-kalb temenni ederim. "Edâmallahü eyyâme ifâdâtiküm"* "Kühen şeved heme kes râ be rüzigâr-ı irâdet - Meger merâ ki hemân mihr-i evvelest ü ziyâdet".** **Ömer Hayyam** ve **Eyvân-ı Medâyin** hayattaki refâkatimizin birer heykel-i zindesi olarak belki kalacaklardır. **Hayyam** yeniden tab'edilmek mümkündür. O halde, belki bir nüshasını bir vesile ile takdîm eder ve tecdîd-i hiss-i meveddet eylerim. Ümîd ederim ki refîka-i mükerremeniz de kâmil-i sıhhattedirler. Selâm ve hürmetimi kendilerine tebliğ etmenizi rica ederim. **Eyvân-ı Medâyin**'in –sizin ona yazmış

* "Allah feyzli günlerinizi arttırsın."

** "Zamanın iradesiyle (geçmesiyle) herkes eskiyip gidecek (yaşlanacak); anca ben dünyaya ilk geldiğim günkü gibiyim, bende herhangi bir yaşlanma yok!"

Mehmet Akif Ersoy

olduğunuz dîbâcenin bir tercüme-i Fârîsîsiyle birlikte– bir nüshası ahîren edebileceğimi ümîd eylerim.

Edib Bey, burada bulunduğu hengâmda Türk ailesine mensup bir kız ile izdivâc etmek istedi. İyi ve necîb bir aileden bir kız bulundu. Lâkin, Edib Bey buraca ma'ruf olmadığı için tereddüt edildi. Kendisi Salt'ta* arazisi ve emlâki bulunduğunu söyledi. Tahkîk edilmek lâzım geldi. Bunun için de zât-ı âlînize müracaat ediyorum. Edib Bey'in zâtı ve serveti, yani bir zevceyi müreffehen yaşatıp yaşatamayacağı hakkında lûtfen bir vasıta ile bendenize ma'lûmat vermeniz mercûdur. Zira "ed-dallü ale'l-hayri kefâilihi".** Kitapçı Hüseyin Efendi ile muhabereniz var ise o vasıta ile de bunu bana bildirebilirsiniz. Bâkî gözlerinizden öper arz-ı ta'zîmât ederim.

Hüseyin Dânîş
(imza)

El-hâmiş: Edib Beyefendi'den ve mülâkatından mahzûz ve müstefîd oldum ve kendisini ahlâk-ı fâzıla sahibi ve müeddeb ve müzehheb bir insan olarak tanıdım. Bana kendisini tanıttığınıza teşekkür ederim. Refîkleri bulunan Ârif Paşa da cidden bir insan-ı kâmi ve bir pîr-i tecrübe-dîdedir. Müşârünileyhi tanıdığım da bir nimet ve bir ganimettir.

* Beyrut vilâyetinin Bülka sancağında bir kaza.

** "Hayra vesile olan onu yapan gibidir."

NOTLAR:

1 Daha geniş bilgi için bk. İsmail Parlatır, **Ali Ekrem Bolayır,** İstanbul 1987.

2 Rıza Tevfik'ın gelini heykeltraş Sn. Zerrin Bölükbaşı ile torunu Sn. Rıza Başikoğlu tarafından bize verilen evrak arasından bir defter hâlinde Fransızca olarak kaleme alınmış bu esere ait sadece "Fecr-i Âtî" bölümüyle yine Fransızca yazılmış, Şubat 1911 tarihini taşıyan dokuz sahifelik bir önsöz çıkmış bulunmaktadır.

3 Namık Kemal'in matbu eserleri hakkında daha geniş bilgi için bk. Ömer Faruk Akün, "Namık Kemal'in Kitap Halindeki Eserlerinin İlk Neşirleri", **Türkiyat Mecmuası,** C. XVIII, İstanbul 1976, s. 1-78; ayrıca bk. Ali Ekrem, **Külliyât-ı Kemal Tab'olunuyor,** İstanbul 1326.

4 Edebiyat-ı Cedîde topluluğunun tesekkülü, kendisinin de bu topluluğa katılması, daha sonra Tevfik Fikret ve özellikle Cenab Şahabeddin'le aralarındaki kırgınlık ve münafereti bütün ayrıntılarıyla ele alıp anlattığı bu mektup yakın devir Türk edebiyatı tarihi açısından son derece önemli bazı bilgileri ihtiva etmektedir. Ali Ekrem hatıralarında bu meseleye kısaca temas etmiş, münakaşaya yol açmamak için konunun ayrıntılarına girmemiştir (bk. **Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları,** haz. Metîn Kayıhan Özgül, Ankara 1991, s. 425-459).

5 Rıza Tevfik'in 1914-1915 yıllarında **Peyâm-ı Edebî**'de yayımladığı bu makaleler **Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı İle İlgili Makaleleri** (Ankara 1982) adıyla tarafımızdan bir kitap halinde neşredilmiştir.

6 Yusuf Akçura için bk. François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri-Yusuf Akçura 1876-1935** (çev. Alev Er), Ankara 1986.

7 Ahmet Bedevî Kuran, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele,** İstanbul 1956, s. 446; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler,** C. I, İstanbul 1984, s. 414.

8 bk. "Türkçülük ve Türkçülerin Saha-i Tahkikatı" (**Türk Yurdu,** fevkalâde nüsha, C. VIII, nr. 84, 21 Mayıs 1331/3 Haziran 1915, s. 2609-2613) başlıklı makale.

9 **Türk Yurdu,** C. X, nr. 6-110, 19 Mayıs 1332/1 Haziran 1916, s. 84. Aynı şiir **Düşünce** dergisinin Tevfik Fikret hakkındaki "Nüsha-i mahsüsa"sında (İstanbul 1334/1918, s. 15-16) yayımlandığı gibi, daha sonra **Şebâb** (nr. 5, 20 Ağustos 1336/1920, s. 99) dergisinde de neşredilmiş, ayrıca çeşitli antolojilere de alınmıştır. Süleyman Nazif'in de "mersiye" diye sözettiği (Süleyman Nazif, **Mehmed Âkif,** İstanbul 1924, s. 65) ünlü şiir şudur:

Dediler ki issiz kalan türbende
Vahşî güller açmış; görmeye geldim!
O cennet bağının hâkine ben de.
Hasretle yüzümü sürmeğe geldim!.

Dediler ki sana emel bağlayan,
Kabrinde dız çöküp, bir dem ağlayan.
Ber-murâd olurmuş! Ben de bir zaman
Ağlayıp murâda ermeğe geldim!

Şu hicran yılının son bahârında
Jâleler titrerken çemen-zârında,
Gün doğmazdan evvel, ben mezârında
Matem çiçekleri dermeğe geldim!

Seni andım bütün gam çekenlerle,
Aşk-ı hak uğruna yaş dökenlerle,
Sarı gonca veren şu dikenlerle
Taşına bir çelenk örmeğe geldim!

Yâdın ölüm gibi bir sırr-ı mübhem!.
Neş'e-i sevdâ mı bu hıss-i elem?!
Rûhumda ne füsün eyledin bilmem?..
Bu gün sana gönül vermeğe geldim!..

10 Bizim tespitlerimize göre Rıza Tevfik'in **Türk Yurdu**'nda Tevfik Fikret için yazdığıyla beraber yedi şiiri, on bir tane de makalesi çıkmıştır. Ancak geçen yıl **Türk Yurdu** hakkında yayımlanan akademik mahiyetteki bir çalışmada, araştırmacı muhtemelen, çalıştığı kütüphanedeki **Türk Yurdu** ciltleri arasında atlanmış olan bazı sayıları farkedemediğinden, 1332 (1916) yılına ait X. cildin 6. sayısıyla diğer bazı sayıları görememiş, dolayısıyla Rıza Tevfik'in bu ünlü şiiriyle yed makalesi bu bibliyografyaya girememiştir (bk. Hüseyin Tuncer, **Türk Yurdu Bibliyografyası,** İzmir 1993, s. 310).

11 Sözkonusu münakaşa için bk. İsmail Hikmet Ertaylan, **Tevfik Fikret** (Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri), İstanbul 1963, s. 128-143; Fevziye Abdullah Tansel, **Mehmed Âkif** (Hayatı ve Eserleri), İstanbul 1973, s. 200-201.

12 Daha geniş bilgi için bk. "Pedram, Hüseyin Dânış", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,** C. VII, İstanbul 1990, s. 239.

13 **Rubâiyyât-ı Ömer Hayyâm** (İstanbul 1340-1922) adını taşıyan 368 sahifelik eserin müşterek bir önsözü (s. 3-13) müteakip "Zâtı ve Hüviyeti" (s. 14-59) ile "Rübâiyyât-ı Omer Hayyâm" (s. 155-361) başlıklı 1. ve 3. fasılları Hüseyin Dânış tarafından, "Hayyâm'ın Efkâr-ı Felsefiye" (s. 60-154) başlıklı 2. faslı da Rıza Tevfik tarafından kaleme alınmıştır. E.G. Browne'a ithaf edilen eser hakkında geniş bir tanıtma ve değerlendirme yazısı için bk. Köprülüzâde Mehmed Fuad, **Bugünkü Edebiyat,** İstanbul 1924, s. 271-286.

14 Rıza Tevfik'in **Medâyin Harâbeleri**'ne yazmış olduğu takdim yazısı "Bir Mukaddime-i Tarihiyye" (İstanbul 1328), s. 4-16) başlığını taşımaktadır. Hüseyin Dânış hakkında, özellikle E.G. Browne ile karşılıklı mektuplaşmalarına dayanılarak hazırlanan oldukça önemli ve en son çalışmalardan biri için bk. John Gurney, "E.G. Browne and the Iranian Community in Istanbul", **Les Iraniens d'Istanbul** (éds. T.Zarcone, F.Zarinebaf-Shahr), IFEA/IFRI, İstanbul-Téhéran 1993, p. 149-175.

Byzantion'un Palamutları ve Altın Boynuz

OĞUZ TEKİN

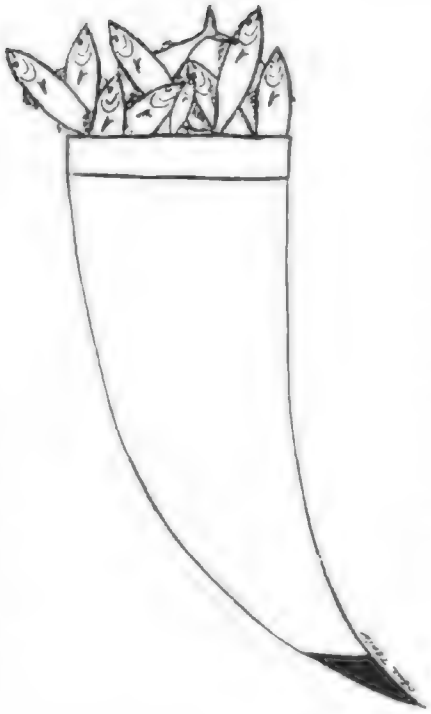

Byzantion, yani bugünkü İstanbul, İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul Boğazı'nın Trakya yakasında kurulmuş bir Megara kolonisidir [1]. Fakat genellikle kabul edilen görüşe göre, Byzantion'un kuruluşunda başka yerlerden gelen kolonistlerin de payı vardır [2]. Kentin ilk çekirdeği ve akropolisi bugünkü Topkapı Sarayı ve Ayasofya'nın bulunduğu yerdeydi. Kent zamanla gelişmiş, Hellenistik ve Roma çağında bugünkü Eminönü, Sultanahmet, Cağaloğlu ve Çemberlitaş'ın bulunduğu alana ve daha fazlasına yayılmıştı[3].

Byzantion'un hemen karşısında, Anadolu yakasında yer alan Kalkhedon'un (Kadıköy) neden Byzantion'dan daha önce kurulmuş olduğu, daha o zamandan beri insanların kafasını meşgul etmiş ve çeşitli antik yazarlar [4], Byzantion'un konumunun daha elverişli olduğundan dolayı, bölgeye ilk gelen kolonistlerin önce Byzantion'un bulunduğu yere yerleşmelerinin daha mantıklı olacağını ileri sürmüşlerdir. Bunu yapmadıkları için de onları kör olmakla suçlamışlardır. Kalkhedonluları, Kadıköy yakasını tercih etmeye iten neden ne idi ? Bu yazı konusunu esas olarak Byzantion'un palamutları oluşturduğundan bu sorunu irdelemeden, burada yalnızca en fazla benimsenen görüşü belirtelim[5]:

Byzantion'un yeri, Karadeniz ticareti ile önem kazanmıştır. Kalkhedon kurulduğunda, Karadeniz ticareti henüz önem kazanmamıştı. Yeni yurt edinmeye çıkan kolonistler için tarım yapabilecek topraklara yerleşmek yeterliydi[6]. Kuşkusuz, Byzantion'un bulunduğu Trakya yakasının, Trak kabilelerinin olası saldırıları için güvenli olmadığı da bir gerçekti[7]. Yelkenli gemilerle Çanakkale Boğazı'ndan (Hellespontos) geçerek Marmara Denizi'ne (Propontis) giren kolonistlerin, doğal koşulların daha elverişli olduğu Anadolu kıyılarını izleyerek İstanbul Boğazı'na vardıkları ve hemen orada Kalkhedon'u kurdukları da ileri sürülmektedir[8].

Balıkların Göçü

Eskiçağda balıkçılık, bugün olduğu gibi, önemli bir gelir kaynağı idi. Byzantion da, İstanbul Boğazı'nda yer alması itibariyle, Karadeniz'den Ege Denizi'ne doğru göç eden balıkların geçiş yerinde bulunuyordu[9]. Boğazdaki balıkların en önemlileri, palamut ve ton balığı idi[10].

Palamut ve ton balıkları, büyüklük ve anatomik özellikleriyle birbirine çok benzemektedirler. Ton balığının (orkinoz) bazı türlerinin boyları 3-4 metreye kadar varmaktadır. Palamut/torik ise ton balığına göre nispeten daha ufak boyda olmasına karşın, bazı türleri yarım metre civa-

Doç. Dr. Oğuz Tekin İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesidir.

rındadır. Eskiçağda, Boğazda, bugün azalmakla birlikte, gerek palamut gerekse ton balığından bol miktarda bulunmaktaydı. Özellikle, "Altın Boynuz" olarak bilinen Haliç, palamut kaynamaktaydı.

Her iki balık ta göç eden balıklardandır. Yani kışın Akdeniz ya da Marmara Denizi'nde (Propontis), yazın ise Karadeniz'de (Pontos Eukseinos) yaşarlar[11]. Bu nedenle yazın beslenmek üzere Karadenize çıkan *(anavaşya)* palamutlar ve ton balıkları kış yaklaşınca, İstanbul Boğazı'ndan (Bosporos) geçerek Marmara'ya gelirler ve bir kısmı da Ege Denizi ile Akdeniz'e giderler *(katavaşya)*.

Sonbaharda, soğuk kuzey rüzgarları esip Karadenizin sularını allak bullak etmeye başladığında, Boğaza yönelen ilk balıklar palamutlardır[12]. Onların arkasından torikler gelir. Kasım sonlarında ise Marmara'ya giren son göç dalgasını uskumrular oluşturur. Kışı orada geçirip, ilkba-harın başlarında Karadeniz'e dönerler [13]. Dönüş yolculuğunda onları torikler izler. Kuşkusuz bu göç balıklarının en büyüğü ton idi. Plinius[14] Boğazdaki ton balıkları hakkında şunları söylemektedir :

"...Baharda sürü halinde Akdeniz'den Karadeniz'e girerler ve başka bir yerde üremezler. Yumurtalamadan sonra sonbaharda geri dönerlerken, balıklara refakat eden yavru balığa "cordyla"denir; baharda, çamur balığı ya da pelamys (palamut) olarak adlandırılarlar ve bir yılı doldurduklarında ise ton balığı adını alırlar...pelamys (palamut) evresine gelmiş olanlar, dilimler halinde kesilerek ya da küp gibi ufak parçalara ayrılarak (yenebilir)."

Plinius[15], palamut balığının belli bir büyüklüğe ulaştıktan sonra ton balığı adını aldığını söylemektedir. Yani ona göre, ton balığı ile palamut aynı balıktır[16]. Plinius[17], ton balığının sağ gözü ile daha iyi görebildiğinden (gerçekte öyle olmasa da), Karadeniz'e sağ kıyıyı izleyerek girdiklerine, çıkarken de sol kıyıyı izleyerek çıktıklarına inanıldığını söylemektedir. Bu arada, Boğazlardaki balıkların bolluğundan söz eden en erken kaynağımızın Homeros[18] olduğunu da belirtelim.

Geceleyin ışık kullanarak balık avlayan Byzantion'lu balıkçılar. (Bibliotheque Nationale, Paris)

Boğaz'daki Akıntının Önemi

Eskiçağda birçok kıyı kenti balıkçılıkla uğraşmıştır. Fakat, Byzantion gibi bir boğaz üzerinde kurulmuş kentlerin sayısı yalnızca birkaç tanedir. Dolayısıyla, balıkların göç mevsiminde bu kentler, yıllık gelirlerinin önemli bir kısmını balıklardan sağlamaktaydılar. Pek çok antik yazar Boğaz'daki balık bolluğundan söz etmektedir[19]. Byzantion'un da en önemli gelir kaynaklarından birini, belki de başlıcasını, palamutlar ve ton balıkları oluşturuyordu. Bu balıklar, Byzantion için öylesine önemliydi ki kentin sembolü haline gelmişlerdi. Boğazdaki akıntının da Byzantion lehine olması, kent için bulunmaz bir fırsattı. Akıntı nedeniyle balıklar ister istemez Byzantion'a doğru geliyorlardı. Nitekim Strabon[20] bu konuda şöyle demektedir :

"...Fakat karşı kıyıdaki Kalkhedonlular, fazla uzakta olmamalarına rağmen, bu zenginlikten pay alamamaktadırlar; çünkü palamutlar onların kıyılarına yanaşmazlar"

Altın Boynuz

İngilizcede, Golden Horn; Almancada, Goldenes Horn; Fransızcada ise Corne d'Or olarak geçen Altın Boynuz, İstanbul ile Beyoğlu'nun bulunduğu platoları ayıran Haliç'e eskiçağda verilmiş bir addır. Arapça bir sözcük olan Haliç, Osmanlı döneminde Halic-i Konstantiniyye ya da Halic-i Dersaadet olarak anılmaktaydı[21].

Palamutların en fazla bulunduğu ve yakalandığı yer Altın Boynuz (Khrysokeras / Chrysoceras) olarak adlandırılan Haliç idi[22]. Haliç'e boynuz (keras) dendiğini pek çok antik yazardan[23] biliyoruz. Strabon[24] onu geyik boynuzuna benzetir. Efsaneye göre[25], tanrıların tanrısı Zeus, Io adlı bir kıza aşık olur ve onu karısı Hera'nın hışmından korumak için inek biçimine sokar. Kendisine mussallat edilen sinekten kaçarken İstanbul Boğazı'ndan da geçerek (ki bundan böyle "İnek Geçidi" anlamına gelen Bosporos olarak anılmaya başlanır) Haliç'in bulunduğu körfeze gelir. Oradaki bir tepede dünyaya getirdiği kız çocuğuna Keroessa adını verir. Bu ad zamanla boynuz anlamına gelen Keras'a dönüşmüştür. Plinius[26] ise Haliç'i "Altın Boynuz" (Aurei Cornus)[27] olarak tanımlar. Fakat tanımlamakla kalmaz,

(Schönert Ge...

niçin o şekilde adlandırıldığını da açıklayarak bizi meraktan kurtarır:

"Marmara Denizi'ni, Karadeniz'e bağlayan Trakya Boğazı'nda (İstanbul Boğazı) (yani), Avrupa ve Asya'yı ayıran boğazın en dar yerinde, Asya yakasındaki Kalkhedon yakınında, dipten yüzeye doğru suyun arasından parıldayan şahane beyazlıkta bir kaya vardır. Palamutlar bu kayayı birden bire karşılarında görünce, her zaman ürkerler. Sürü halinde dosdoğru karşı taraftaki Byzantion burnuna[28] yönelirler. Buranın "Altın Boynuz" olarak anılmasının nedeni de budur. Sonunda tümü Byzantion'da yakalanır."

Plinius, Haliç'e (Keras), Altın Boynuz denmesinin, bu körfezde kaynayan balıklardan dolayı olduğunu söylemektedir. Keza, Strabon da[29] akıntının palamutları sürü halinde Haliç'e girmeye zorladığını ve dar bir bölgede elle bile yakalandığını söylemektedir. Anlaşılan Halıç, altın yumurtlayan tavuk gibi, palamut kaynayan bir körfez idi. Antikçağın, içi meyve dolu bereket boynuzu (cornucopiae), Byzantion'da içi palamut dolu bereket boynuzu oluvermişti ; Byzantion'un, altını olmasa da, onun kadar değerli palamudu vardı !

Sikkelerde Palamut

Eskiçağ kentlerinden bazıları bastıkları sikkelere, kendileri için en önemli doğal zenginliklerini koymuşlardır. Byzantion için de palamut/ton balığı, kentin en öneinli doğal zenginliğini ve gelir kaynağını oluşturuyordu ki sikkelerine bu balıkları koymuşlardır. Nitekim, Byzantion'un İ.S. 1-3. yüzyıllarda Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunduğu dönemde basmış olduğu bronz sikkelerinde arka yüzlerde palamut ya da ton balıkları resmedilmiştir. Balıkların resmedildiği sikkeler ; imparator ve imparatoriçelerin sikkelerinde görülür :

Caligula, Traianus, Plotina, Sabina, I. Faustina, Lucilla, Crispina, Iulia Domna, Caracalla, Plautilla, Geta, Diadumenianus, Iulia Maesa, Iulia Mamaea,Volusianus, Gallienus ve Salonina. Yukarıda da değindiğimiz gibi, her iki balık ta anatomik açıdan birbirine benzediğinden sikke üzerindeki balıkların palamut mu, yoksa ton mu oldukları anlaşılamamaktadır. Fakat bu da önemli değildir. Hangisi olursa olsun, önemli olan bu balıkların -Haliç'e "Altın Boynuz" denmesini sağlayacak kadar- Byzantion'un en önemli doğal zenginliğini oluşturduğudur. Sikkelerin bazılarında iki palamut/ton bazen yatay, bazen de dikey olarak görülmektedir. Bazılarında ise yatay duran iki palamut/ton balığının arasına bir yunus konmuştur.

Keza, Byzantion'un İ.Ö. 5. yüzyıl

(Schönert Geiss'den)

(Schönert Geiss'den)

sonlarına ya da 4. yüzyıl başlarına tarihlenen erken dönem gümüş sikkelerinde ön yüzde bir yunus üstünde duran sığır betimi vardır. Sığır, Byzantion'un hayvancılığına , yunus da balıkçılığına işaret etmektedir. Byzantion, ayrıca, sahip olduğu Derkos ya da Delkos (Terkos) Gölü ile Daskylitis (Manyas) Gölü'nden de balık elde ediyordu. Derkos Gölü'nde -daha geç dönemdeki bir kayıta göre- yılda 100.000 kg. balık avlanabilmekteydi. Bu, bir zamanlar yılda ancak 10-15 bin kg. balığın tutulabildiği Küçük Çekmece ve Büyük Çekmece gölleriyle karşılaştırıldığında oldukça yüksek bir miktardır[30].

Meşale, Av Sepeti ya da Şamandra ?

Byzantion'un Roma imparatorluk dönemi (İ.S. 1-3. yüzyıllar) bronz sikkelerinde, kentteki balıkçılığın önemine işaret eden bir başka betimleme daha vardır.

Konik biçimli bu nesne farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Byzantion sikkelerinin korpusunu hazırlamış olan E. Schönert-Geiss[31], Byzantion'da kutsanan bir tanrıça olan Artemis Phosphoros veya Artemis Lampadephoros kültü ile ilgili olarak bunun bir meşale olduğunu söylemektedir. Bu görüş, yürütülen mantık çerçevesinde oldukça tutarlıdır.Fakat sikke üzerinde betimlenen

konik nesne meşaleyi andırmadığı gibi, yine Byzantion sikkelerinde resmedilen Artemis ve Demeter'in elindeki meşalelere de[32] benzememektedir. Acaba, meşaleden ziyade, tanrıçayı temsil eden bir kült heykeli (ksoanon) olabilir mi ? Bazı yayınlarda ise balık kapanı ya da sepeti (livar) olarak geçmektedir[33]. Eğer konik nesne bir av sepeti ise, balıklar iç içe geçmiş iki konik sepetin içine olasılıkla ortadaki aralıktan giriyorlardı. Konik nesnenin yukarı ucundaki püskülü andıran şerit ise tuzak yemi olabilirdi.

Tarafımızdan yapılacak bir başka öneri ise, sikkelerdeki nesnenin büyük bir ağın belirli yerlerine takılan şamandıralar olabileceğidir. Suyun içine bırakılan ağın balıklarla dolması sonucu, konik şamandralar kısmen, ağın aşağıya doğru çeken ağırlığından dolayı, suya gömülecek ve bu da balıkçılar için bir "ağ doldu" işareti olacaktır. Sikkelerdeki konik nesnenin tam orta yerindeki yatay hattın bir kasnak olduğunu varsayalım. Bu belki, şamandranın suya ne kadar girdiğini gösteren bir hat olabileceği gibi, belki de, şamandranın, suyun yüzeyinde kalmasını sağlayan bir düzlem oluşturuyordu. Fakat bu teori, konik nesnenin örgü ya da kafesli bir biçimde yapılmış olmasından dolayı (eğer dekoratif amaçlı değilse) zayıf kalmaktadır

NOTLAR

1 Bazı antik yazarlar (Skymnos, 716 vd.; Dionysios Byzantinos, **Anaplous Bosporou**, 7; Strabon, VII.6.2) Byzantion'u kuranların Orta Yunanistan'dan gelen Megaralılar olduğunu söylemektedirler. Byzantion ile Megara arasındaki bağlar için bkz. K. Hanell, **Megarische Studien**, Lund 1934, s. 116-136.Ayrıca bkz. Erzen, Afif, "İstanbul Şehrinin Kuruluşu ve İsimleri", **Belleten** XVIII (1954), s. 131-158.

2 Peloponnesos ve Orta Yunanistan'dan gelenler ile Kalkhedonlular ve belki Miletoslular da Byzantion'un kuruluşunda pay sahibi idiler. Tacitus (**Annales**, XII.LXIII) Atinalıların kurduğunu söyler.

3 Kentin topoğrafyası ve yapıları için bkz. W. Müller-Wiener, **Bildlexikon zur Topographie Istanbuls**, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen 1977; S Eyice, "Tarih İçinde İstanbul ve Şehrin Gelişmesi", **Atatürk Konferansları**, 1975, XIII. Dizi, Türk Tarih Kurumu, s. 89 vd.; D. Kuban, "Bizantion", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi** (İstanbul 1994), c. 2, s.258-259.

4 Herodotos IV.144; Strabon, VII.6.2; Tacitus, **Annales**, XII.LXIII.

5 Bu görüş için bkz. K. J. Beloch, **Griechische Geschichte** I.1, Berlin-Leipzig 1924, s. 257; C. Roebuck, **Ionian Trade and Colonization**, New York 1959, s. 114; B. Isaac, **The Greek Settlements in Thrace Until the Macedonian Conquest**, Leiden 1986, s. 219-222.

6 Yakındaki bakır yataklarının da önemli bir faktör olduğu ileri sürülmektedir. Bu konuda bkz. Plinius **N.H.** XXXVII. 72 ve R.P. Legon, **Megara : The Political History of a Greek City-State to 336 B.C.**, London 1981, s. 79.

7 Polybios, IV.45.7; Herodotos, V.23. Ayrıca bkz. A.J. Graham, "The Colonial Expansion of Greece", **Cambridge Ancient History**, III.3 (1982^2), s. 120 .

8 I. Malkin-N. Shmueli, "Niçin Khalkedon (Kadıköy) Bizans'tan Önce Kuruldu ?" (**Mediterranean Cities. Historical Perspectives**, ed. I. Malkin-R.L. Hohlfelder, London 1988'den çev. N. Narlı), **Toplumsal Tarih** 10 (Ekim 1994), s. 14-20. Konu dışı bir not : Bizans ve Byzantion ayrı anlamlar taşıdığından, bir karışıklığa meydan vermemek için, çeviri metninde Bizans yerine, Byzantion kullanılsaydı daha uygun olurdu.

9 Boğazlardaki ve Karadeniz'deki balıklar ile ilgili ayrıca bkz. M. Danoff, "Pontos Euxeinos" maddesi içinde, **Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, Supplementband** IX (Sttutgart 1962), süt.959 vd.; E. Slastenenko, **Karadeniz Havzası Balıkları** (çev. H. Altan), Et ve Balık kurumu Umum Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 1955-1956; F. Akşiray, **Türkiye Deniz Balıkları ve Tayin Anahtarı**, İ.Ü. Rektörlüğü Yayınları, no. 3490, İstanbul 19872; L. Robert, "Les Poissons du Bosphore", **Builetin Correspondance Hellenique** 102 (1978), s. 531-535.

10 Bu yazıda daha çok palamut balıklarının adı geçmesine rağmen, kuşkusuz gerek Boğaz'da gerekse Halıç'te diğer balık türlerinden de bol miktarda bulunuyordu.

11 Türkiye'deki balıkların göçleri ve türleri için bkz. K. Devedjian. **Pêche et Pêcheries en Turquie**, Constantinople 1926.

12 **Ibid.**, s.3 :"...A l'automne donc, quand les vents glacé du Nord commencent à souffler et à bouleverser les eaux du Pont, ce sont d'abord les Pélamides qui se mettent en route et entrent dans le Bosphore."

13 **Ibid.**, s. 3.

14 **N.H.**, IX.47

15 **Ibid.**, XXXII.149.

16 Günümüz sınıflandırmalarında iki balık genellikle aynı familyadan gösterilmelerine rağmen, bazen ayrı familya içinde de gösterilmektedirler.

17 **N.H.** IX.50

18 **Ilias** IX.360 : "Sabah olsun da onları bi gör, balığı bol Hellespontos'un sularında canla başla kürek çeken erlerimi gör." (A.Erhat-A. Kadır çevirisinden).

19 Bu kaynaklar için bkz. H. Merle, **Die Geschichte der Städte Byzantion und Kalchedon**, Kiel 1916, s. 67.

20 VII.6.2

21 Halıç'in özellikle Bizans ve Osmanlı dönemleri için bkz. S. Eyice, "Tarihde Halıç", **İTÜ Halıç Sempozyumu 10-11 Aralık 1975**. I. 263-307; aynı yazar. "Halıç", **Dünden Bugune İstanbul Ansiklopedisi** 3 (İstanbul 1994), s. 501-508.

22 Ayrıca bkz. E. Oberhummer, "Chrysokeras", **Real-Encyclopädie der Classische Altertumswissenschaft III** (1899), süt. 2513. P.A. Dethier, 19. yüzyılın ikinci yarısında kaleme aldığı eserinde Halıç'i şöyle tanımlamaktadır.: "Burası, gerek boynuz biçimi ve gerekse kıyılarının zenginliği ve bir zamanlar barındırdığı, şimdi artık buharlı gemıların kaçırdığ balıkların bolluğu nedeniyle Altın Boynuz (Chroysekaras, sic.) denilen doğal limandır" : **Boğaziçi ve İstanbul. 19. Yüzyıl Sonu** (çev.Ü. Oztürk), Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti., İstanbul 1993, s. 23. Ayrıca bkz. **İstanbul**, Kültür Bakanlığı Yayınları 1554, Ankara 1993'te S. Eyice, "İstanbul", s. 21.

23 Strabon, VII.320; Polybios, IV.43.7; Ammian. Marc. XXII.8.7.

24 Strabon. VII.320.

25 Bkz. A. Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, Remzı Kitabevi, İstanbul 19894. s. 219 : "Keroessa".

26 **N.H.**. IX.50-51.

27 **N.H.** IV.46'da : **Chryseon Ceras**

28 Burada Altın Boynuz, bugünkü Eminönü ilçesinin yayıldığı tarihi yarımada olan İstanbul yarımadasına atfedilmektedir. Fakat anlatılmak istenen Haliç'in ağzı ya da doğrudan Haliç olmalıdır.

29 VII.320

30 L. Robert, "Dedicaces et Reliefs Votifs : 9. Reliefs Votifs de Derkoz", **Hellenica** X (1955), s.42.

31 **Die Münzprägung von Byzantion**, Teil II : **Kaiserzeit**, Akademie-Verlag-Berlin/Adolf M. Hakkert-Amsterdam, 1972, s.36.

32 **Ibid.**, no. 1454, 1455, 1497, 1528, 1638 ve başkaları.

33 **A Catalogue of Greek Coins in the British Museum. The Tauric Chersonese, Sarmatia, Dacia, Moesia, Thrace etc.** (R.S. Poole), Bologno 1963, nos. 65, 80-82.

Hür Gençlik, Hücreler ve Tabutluklar

ZİHNİ T. ANADOL

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler'e faşist yönetimler, demokrasiye geçmemiş uluslar alınmıyordu. Türkiye de bunlardan biriydi. Partiler, sendikalar, örgüt kurmak, velhasıl her türlü toplumsal kurumlar yasaktı. Bu koşullar altında düşün özgürlüğünün hiçbiri bulunmayan Türkiye ne yapacaktı? Hemen âlelacele Cemiyetler Kanunu'nun sınıf esasına dayalı 9. maddesi kaldırıldı. Bunun ardından "Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi" Dr. Şefik Hüsnü Değmer tarafından kuruldu. Altı ay içinde kendisine yandaş sendikalar da örgütlendi. Böylece 1925'den 1946'ya kadar yeraltında faaliyet göstermek zorunda kalan parti, yasal olarak çalışmaya başladı. Ancak bu kısa zamanda böylece büyüyüp çoğalması, yönetimin gözünü korkuttu ve hemen partiyi kapatarak yöneticilerini hapisanelere atarak, sürgünlere göndererek ağır cezalarla cezalandırdı. Hakkında soruşturma açılıp gözaltına alınan derneklerin yerine yenisi kuruluyor, onlar eyleme geçiyor, faaliyetlerini sürdürüyordu.

Bunlardan İstanbul'da kurulan "İleri Gençler Birliği" için Süleymaniye Camisi'nin minarelerine "Vurgunculuğa ve Faşizme karşı savaş", "Saraçoğlu Faşisttir" yazılı afişi, asma girişiminde bulunmak savıyla, 1946'da açılan davada, Tahsin Berkman, İstanbul Üniversitesi asistanlarından Mihri Belli, Abdülbaki Gölpınarlı, Nuri İyem'in de bulunduğu, Bilâl Şen, Ferit Teksoy ve elliyi aşkın gençten oluşan kalabalık bir gençlik kitlesi, emniyet müdürlüğünde gözaltına alındı. Aylarca ünlü Sansaryan Hanı'nın ölüm hücrelerinde tutulduular. Davanın ilk duruşmasında yargılananlar toplu verdikleri dilekçeyle, yasadışı baskılara karşı, mahkemeden tedbir alınmasını istediler.

Dilini sadeleştirerek sunduğumuz bu dilekçe, arkadaşı olduğu Hasan Basri'nin hanımı tarafından gazeteci Emin Karakuş'a ulaştırılır. Karakuş da dilekçeyi Hüseyin Cahid'e aktarır. O da, durumu o zaman pek yakını olduğu Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bildirir. İsmet İnönü konuyu dinler, üzülür ama "pek ihtimal veremiyorum" yanıtını verir. Basın, bu durumu bildiği halde yazmaz veya yazamaz. Sadece o zamanın en ileri gazetesi olan *Tan*'da başyazar Zekeriya Sertel, tutuklular ve ölüm hücreleri hakkında ağır bir yazı yazarak; bu gençlerin bir an evvel perişan edildikleri bu yerlerden hücrelerinden kurtarılması için harekete geçirilmesi gerekir diye yazınca okuyanlar dehşete düşer. Ancak olayın ne olduğu kesin bilinmediğinden pek üzerinde durulmamıştı. Bunun üzerine Hüseyin Cahit Yalçın da *Tanin* gazetesinde "... altmış yıldan beri hürriyet mücadelesi yapmaktayım. Artık iki ayağım çukurda sayılır. Karşıma ölüm hücreleri, tabutluklar çıkıyor. Hayır... hayır... bunlara inanmak istemiyorum" diye adeta feryat ediyordu. Bu yazının yayınlanmasından birkaç gün sonra telefonda Hüseyin Cahit Bey'e "Beyefendi, önceki gün yazdığınız yazı üzerine ölüm hücreleri ve tabutluklar kaldırılıyor" diye haber vermişti. Hüseyin Cahid Bey de memnun olduğunu bildirir. Bundan iki gün sonra da telefonda İstanbul Emniyet Müdürlüğü Ahmet Demir, Hüseyin Cahid'i arar: "Efendim, geçen günkü yazınızda bize ait şikâyetleriniz olmuş. İsterseniz teşrif edin, size her yeri gezdireyim. Böyle bir şey yok" yalanını sunmuştur.

Durum bu olduğuna, sorguların en kötü şartlar altında böylece yapıldığına göre buna göre iddianame hazırlanmış, mahkeme bu sorguları esas

kabul etmiş, kararını işkenceler altında alınan ifadelere göre vermiştir. Yargılananlar anti-faşist, Kemalist ve yasal öğrenci dernekleri kurduklarını savunmalarına karşın, 25/2/1946 günü verilen verilen kararda 141. madde uygulandı. Mihri Belli, Tahsin Berkan, Mustafa Göksu, Muzaffer Özkolçak (Tıbbiyeli Muzaffer), Safa Yurdanur, Ferit Teksoy, Müeyyet Boratav, Dündar Baştımar ikişer yıl hapse mahkum edildiler. Yirmi sanık da aynı maddenin 3. fıkrasından altışar ay hapis cezasına çarptırıldılar.

Gençler bu baskılara ve işkencelere karşın gene de örgütlenmelerini sürdürdü. Cemal Güner, Vahdettin Barut, Kegam İşkol, Zekai Karakaş, İlhan Başaran, Moris Gabay, Bahaddin Uğurçok tarafından 2 Temmuz 1946'da Yüksek Tahsil Gençlik Derneği kuruldu. Dernek, İkinci Dünya Savaşı içinde Türkiye Komünist Partisi'nin bir kolu olan İlerici Gençler Birliği cephesinin legale çıkmış bir kolu olarak değerlendirildi.

İddia makamının savına göre, TKP 1942'den itibaren gençlik ve aydın kesiminde yoğun çalışmalar sürdürmüştür. Dernek ilk kurulduğunda adı İstanbul Üniversitesi ve Yüksek Okullar Öğrenci Birliği idi. Bu dernek de İlerici Gençler Birliği gibi, ilerici, anti-faşist, demokratik bir örgüttür. Derneğin tüzüğünde, politik akımların derneğe sokulmasında ırk, din, dil ve zümre farkı gözeten ve insanlık düşmanı, kültür düşmanı ideolojilere hizmet edenlerin dernekten çıkarılması öngörülmüştür.

Beş yıl kadar faaliyette bulunan dernekte Hakkı Engerek, Nevzat Özmeriç, Zeki Akyürek, İhsan Arda, Yıldız Baştımar, İlhan Berktay, başkanlık görevi yaptılar. Şaban Ormanlar, Sevinç Özgüner, Nihat Sargın, Cezmi Ulucan, Lütfi Onay, Turgut Pura, Fethi Naci, Cenap Kaya, Vecdi Özgüner, Nuran Bozer, Kemal İşler, Hasan Gürdağ, Solmaz Gökmen, Zekai Özgenç gibi gençler de yönetim kurullarında görev aldılar. Dernek üyeleri arasında Enver Aytekin, Nuran Bozer, Sevim Tarı, Can Boratav,

Mihri Belli

İstanbul I. Nolu Sıkıyönetim Mahkemesi Başkanlığına

Sayın yargıçlar,

Bu dilekçemizi adaletin gerçekleşmesinden başka hiçbir kaygısı olmadığını umduğumuz heyetinize hür, refahlı, halkçı bir Türkiye'nin hakikat olmasını hedef tutan yüksek Atatürk'ün başlattığı Türk devrim tarihine sunuyoruz:

Huzurunuzda yargılanmakta olan bizler, birçok defalar İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde maruz kaldığımız HAKARETLERDEN VE İŞKENCELERDEN SÖZ ETTİK. Şimdi Emniyet Müdürlüğü'ndeki soruşturma, tutukluluk şartlarını örnekleriyle kısaca anlatalım:

Birinci Şube emrinde, tutukluların ihtilâttan men edilerek içinde kapatıldıkları 25 hücre bulunmaktadır. Bunlardan altısının küçücük pencereleri vardır. Biraz hava alır. Bunlar 2, 3, 4, 6, 12, 14 numaralı hücrelerdir. Diğer hücrelerin ikisi müstesna, eni takriben 1.20, uzunluğu 1.90 metre yüksekliği de ortalama 2.20'dir. Bu hücrelerde pencere yoktur. Hattâ bazılarının pis havalı koridora bakan birkaç santim enindeki hava delikleri de bulunmamaktadır. Bu yerlerde nefes alma ve yaşama imkânı yok demek mübalağa sayılmaz. 19 ve 20. numaralı hücrelere TABUT adı verilmektedir. Tabutlukların eni takriben 0.60 m., derinliği 0.40 m., yüksekliği de 1.80 metredir. Tabutluklarda işkence görenlere ekmek ve su verilmez. Burada yatanlar uykudan mahrum, aç ve susuzdurlar.

21'den 26'ya kadar numaralı hücreler, sokak seviyeinden 2.5 metre aşağıda, binanın bodrum katında, diğer hücreler ise Birinci Şube Müdürlüğü'nün bulunduğu en üst kattadır. Bu hücrelerde tahammül edilmez rutubet ve koku vardır. Teneffüs edilen hava ıslaktır. Rutubet o derecededir ki, bu hücrelerde kibritlerin başları yumuşadığından kibrit bile yakmak imkânsızdır. Hücreler kenef ve hamam böceklerinin yuvasıdır. Bu kattaki 32 ve 33 numaralı hücrelerin tavanından devamlı surette sızan lağım künkleri vardır.

Tahammülü aşan işkenceler altında ilkokul öğretmeni Hasan Basri Alp öldürülmüş. Şimdi Bakırköy Akıl Hastanesi'nde yatan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden Kemalettin deli olmuş, aynı fakülteden Safa Yurdanur bu baskıya dayanamayarak iki defa intihara teşebbüste bulunmuştur. Ve Türkiye'nin en seçkin ressamlarından Nuri İyem, sinir buhranı geçirmiştir. Bu felâketten kurtulup da asabı ve sağlığı bozulmayanlarımız yoktur.

Tahkikatın genişletilmesi için yüksek heyetinizin polis müdürlüğünde tutukluluk ve soruşturma şartlarının tesbiti için özellikle 19, 32 ve 33 numaralı hücrelerde bir keşif yapılmasını, Kemalettin Özerdem'in ne gibi şartlar altında çıldırdığını, Hasan Basri'nin ne suretle ölüme gönderildiğini tahkik ettirmesini Anayasanın 82. maddesi gereğince birlikte ister, saygılarımızı sunarız."

Çiçek Palas olayları'nda yargılananlar: Ön sırada soldan itibaren Enver Aytekin, Cenap Karakaya Şehnaz Akıncı, Nuran Bozer (sonra Akşit) Gönül Akın, arkada Veysel Akkaş ve Vecdi Özgüner.

Aslan Kaynardağ, Halim Sıpatar de bulunuyordu. Derneğin resmi organı *Hür Gençlik* dergisiydi. Derginin başlığı altında "Hür Bir Tahsil", "Hakiki Bir Hürriyet", "Devamlı Bir Sulh" için yazıları vardı. Derneğin eylemleri arasında Nâzım Hikmet'in affına ilişkin kampanya çalışmaları, üniversiteden harç sisteminin kaldırılması, üniversite gençlik bildirisi ve gençlere çağrı sayılabilir.

1950-51 ders yılı başında "İstanbul Yüksek Tahsil Gençliği bütün üniversiteli arkadaşlarını selâmlar" başlıklı bildirisinin dağıtılması üzerine dernek merkezinde aramalardan sonra derneğin başkanı İlhan Berktay, genel sekreter Vecdi Özgüner, yönetim kurulundan Şaban Ormanlar, Nuran Bozer, Hasan Güldağ tutuklanarak, 1950-51 TKP Tevkifatı sırasında bu davaya dahil edildiler.

Ankara'da ise İhsan Hasırcı, Nabi Dinçer, Şevki Akşit, Orhan Çınay, Melahat Türksal tarafından Türkiye Gençler Derneği adı altında da bir dernek kuruldu. Dernek, tahsil farkı gözetmeksizin 35 yaşına kadar olan her genci (Turancı olanlar, bu yolda tanınanlar hariç) bünyesinde toplayarak anti-faşist bir cephe yaratmak istiyordu. Ayrıca "İstanbul'a Yürüyüş", "Fakir Köylülerin Ekinlerini Biçme Kampanyası", gecekondularda poliklinik açarak fakir hastalara bakmak ve ilâç dağıtmak; bu etkinliklerle geniş kütlelere, gençliğe dayanarak ve onları bir araya getirip çalışmak amaçları da vardı.

Dernek, "ırkçı ve faşist saldırılara karşı" (1947) Şevki Akşit, Nezihe Araz imzalarıyla yayınlanan açıklamalarda, derneğin çalışmalarına büyük bir hız ve inançla devam edeceği belirtilerek olay kınandı. Prag'ta toplanan Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali'ne bir bağlılık mesajı göndererek barış ve sosyalizm davasına inandığını bildirdi. Üye sayısı 206'ya kadar yükseldi. Üyelerinden 43 kişi Türkiye Komünist Partisi hareketine katılmak savıyla tutuklandı. Bunlar arasında Enver Gökçe, Aclan Sayılgan gibi isimler de vardı.

Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) 1951'deki tutuklamalarından son da hücreler ve tabutluklar devam etti. 1950'de halkın büyük çoğunluğu, bu arada solcular da Demokrat Parti'ye oy verdi. Ancak iktidara gelen DP "solculara huzur vereceğini" vaadetmesine rağmen sözünde durmadı. O sıralarda Nâzım Hikmet, kendisine verilen uydurma kararlarla kendisine verilen cezaları protesto etmek için açlık grevine başlamıştı. Yurt çapında Nâzım Hikmet için'in affı için kampanya imza kampanyası başlamıştı. Konu Meclise geldiğinde DP'nin Maarif Vekili meşhur Hemşinli Tevfik İleri "Herkes af edilebilir; hırsızlar, katiller, ırza geçenler, devleti soyanlar vb... Ama Nâzım Hikmet asla affedilemez, çünkü o bir vatan hainidir" diyordu. Nitekim, af yasası çıkmış, ancak 1951 TKP tutuklamaları tehir edilerek, tutuklananların bu aftan yararlanmaları engellenmiştir.

"Ne hâle geldik de, hâlâ inat ediyoruz..."

İSTİHKÂM MİRALAYI MEHMET SALİH BEY'İN

BALKAN SAVAŞI GÜNLÜĞÜ

2

16 Mart Cumartesi: Yağmur devam ediyor. Top muharebesi başladı. Dün sabah *Amasya* Fırkası da gelmişse de ben görmedim. 10. Kolordu'ya mensup 31. Fırkanın 92. Alayı düşmana taarruz etmiş, Yalos köyüne doğru ilerlemiş! Neticeye dair henüz bir haber yok. Zaten ne olacağı malûm değil. Düşman Edirne'de fırkaları, Sırplılar, Yunanlılardan imdad alarak taarruz ederse bakalım harb ne olacak?

17 Mart Pazar: Hava dünkünden fena. Şiddetli bir poyraz esiyor. Kıştan farkı kar yok. Bir de yağmur çok değil. Sabahtan akşama kadar mavnalarla İstanbul'dan gelen cephane, erzak arabalarla taşınıyor. Biri Haydarpaşa, ikisi Şirket vapuru olmak üzere 3 vapur "Çete" gönüllü askeri geldiyse de vapurlar iskeleye yanaşamadığından, istimbot olmadığı gibi fırtınadan da başka vasıta kullanılamadığından asker vapurlarda kaldı. Gurub vakti ufak bir istimbot (Hilal-i Ahmer) ile Haydarpaşa vapuru tahliye olundu.

Çocuklarımdan mektupla ilmühaberlerim geldi. Köprüleri muayene ettim.

18 Mart Pazartesi: Bu sabah Şirket vapurları da boşaldı. Gönüllü askerin her milletten karmakarışık intizamsız bir heyet olduğu her 20, 30 kişide bir bayrak kendi kendilerine hareket ettikleri hülasa bir "nefir-i âm" olduğu belliydi. İki gündür muharebe oluyorsa da henüz bir netice yok. Düşman da Edirne vesair mevakideki fırkaları getirirse ne olacak bilmem. Her bayrak giderken bazıları tekbir getiriyordu. Eğer Bulgar'a bu son hatta dahi mukabele edemezsek artık İstanbul hattına çekilmek lâzım gelecek.

İlmühaberleri bu kolorduya havale olunmak üzre Hadımköyü'ne gönderdim. Daha para alıp da çocuklarıma göndereceğim?!...

"Çete" askerine dahil bulunan "Burhaneddin beni pencerede görmüş geldi. Biraz konuştuk.

Arnavudköyü'ne buradan da Nişancı ve 3. alaylar mevakii önüne su taşırılmasını keşif için Menceğiz köyüne gittim. Tekrar Arnavudköyü'nden geçerek avdet ettim. Hava gayet soğuk ve rüzgârlıydı.

19 Mart Salı: Bugüne kadar sade bizim bu tarafta 400.mecruh, 200 şehit verilmiş! Göya düşmanın 15. Alayı hemen kamilen mahvolmak derecesini bulmuş, 400 maktul sayılmış! Fakat ne olacak, netice nereye varacak el'an mechul. Dağlar, dereler asker çadırlarıyla dolu. Boyna cephane, erzak geliyor, "nestle" süt sandıkları bile var. Fakat kuş sütü gelse, artık iş işten geçti demek zira düvel-i muazzama dün notayı vermişler! imiş. Eğer tazminatla Bulgar'ın istediği hududu da Midye-Saros'dan kabul ettilerse vay yine bize. (Mektup gönderdim)

Bugün de yine sağ cenahta Fatih Fırkası'na gittim. Su taşırılmak üzre yapılacak bendin, hendeğin mevkiini suret-i kat'iyede tayin eyledim. Avdet edip lâzım gelen kroki ve raporu gönderdim. Bugünkü *İkdam*'da Düvel-i Muazzama'nın notayı verdiklerini okudum. Bizde hazırlıktan bakalım ne husule gelecek!

20 Mart Çarşamba: Bend raporunu yüzbaşı İsmail Efendi'ye istinsah ettirdim. İskeleyi gezmeye gittim. İstanbul'dan buhar şahmerdanlı bir

duba, kazıklar, mühendis gelmiş. Erkanıharbiyeye gittim. Kazık ve tel hakkında karar verdik.

Arnavutköyü ilerisine giderek "2. hat", yahut "himaye mevzii" namıyla daha doğrusu, eğer ileri hattaki kıtaat bir ric'at veya firar ederse arkadan da ateş ederek bunları toplayacak kıtaatın mevzii intihab olundu. Sağ cenahı Mamuretülaziz-Bitlis Fırkası inşa edecek!... 1-1.5 kilometre geride bulunan bu mevzi'den firar edenlerin durdurulacağını akıl, mantık fen reddederse de beyan-ı mütalaa kabil değil ki!...

21 Mart Perşembe: Fırtına, soğuk el'an devam ediyor. Bugün bulutlar da arttı. Altı gündür soğuk adeta kış gibi. Bereket versin istihkam 2. taburun 3. bölüğünden bir nefer kaputu aldım. Bu kaputlar pek moda olup kumandanlar bile giymektedir. Tabii ben de bu modaya ittiba' ederek soğuk almaktan kurtuldum.

"Birkaç sıhhiye neferi başındaki sargılardan yaralı olduğu anlaşılan 8-10 yaşında bir kız çocuğunu sedyeyle geçirdiler. Oturtulmuş olan zavallı çocuk etrafına bakınarak gidiyordu. Zavallı masume senin ne kabahatin *var ki vuruldun dedim!*"

22 Mart Cuma: Dün akşam istihkam taburu binbaşısı geldi. Yüz, göz karma karışık. Benden ahval hakkında, ordunun Çekmece'ye ric'atı meselesinde havadis soruyor. Birtakım emirler yazıldığından ağırlıkların karşı sahile geçirilmesinden, Sıvas Fırkası'nın dün gece karşıya geçtiğinden bahsetti. Tabii bende hayret aldı. Çünkü bu gibi ric'atlerde kimsenin kimseden haberi olmayıp her şey alabildiğine olduğunu tecrübe ettikti. Ben de tabii karyolamı bozdum, sandığımı topladım. Hayvanları getirterek evin bahçesine koydum. Velhasıl hazırlandım. Erkanıharbiye'ye gittim. Eşyaların bağlı olduğunu, herkeste bir düşünce bulunduğunu gördüm. Âdet ederek saat bire kadar oturdum. Minderin üstüne elbise, kaputla uzandım, başımı karyola torbasına koyarak uyumaya çalıştım, nihayet biraz dalmışım. Saat 6'da uyandım. Henüz bir şey yok amma herkes müteyakkız, üst tetik de hazır!... Ara sıra top sesleri geliyor. Çocuklarımdan mektup geldi. Parasızlıktan bahsettiklerinden pek üzülüyorum. Fakat idare reisi hâlâ gelecek de, ben de para alıp göndermeye çalışacağım!

Mehmet Salih Bey emeklilik yıllarında

23 Mart Cumartesi: Nuri Paşa'nın İstanbul'da vefat ettiğini dün akşam erkanıharbiyede söylediler, teessüf ettim. Zavallı iyi bir adamdı.

Minder üstünde uyumak kabil olamadığından, şayet bir ric'at olursa buradaki bu kadar cephane, erzak vesaire taşınıncaya kadar benim karyolayı toplamak kabil olabileceğinden yeniden kurarak rahatça yattım. Dün akşama kadar birkaç top sesinden başka bir şey işitilmedi. Kurulan 3 köprüye giderek zabitanla konuştuk. Her köprüye ait istikametlerde yol taburu vasıtasıyla yollar tanzim edilmekte ve kenarlarına birer beyaz bayrak ve gece için de fener çivi rekzolunarak bir tahta levhaya da taş köprü numro 1 itibar olunduğundan 2, 3, 4 numrolu büyük kıtada mürekkeble yazılmıştı. Şayet bu cihetten Çekmece'ye çekilmek lazım gelirse: Fatih Fırkasıyla buna civar alaylar taş köprüden, 2. Fırka ikinci, 31. Fırka üçüncü ve 4. Fırkayla Süvari Alayı da dördüncü köprüden mürur edecektir. Zaten Mamuretülaziz Fırkası da Sıvas gibi karşı tarafa geçti.

24 Mart Pazar: İki günden beri düzelen hava bugün büsbütün açtı. Dün gece tekmil depo ve ambarlardaki erzak vesaire dört günden beri karşı tarafa taşınan cephane ve ağırlıklar gibi mavnalara yüklendi. Ben de sandığı, karyolayı bağlayarak elbise ve kaputla minder üstünde yatmaya mecbur oldum. Zira ne olacağımız belli değil! Anlaşılan Kalıkıratya'da şimdiye kadar tahkim edilerek tutulan hatt-ı müdafaaya, yahut askere güvenilemediğinden Çekmece cihetine ric'at olacak. Bulgar mı kuvvetli, yoksa biz mi korkak, insan neye hükmedeceğini bilemiyorsa da artık bizim muharebe edemeyeceğimiz an-

Miralay Mehmet Salih Bey'in görev yaptığı yıllarda Üsküp.

laşılıyor! Ne hale geldik de hâlâ inat ediyoruz! Daha pek çok şeyler yazmak istiyorum amma kendi kendimden utanıyorum.

Hurşid Paşa'yla görüştüm. Tabiye-i bâlâya giderek burada yapılan tahkimatı teftiş ettim. Evdeki eşyayı alarak saat 7'de Çekmece'de istihkam 2. taburun 1. bölüğüne geldim. Arkadaşlarla ıspanak kavurması, makarna, ekmektatlısı, fasulye piyazı yedik. Çadırda yattım.

25 Mart Pazartesi: Rahat uyudum. Sabahleyin yine top sesleri gelmeye başladı. Çocuklarıma mektup gönderdim. İdare reisine giderek 1. kolordudan kanunisani maaşıyla şubat tayın bedelini aldım. Hele yemek pişirmek derdinden şimdilik kurtuldum.

26 Mart Salı: 2. Tabur binbaşısı Osman Efendi'yle *Hadımköyü*'nden mandapost verilmek üzre 24 lira gönderdim. Bir de mektup verdim. Şüheda ve maktulîn gömülmek için bu sabah için yapılan mütareke muktezi olduğundan yine toplar başladı. Sabahtan beri devam eden şiddetli lodos 10,30'da gökgürültüsüyle yağmura döndü. Öğleden sonra da şiddetli bir yağmur yağdı. Akşam Sadık parayla mektup ilmühaberlerini getirdi.

27 Mart Çarşamba: Hava açtı. Rahat uyuduğum gibi zabitanla yemek yediğimden bu dertten kurtuldum. *Tıraş oldum.* Bir yere gitmedim.

28 Mart Perşembe: Dün gece hava tekrar bozarak şiddetli yağmur başladı. Ara sıra dinerek yine şiddetle yağıyor. Yüzbaşı Haydar Efendi'nin bölüğü 4. Fırka'ya iltihak etmek üzre ileri gidecek. Etrafı çamur deryası halini aldı. Çadır da akmaya başladı. Ben de zaruri merkez kumandanı vasıtasıyla Büyükçekmece'de bir ev buldum, taşındım. Diğer arkadaşları da götürdüm. Mülazım Hamdi Efendi yemek pişirmeye memur oldu.

29 Mart Cuma: Akçaburgaz'a giderek Hakkı Paşa'yla birleştik. Herkes kalede kendi nevalesini yedi. Tabiye-i bâlâya, tabiye-i zîre geldik. Evde avdette *çocuklarımdan mektup* buldum. Hava düzeldi ama çamur pek fenaydı. Averof Bozcaada'da karaya oturduğundan buradaki Turgud, Barbaros topa tutmaya gitmişlermiş! Allah muvaffakiyet ihsan eylesin.

30 Mart Cumartesi: Çocuklarıma mektup yazdım. Hava gayet serin sema bulutlu. Üç günden beri top sesi yok. İki gece evvel bizden iki bölük asker arasında –biri düşman tarafından istikşaftan avdet ediyormuş?!– yanlışlıkla dehşetli bir vaka olmuş. Süngü süngüye gelmişler! 250 kişi kadar telefat varmış?! Hayret!...

Çekmece Köprüsü civarında Kalikıratya cihetinde bulunan *Buharlı Değirmen* bizim asker tarafından işgal olunduğu cihetle kaplama, cam, çerçeve duvar, iç kaplama, tavan, merdiven gibi aksamı kazma ve baltayla tahrip edilerek yakılmış, hatta makineleri bile her nedense sökülüp parça parça kırılmış olduğundan sahibi olan *Rusya* tebaasından Rustom Rustomyan tarafından Sefarete müracaat edimiş, Sefaret de hariciye nezaretine 4000 lira tazminatla 29 Teşrini-evvelden itibaren yevmiye *15* lira ve bunlar tediye olununcaya kadar faiz istemekteymiş. Ordu da tahribat hakkında bir keşif istediğinden bugün giderek yaptım. Ne derece cahil beyinsiz bir millet, ne vahşi bir kavim olduğumuza gördüğüm manzara bir şahid-i adildi! İcra olunan tahribata hayretten ziyade milletin vereceği tazminata insanın teessüf etmemesi kabil değil!

31 Mart Pazar: Dünkü soğuk kaldı. Hava yine düzeldi. Öğleden sonra idare-i askeriyeye giderek *Şubat maaşını* da aldım (*1.740*). Çekmece'ye geçerek Anarşe köyü bahçeleri arasında Amasya Fırkası tarafından kazılan hendekleri gördüm, tepeye çıkınca cidden hayretler içinde kaldım. Ayastefanos'taki Rus Abidesi, Makrıköy, Yenikapı limanı, Adalar, İstanbul görünüyordu. Altı aydan beri görmediğim bu manzara büsbütün beni me'yus, dilhun etti. Meğer ne kadar yakınmışız!? sözünü gayriihtiyari söyledim. Nihayet Adaların solundan görünen Kayışdağı'na ve

bunun eteklerine mütehassirane müştakane bakarak çocuklarıma birer buse-i tahassür gönderdim, birçok düşündüm. Hem müteessir, hem de çocuklarımı ihata eden o menazırdan mesrurdum. İki zıt hissiyat kalbime istila etti.

1 Nisan 329 Pazartesi: Dün akşam tabiye-i bâlâya İzzet Paşa'yla Tal'at Bey gelmişlerdi. Ayakta konuştuk. Bulgarlarla 10 gün mütareke akdi takarrur etmiş. Fakat bugün bizim bazı işgüzarların işi olmak üzre epeyce top ateşi teati olundu. Muradbey tepesine yapılacak lağımlar için Fatih Fırkası merkezine gittim. İkinci hattı kamilen gezerek avdet eyledim.

2 Nisan Salı: Dün gece hava lodosladı. Sema bulutlu. Bugün vakt-i zahrdan itibaren 10 gün müddetle Bulgarlarla *mütareke akdi* emri gelmiştir! Bakalım netice neye müncer olacak?!.. 3:4 saat yağmur yağdı. Ağaçlar çiçek açarak yapraklanmaya başladı. İlkbaharı bu sene de evimizde göremedim. Belki yakında musalaha olursa bu ayın nihayetinde gideriz?!... Dünkü gazete bugun vasıl oldu. Posta düzeldi ama harb de bitmek üzre!.... 3 saat kadar şiddetli yağmur yağdı. Hayvanlar nallanmak uzre Hadımköyü'ne gönderildi?!...

3 Nisan Çarşamba: Hava bugün de düzelmedi. Evlerin birçoğunun damında leylek yuvaları var. Bir takırdıdır gidiyor. Bir vandan yumurtluyorlar. Galiba bu soğuklarda: leylek yumurtasını döndürüyor!? dedikleri olacak. Herhalde ilkbahar olup zaten bu ay çıkmadıkça havalar düzelmez!...

4 Nisan Perşembe: Hava yine soğudu. Muradbey tepesine, Lahna köyüne gittim. Lağım yerlerini, hendekleri gezdim. 1. Kolordu heyetiyle su taşırılacak yeri gezdik, ileri mevzie çıkarak etrafı gördük. Bîtaraf mıntaka görünüyordu. Eve gelince *çocuklarımdan* mektup, fotoğraf buldum.

Mehmet Salih Bey, Beyrut'ta kolağası iken çocuklarıyla. Kızı Leman ve oğlu Hasan Mukader

5 Nisan Cuma: Hava biraz düzeldi. İki günden beri zehir gibi esen rüzgâr durdu. Çocuklarıma mektup yazdım. Çok şükür parayı almışlar. Ben de üzüntüden kurtuldum. Sol cenahtaki iki kolordunun tahkimat müfettişliğine tayinime dair emir geldi. Bakalım musalaha ne olacak. Erkanıharbiye binbaşısı Sedad Bey'le Katasakris'e, su taşırılacak mahalle ve Muradbey tepesine gittik. Muradbey tepesine konacak projektör mahallerini intihab eyledik. Çocuklarımdan bir kart geldi. Ben de *Rüveyde*'nin hastalığının ne olduğunu öğrenerek meraktan kurtuldum.

6 Nisan Cumartesi: Hava açtı. Dün gece eve saat 8,30'da avdet eyledim. Şiddetli poyraz estiğinden yolda biraz üşüdüm. Bugün Arnavud-Lahna köyleri ve Kartaltepe'yle bunun ileri mevzii gezilerek 8'de eve geldim. Fakat pelerinle gittiğimden rüzgârdan epeyce müteessir oldum.

Bulgarların bu defa getirdikleri obüslerle attığı mermiyattan husule gelen huniler *3:4 metre kutrunda 1,5:2 metre umkunda*ydı. Hatta bir tanesinin içine 4 Bulgar cesedi gömülerek mezar yapıldığını bir binbaşı söyledi?!...

7 Nisan Pazar: Hava bulutlu. Üç günden beri devam ettiği vechile 12'de hayvanlara binerek 31. Fırka

karargahına gittik. Mesturen Kartaltepe'ye gidecek yolların istikametlerini tayin ettik. Arnavudköyü civarında yapılacak "kule" mahallini intihab eyledik. Buraya naklolunan 12 santimetrelik bataryayı gördük. Biraz yağmur yağdı. 8,30'da eve geldim. Hava gayet soğuk olduğundan kürkümü kaputumu giydim.

8 Nisan Pazartesi: Soğuk berdevam. Sitteisevr başladığından bu ay da böyle geçecek gibi.

Saat 1'de hayvanlara binerek Arnavudköy, Kaladina deresi, tekrar Muradbey tepesi, Kartaltepe teftiş olundu. Yüzbaşı İsmail Efendi'ye yanlış ve fazla yaptığı bend dolayısıyla lâzım gelen söylendi. Kartaltepe'den 8,15'de hareket edip karanlıkta artık hayvanın başını bırakarak 9,30'da eve geldim. Bugün de hava soğuk ve yağmurluydu.

9 Nisan Salı: Sabahleyin hava bulutlu idiyse de öğleyin açıldı, güneş çıktı. *Çocuklarıma mektup* yazdım. 10. Kolordu karargahına, Kaladinya deresine gittim. Hurşid Paşa ve maiyeti geldiler. Bir bend daha inşasına karar verildi. 8'de eve geldim.

10 Nisan Çarşamba: Dün öğleden sonra hava düzeldi. 8'de hayvana binerek 9'da Arnavudköyü'ne vardım. Fatih 2., 31., 4. Fıkralarla süvari livasının tabur kumandanlarıyla erkan ve ümerası toplandı. Hurşid Paşa tarafından şimdiye kadar edilen muharebe ve harekat hakkında ve zabitanın bazılarının sui ahvaline dair takdirat ve tevbihatı havi bir nutuk verildi?!... 12. Alay'ın 2. Tabur'undan muharebede terk-i mevki eden bölükler hakkında takibat-ı kanuniye derdest olup, hatta *idam* cezası da vardı göreceksiniz dedi?!... Bendlere gittim. Yolda bir hayli *lale* soğanı toplattım. Niyetim eve götürüp bahçeye dikmek.

11 Nisan Perşembe: Mütareke bittiyse de gazetelerin rivayatına nazaran temdid olunmuş imiş! Muharebeye hazırlanıyoruz amma top tüfek başlamadığına bakılırsa gazetelerin havadisi doğru.

Fatih Fırkası karargahına, Muradbey tepesine gittim. Burada cebel bataryası önünde çayır, çiçekler arasında yumurta, helvadan mürekkeb öğle yemeğini üstüne de bir parça şikola yedim, sigarayı yakarak bizim, Bulgar'ın buradan görünen mevzilerini seyrettim.

Bugünden itibaren mütareke 10 gün daha temdid olundu.

Mehmet Salih Bey Şam'da görev yaptığı yıllarda.

12 Nisan Cuma: İşkodra da sukut etmiş, kimbilir Karadağlılar ne zulmler, ne katller icra etmişlerdir. Dün gelen *Tanin*'de Bulgarların Edirne'de mezalimi hakkında bir başmakale vardı ki dehşet-âver idi.

Bugün İstanbul'dan çıkalı tamam 6 ay oldu. Bakalım daha ne kadar kalacağız. 10. Kolordu karargahına gidip tekrar eve geldim. *Çocuklarımdan mektup* geldi.

13 Nisan Cumartesi: Hava bulutlu. Çocuklarıma mektup yazdım. Öğleden sonra Çekmece'de dolaştım. Başka bir yere gitmedim.

14 Nisan Pazar: Hava yine mağmum. Bugün padişahın tahta çıktığı gün. Dört sene bitti! Zaman ne çabuk geçiyor. Bu dört senede neler gördük, geçirdik! Ortodoksların paskalyası bugündür. Dün postada gazete çıkmadı. Rivayete göre İstanbul'dan gelen gazeteler orduda okunmamak için müsadere olunuyormuş?!... Bu da Meşrutiyet, hürriyet icabından olacak!!....

31. Fırka karargahına buradan da Muratdbey tepesi arkasından dolaşarak geldim. Postaya uğrayarak gazetelerimi aldım. Meğer müsadere bir gün imiş!?..

15 Nisan Pazartesi: Hakkı Paşa eve geldi. Birlikte Manastır bayırından Muradbey tepesine kadar tekmil hattan geçtik. Kartaltepe'de yemek yedik. Taşköprü'de başkumandan vekiline rasgeldim. Tekmil heyet dört otomobildeydi. Bakalım mütareke neticesi ne olacak?!..

16 Nisan Salı: Üçtepelerdeki tahkimatı teftiş ederek Kaladinya deresi boyunca bendlere kadar geldim. Avdet ettim. Hava gayet rüzgârlı ve soğuktu.

17 Nisan Çarşamba: Hava soğuk, rüzgâr dursa yağmur yağacak. 9'da

10. Kolordu karargahına gittim. Kanasakris'e giderken yolda otomobille gelen Hakkı ve İbrahim Paşa'lar yetişti. Burada, Muradbey'de ve Kartaltepe'ye kadar hat boyunda batarya ve obüs yerleri intihab edildi. Tekrar taş köprüye gelinerek birlikte otomobille 10. Kolordu karargahına geldik. Hurşid Paşa, Enver Bey'le müzakere ettik. Akşama kadar bir şey yemediğimizden burada çay, yumurta, peynir yedik.

18 Nisan Perşembe: Dün gece biraz yağmur yağmış, hava yine bulutlu. Yaramaz çocuklarıma 9'da mektup yazdığım halde hâlâ cevap vermediler. Galiba onlar da mektup yazmaktan bıktılar! 10., 1. Kolordu heyetleri ve Hadımköyü'nden gelen İbrahim ve Hakkı Paşa'larla birlikte Almanya'dan gelecek olan obüslerin 5,10 s. yerleri uzun uzadıya taharrı, tedkık ve münakaşa olunduktan sonra tayin olundu?!... Fakat bu işde şimdiye kadar ceryan eden yüz binlerle emsali gibi fen dairesinde ve askerce icra olunamayıp bazı zevatın reyleri tervic olundu!!?..

Arnavudköyü'nde 2. Fırka karargahında bir müddet otırarak miralay Edhem, Kaymakam Ali ve binbaşı Sedad Bey'lerle beraber Kanasakris'e vaz' olunacak projektör yerini tayinle avdet ettim.

19 Nisan Cuma: Dün gece yine yağmur yağdı. Hava yine bulutlu ve serin bir rüzgâr esmektedir. Evde kaldım. Çocuklarımdan gelen mektuba cevap yazdım. Gazete okudum.

20 Nisan Cumartesi: Hava açtı, rüzgâr durdu. Bugün 31. Alayın 2. taburu binbaşısı Rıza ve mülazım Şükrü efendiler 17/18 martta şehiden vefat etmişler ve cenazeleri Bulgarlar tarafından bugün verileceğinden bir cenaze alayı icra olunacaktır.

Bulgarlar cenazeleri vermek istemediklerinden bu merasim maatteessüf icra olunamamıştır!... Bu babda iki rivayet vardır. Biri göya biz bu vesileyle Bulgarların alay numrolarını tedkik ederek karşınızda hangi fırkalar bulunduğunu anlamak üzre tertip edilen bu meseleyi düşman hissetmiş imiş!.. Diğeri Bulgar da bizim tarafta kalan bir yüzbaşı leşini istemişse de bizim askerler herifin burnunu, kulaklarını keserek verilemeyecek bir hale soktuklarından bizzarur iade edemediğimizden o da bizimkileri vermemiş imiş! Hülasa programı tanzim ve tamim edilen bu merasim yapılamadı. Yakub Efendi'nin çadırında oturarak, kırda yumurta, peynir, şikoladan ibaret yemeğimi çayırlı, çiçekli bir ufak tepede yedim. Mandıraya gelerek bizim Kenan Efendi'ye fotoğrafımı aldırdım. Fakat.. Gece yatakta ensem acı acı yandığından uyandım elimi uzattım. Parmaklarıma bir cisim geldi. Mumu yaktım. Bir de ne bakayım. Kocaman bir bit(?!) Sabahleyin fanileleri çıkardım dış fanilemden ondan daha büyük bir tane daha buldum. Çamaşır değiştirdim.

Zannedersem fotoğraf çıkarırken oturduğum yerdeki zabitan bitliydi, fanilaya örtülerden gelmiş olacak. Herhalde neticesi pek fena olacak olan bitlenmekten bir dereceye kadar kurtuldum amma artık başka yerlerde sandalyeden başka şeye oturmamaya karar verdim! Hafazanallah sonra ne yaparım!

21 Nisan Pazar: Mütareke 10 gün daha temdid olundu. Sabahleyin yayan Kalıkıratya'ya giderek dolaştım. Öğleyin avdet edip yemekten sonra hayvanla tekrar oraya, üçde Fatih Fırkası merkezine gidip akşam geldim. Dün geceki bit beni pek ziyade kuşkulandırdığından bir yerim kaşınınca kendimi tehlike içinde yüzüyorum zannediyorum.

22 Nisan Pazartesi: Sabaha karşı yağmur başladı. İki gündür devam eden lodostan belliydi.

Büyükçekmece köprüsünü adımla ölçtüm, 692 metre geldi. Ecdadımızın ne âlî, ulvi himmetlerle, ne büyük inşaada bulunduklarına bu köprü de bir şahittir! Fakat bugünkü manzarası, hali o vakitten beri tamir görmediğini maatteessüf isbat etmektedir!...

Evde oturarak istirahat ettim.

23 Nisan Salı: Sabahleyin 10. Kolordu merkezine gittim. Öğleden sonra sağ cenahtan sol cenaha kadar hattı dolaştım. İstihkam bölüklerine yapılacak harita hakkında talimat vererek 7'de avdet ettim.

24 Nisan Çarşamba: *Çocuklarıma mektup* yazarak bir yere gitmedim.

25 Nisan Perşembe: İki gündür devam eden şiddetli lodos dün gece epeyce fırtına ve yağmur yağdı. Kartaltepe'den Küçükdere'ye kadar gezdim. Ahmed Ali Bey'in çadırında oturdum, avdette saat 7 idi. Bazı ekin tarlalarında bıldırcınlar ötüyordu, Mukadder burada olmalıydı idim. Yağmur, fırtınayla bıldırcınlar gelmiş olacak. Mülazım Hasan Efendi Çekmece Gölü kenarındaki kırmızı çiçeklerin köklerinden gönderdi.

26 Nisan Cuma: Yağmur devam ediyor. Hava da serin! Hâlâ ısınıp düzelemedi. Bir yere çıkmadım.

27 Nisan Cumartesi: Hava yine mağmum. Saat 10'da binbaşı Sedad Bey'le Kalıkıratya'dan bir sandalla Musul torpidosuna gittik. Sahili iki mil açıktan takip ederek Bulgarların Yalos'dan itibaren taht-ı işgalinde olan yerlerdeki tahkimatı, karargahları dürbünle tarassud ederek Ereğli hizasına kadar geldik. 12,30'da dönerek yolda torpido süvarisinin şehriye çorbası, zeytinyağlı yoğurtlu taze bakla ziyafetinde bulunduk. Nihayet 2,15'de limana geldik?!! Bu torpido İtalya fabrikasında yapılanlardan olup 13:21 mil gidermiş. Fakat biz nihayet 13:15 mille seyahat ettik. Çekmece merkez kumandanıyla otırarak akşam eve geldim.

Çocuklarımdan mektup geldi.

28 Nisan Pazar: Dün gece yağmur

yağmış. Bu sabah hava açtı. Bugün zavallı Maide'nin sene-i devriye-i vefatıdır, demek tamam bir sene oldu. Dün gece rüyamda gördüm! Bugün bir yere gitmek istemiyorum. Pek mükedderim. Kimbilir çocuklarım bugünü nasıl geçireceklerdir. Onların yanında bulunamadığımdan dolayı daha ziyade müteessirim! Biçare çocuklarım! Belki kendilerini avuturlar!

Mehmet Salih Bey, Hicaz demiryolunda görevli olduğu yıllarda (solda koyu üniformalı).

29 Nisan Pazartesi: Fanasakris'e giderek buraya konulacak projektörün yerini tayin ederek işe başlattım. Göl kenarında öğle yemeğimi yedim. Büyük kırmızı çiçeklerden bir demet yaptım. Dağlarda bu sene gibi aylarca süren bir ilkbahar geçirmediğimden gördüğüm menazır yeşillikler, hele yüzlerle, binlerle renkte, şekillerdeki çiçeklerle hayran olmamak kabil değil!!... Kırmızı çiçeklerden bir demet de Ahmed Ali Bey'e hediye götürdüm. Çadırda birkaç saat oturarak eve geldim. Yine çamaşır değiştirdim. Zira gömleğimde iki bit daha buldum. Anlaşılan bit her yeri istila etmiş. Bundan sonra her yerde oturmamaya karar verdim!...

30 Nisan Salı: Bu sabah hava mağmum. Öğleyin bir çılbır yaparak yedim. 1. ve 10. kolordulara gidip vakit geçirdim. Akşam yemeğinden sonra kaza kaymakamı Kayseri Rumlarından [ ] Efendi iade-i ziyaret için geldi.

1 Mayıs Çarşamba: Hava bulutlu, toz gibi yağmur çiseliyor. Yemekten sonra 4. Alaya giderek miralay Hamdi Bey'le bir müddet konuştuk. Obüs bataryalarının yerlerinden, Arnavudköyü'nden avdet ettim.

2 Mayıs Perşembe: Hava dünkü fırtınadan daha şedid, adeta soğuk. Galiba filizkıran fırtınası olacak. Av koşusu bugün olacaktı. Erken kalktım Kalıkıratya'ya geçtim. Fakat her iş gibi bu da birçok tahavvülata uğramış. Ben de eve geldim.

Dün ikinci fanila gömlekle donu çıkardığıma pişman oldumsa da artık bir daha giymedim. Bir yere çıkmadım.

3 Mayıs Cuma: Fırtına berdevam. Mütareke bu defa 15 gun temdid olunmuş. Anlaşılan iş daha çok devam edecek. Eğer musalaha bitinceye kadar bu kıtaat bekleyecekse Allah milletin yardımcısı olsun!!...

Dün idare reisine, 1., 10. kolordulara, merkez kumandanına giderek birer müddet oturdum. Fakat akşam yine kaşınmaya başladığımdan soyunduğumda bir bit(?) buldum. Fakat hangi mevkiden geldiğini tayin müşkil!!..

4 Mayıs Cumartesi: Bugün Sedad Bey'le sol cenaha gidecektik fakat 31. Fırka Çekmece'nin şarkında bir manevra yaptığından oraya gittik. Manevradan sonra tayyare istasyonuna geldik. Saat 3'de eve gelip yemek yedim!...

5 Mayıs Pazar: Dün hava düzeldiği gibi bugün de büsbütün açtı. Çocuklarımdan mektup yok. Halbuki 27 Nisan'da 24'deki mektubumu aldıklarını bir gazeteye yazdılar. Demek bugün tamam bir hafta oluyor. 29'da gönderdiğimi de elbette almışlardır. Belki benim fotoğrafa mukabil onlar da fotoğraflarını göndermek için geç yazıyorlar diye müteselli olmaya çalışıyorum.

Bu sabah 4. Fırka kumandan vekili kaymakam Muhiddin Bey'in –esbak Beyoğlu mutasarrıfı!– çadırına gittim. Şundan bundan konuştuk. Erkanıharbiye reisi binbaşı Selahaddin Bey de geldi. *Bitten* söz açıldı. Hepsi bite üştüklerinden şikâyet ettiler. Tüylüsü, uzunu, markalısı var diye hem alay ediyorlar, hem de şikâyet. Buradaki tahkimatı gezdik. Bir hasır sandalyede bir saate yakın oturmuştum. Evde sırtım, göğsüm şiddetle yandı. Derhal soyunarak fanilaya baktım. *Kocaman bir bit*. Anladım,

bu da 4. Fırka kumandanından gelmiş! Tutarken yere düştü, tahtalara bakarken süratle yürüdüğünü gördüm. Hayret bir bit 7 döşek dolaşır derler. Fakat bunlara süratlerine bakarsak dünyayı dolaşacaklar. Ayağımla basarak terlikle tahta arasında çatırdayarak girdi!... Hava bozdu. Galiba yağacak!..

6 Mayıs Pazartesi: Dün gece bir parça yağmur yağmış. Büyükçekmece'deki Hurmuzaki'in evinden Kalkıratva'da sahilde inzibat Hilâl[illegible] saliblerinin çıktıkları eve taşındık. Çocuklarımın 1,4 Mayıs tarihli mektupları her nedense bugün geldi. Biri yollarda kalmış olacak! Hemen cevap yazdım. *15 lirayı* Kalikıratya postanesine verdim.

7 Mayıs Salı: Karga yavrularının gürültüsüyle 5,30'da uyandım. 10. Kolorduya, buradan tabur 1 bölük 2 karargahına gidip harita işini ihale eyledim. 2. Fırka kumandanı öğle yemeğine alıkoydu. Eve gelip bir yere çıkmadım.

8 Mayıs Çarşamba: Bugün ileri mevziin istirdadı günü icra edilen muharebe hakkındaki tedkikata dair takip olunan meselede bulundum. 5. Alay kumandanının çadırında yemek yiyerek Ahmed Ali Bey'e gittim. İki saat kadar dertleştik.

Dün gece 4'de gök gürleyerek yağmur yağdı. Uzaktan gelen top sesi gibiydi. Fakat şimşek çakmasından bu fikrimde yanıldığımı anlavarak vine uyumaya çalıştım!

9 Mayıs Perşembe: 9,30 tayyare mevkiinin şarkında *av koşusu* için 4., 31. fırkalarla süvari livası ictima etti. Sırt, derelerden geçilerek tekrar eski mevkie gelindi. Fena hayvanlılar tabii geri kaldı. 12'de avdet olundu. Dün geceki yağmurun ziyadeliğinden yerler epeyce çamurdu.

10 Mayıs Cuma: Çocuklarıma mektup yazdım. Sabahleyin hava bulutlu idiyse de poyraz açtı. Bir yere çıkmadım. Ahmed Rasim'in *Hanım, Külliyat-ı Sa'y ü Tahrir* ismindeki kitaplarını okudum. 8,9 tarihli gazete bu akşam geldi. Demek bugün de gelivor.

11 Mayıs Cumartesi: Sayılı bir fırtına olacak ki dünden beri bulutlanan hava devam ediyor. Oldukça da rüzgârlı, serin! Mübarek kış bir türlü hırsını alamadı galiba. Bir vere gitmedim.

12 Mayıs Pazar: Hava sakınledi. Fakat bulutlara bakınca bir yağmur yağmadıkça husbunun düzelmevecek [illegible]

[Bugün İstanbul'dan çıkalı 7 ay tekmil olup 8'inciye bastı!...]

Geçen sene Bostancı'da Halaskâran Heyeti'ne tabur istihkamdan yüzbaşı Şerafeddin, mülazım Lütfi ve Kocamustafapaşalı Cemil efendilerin dahil bulunduğunu bugün mülazım Tahir Efendi söyledi. Pek müteessif ve müteessir oldum!... Hele binbaşı Cemal Bey'in, telgraf taburundan bölük 3 yüzbaşı Hilmi Efendi'yle daha birçok telgraf zabitanı dahil bulunduğunu haber verdiler. Mülazım Muhlis Efendi de dahil.

1., 2. istihkam bölüklerine giderek dikenli tel dolaplarından birini ölçtürüp, tarttırdım. Vasatı 160 metre 19 kilo geldi.

Çocuklarımdan 10'da yazdıkları mektupları geldi.

13 Mayıs Pazartesi: Bu sabah ince bir yağmur başladı. Rüzgâr bıraksa yağacak. Ahalinin kavun, karpuz tarlalarına hususiyle bizim bahçeye pek ziyade faydası olacak zannederim.

Hiçbir yere çıkmadım.

14 Mayıs Salı: 8,30'da yola çıkarak Esad Bey, Abdülhamid ve Ali ve İsmail efendilerle Fanasakris'e giderek kurt kuyularını gezdik. Lağım mahallerini tayin ettik. Bendleri gördük. 1,30'da avdet ettim. Mevcut istihkamların *muvakkat* tarzına tahviline dair sol cenah kumandanlığından bir "mahrem" tezkere geldi. Ben de lâzım gelen takriri verdim ve yüzbaşı İsmail Efendi'yle işe başlayarak resim çizdik.

15 Mayıs Çarşamba: Dün gece yağmur yağmış. Bu sabah 5,30'da kalkarak hazırlandım. 7'de yola çıkıp dünkü heyetle Muradbey Tepesi'ni teftiş ettik. Saat 1'de yemek yiyip muvakkat istihkamatı için bir makta' tertip ederek mastarı İsmail Efendi'ye çizdirdim. Zavallı yüzbaşı efendi, hem de mühendishanede muallim(?!) musattahada verilecek ebad-ı emniyetevi zaviye-i haricedeki hatt-ı maillerde alıyordu. Tashih ettim. Bu defa da tarif ettiğim amudlar arasını vasledерek zevava-yı haricedeki fasl-ı müştereki kaybetti. Nihayet bunu da tashih ettim. Zavallı talebe, biçare şakirdan!!... Çocuklarıma mektup gönderdim.

16 Mayıs Perşembe: 5'de kalktım. Bugün teftişe gidilmediğinden tıraş oldum, saçımı kestirdim. Berber Selanik muhacirlerindendi. Akşama kadar uğraşarak yüzbaşı İsmail Efendi'ye istihkamın sathını çizdirdim. Fakat ne zahmetler, üzüntülerle. Pek zavallıymış. Bakıyorum da bizde daha böyle yüzlerle, binlerle zabit bulunacağını düşünerek düvel-i müttefikaya hususiyle Bulgarlara niçin mağlub olduğumuzu anlıyorum. Zavallı millet!!... Böyle istihkam "mühendisi" zabitleri düzelmedikçe, ayıklanmadıkça senin de ikbal ve istikbalin meşkuk, hatta mühliktir! Allah acısın halimize!...

Akşama doğru epeyce yağmur yağdı.

17 Mayıs Cuma: Dünkü yağmur ortalığı temizledi. İstihkam resmini, raporu gönderdim. Böceklerden dolayı sık çıkardığım çamaşırları bir gaz tenekesine suya bastırmıştım. Bugün Sadık yıkamaya çıkardı. Pamuk çorabın kendi boyası yahud çizmeden çektiği boya(!?) İnce yün fanilelerimi donlarımı boyamış. Hepsi yanardöner, hercai haline koyinuş! Fakat bu aralık giyilmesinde pek de mahzur bulunmadığından kendi kendime

epeyce güldüm. Hanımsız erkeklerin vay haline dedim!

18 Mayıs Cumartesi: Dün akşam çocuklarımın 15 tarihinde yazdıkları mektup geldi. Mart yarım(?) maaşı İstanbul'da verilmiş. Bakalım biz ne zaman alacağız!

Bugün Hurşid Paşa'ya gidip izin aldım. Pazartesi günü geleceğime dair çocuklarıma bir telgraf çektim. 1. Kolorduda, menzil mıntıka kumandanı *Arap Mustafa*'nın odasında merkez kumandanı *Kör Hakkı*'yla oturdum. Velasıl biraz da diklenmeye başladım!...

19 Mayıs Pazar: Erkenden 1. Kolordu idare reisi Nazım Bey'e gidip mart maaşımla mart tayın bedelimi aldım. İstanbul'da bu maaşın yarım verildiğini gazeteler yazdıysa da bilmem neden burada *tamam olarak* verdiler.

20 Mayıs Pazartesi: 9,15 Haliç vapurlarından 6 numro Kalikıratya'dan kalkarak sahil boyunca hareket etti. 12,45'de Sarayburnu'nda sevkıyat ambarına yanaştı. Bir sandalla Haydarpaşa vapurları iskelesinde vapura çıktım. Bilet alırken beni karşılamak üzre Sirkeci Garı'na giden Mukadder gelmediğimi görerek avdet ediyormuş. Gişede yanıma geldi, birbirimize sarıldık, öpüştük. Birlikte vapura binerek 1,25'de hareket ettik. Evde Leman'la da sarılıp, öpüştük. 7 ay 8 gün sonra çocuklarıma kavuşarak memnun, mesrur oldum.

İzin müddetim 20 Mayıs: 24 Mayıs olduğundan her ne kadar 4 gün pek az olacaksa da zaruri buna da katlanmak lâzım geliyor!!...

Cuma günü avdet edeceğim.

24 Mayıs 329 Cuma: Mayıs'ın 20. günü saat 2,30'da evime vasıl olarak 21, 22 ve 23. günlerini çocuklarımla birlikte kemal-i sürur ve saadetle geçirmiştim. İzin müddeti dört gün olduğundan bugün 1,57 katarıyla hareket etmek üzre hazırlandım. Pek müteessirdim. Fakat yavrucuklarımı daha ziyade duçar-ı hüzn etmemek azmiyle kendimi zabtediyordum. Evin kapısında Leman ve istasyonda vagonda Mukadder'e veda ederek yüzlerinden, gözlerinden öpüp ayrıldım müteessir olduk!!...

3'de Köprü'ye gelen vapurdan çıkıp iskelenin Galata tarafındaki başından bir sandala binerek Sirkeci civarındaki levazım sevkıyatına geldim. Vapur henüz gelmediğinden üç çeyrek kadar rıhtımda dolaştım.

4'de hareket edip 5'de Ayastefanos'a 6,45'de Küçükçekmece hizalarından geçerek 7,15'de kayık iskelesine yanaştık. 10. Kolordu ve sol cenah kumandanı ferik Hurşid Paşa'ya giderek avdetimi haber verdim. Bir müddet konuşup evime geldim.

Karyola ve cibinliğimi kurarak, soyundum. Yemekten sonra çocuklarıma mektup yazıp postaya verdim.

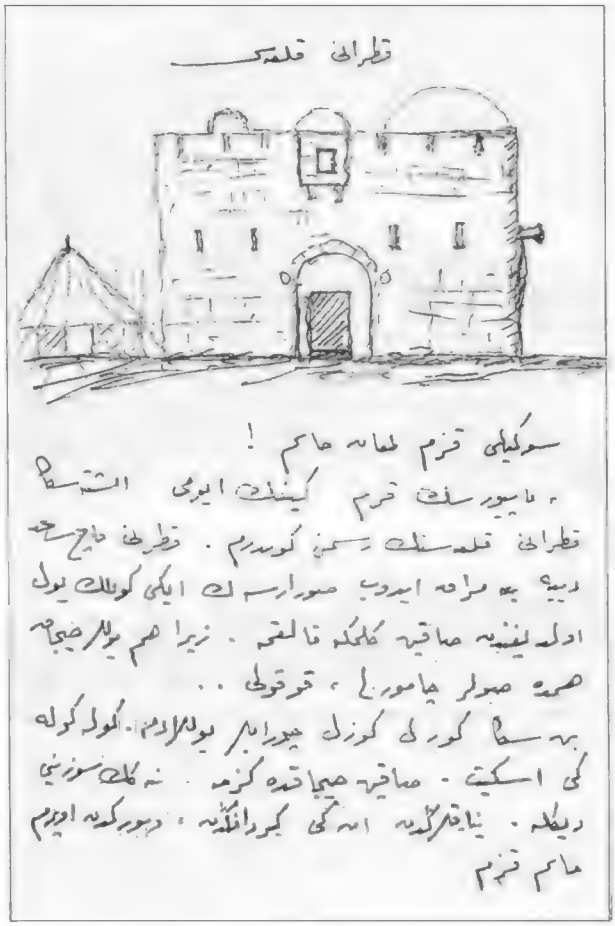

Mehmet Salih Bey'in kızına Hicaz Demiryolunda görevli iken gönderdiği bir mektup

Katrani Kalesi

Sevgili kızım Leman Hanım!
Ne yapıyorsun kızım, keyfin iyi mi. İşte sana Katrani Kalesi'nin resmini gönderdim. Katrani kaç saat diye yine merak edip sorarsan iki günlük yol olduğundan sakın gelmeye kalkma. Zirâ hem yollar sıcak hem de sular çamurlu, kokulu.. Ben sana güzel güzel çoraplar yolladım. Güle güle giy eskit. Sakın sıcakta gezme. Annenin sözünü dinle. Yanaklarından ak gibi gerdenından, omuzundan öperim hanım kızım.

25 Mayıs Cumartesi: Sıcaklar başladı. Hafif bir rüzgâr varsa da bizim evin pencerelerine muhalif. On gün evvel başımı yıkamış, sol kulağımda gayritabii bir hal hisseylemiştim. İstanbul'dan avdet ettiğim dünkü günde Haydarpaşa vapurunda bir tıkanıklık adeta pek ağır işitmek gibi bir hal vukuageldiğinden dün heyet-i sıhhiyeye müracaat ettim. Kulak hastalıkları mütehassısı Operatör Hulki Bey aynayla muayene etti ve gayet ehemmiyetsiz olduğunu temin ederek *sağır olmak* böyle ahvalle başlamaz dedi! Biraz ilaç ve pamuk koydu. Boğazımı da muayene edip bir gargarayla öksürüğüm için de komprime ilaç verdi.

26 Mayıs Pazar: Kolağası İhsan Efendi terhis olarak avdet etti. Hava

dünkü gibi. Dr. Hulki Bey bugün de kulağıma ilaç koydu.

Yüzbaşı Refik Efendi geldi. Müddet-i gaybubeti 3 ay 13 gün.

Nisan tayın bedelim olan 30 lira 870 kuruşu aldım.

Bizim arkadaşlarla yemeğe devam kabil olamayacağından yüzbaşı, mülazım olup iktısada pek muhtaç bulunduklarından ben de zarurî bugünden itibaren bizim evde yemek pişirmeyip merkez komandanı kaymakam Hakkı Bey'le beraber yemeye karar verdim, bugün öğleden itibaren başladım.

27 Mayıs Pazartesi: Dün akşam külbastı, taze bezelye, pilav, hoşaf, çilek ve kiraz yedik. Yemeği bu surete tahvilden memnunum.

Dr. Hulki Bey şırıngayla sol kulağımı yıkadı. Epeyce kir, toz gibi şeyler çıktı. İki gün yine gliserin konarak tekrar yıkanacaktır.

[İstanbul'da: kulak, boğaz, burun hastalıkları mütehassısı Tıp Fakültesi seririyat-ı Üzniye ve hançereviye şefi Dr. Haydar İbrahim Bey: Eminönü'nde Köprü başında Karakaş Hanı'ndadır.]

28 Mayıs Salı: Üç gündür devam eden rüzgâr kalmadı. Geldiğim günden beri çocuklarıma olan iştiyak daha ziyade arttı. Her sabah 6 numro iskeleden kalkarken gitmek istiyorum. Mamafih benim izinli gitmemden iki gün sonra izin dörtten iki güne inmiş imiş!... Ne garip ahvalimiz var.

Cerrah Osman Efendi eve gelip kulağıma gliserin akıttı. Bir iki gün sonra yine yıkanacak. Kir ve tozlar o kadar katılaşmış ki dört günden beri bir türlü yumuşamadı. Ahmed Ali Bey'le doktoru [ ] Efendi, akşam da Sedad, Abdülhamid, İbrahim beyler misafir geldiler.

29 Mayıs Çarşamba: Dün gece hafif bir yağmur yağmış. Cerrah bugün de geldi. Kulağım epeyce fark etti.

Yüzbaşı İsmail Efendi İstanbul'da mühim bir zata suikasd edildiğine ve kâtillerin otomobille Kumkapı'ya doğru kaçtıklarından buradan da süvari çıkarıldığına dair bir havadis getirdi. Çocuklarıma mektup yazıyordum.

Akşamüstü Mahmud Şevket Paşa'nın katlolunduğuna dair malumat çıktığı gibi ordu emr-i yevmîsi de neşrolundu. Bir maznun tutulmuş, diğerleri de takip olunuvormuş.

Çocuklarımın 28'de yazdıkları mektup bu akşam geldi.

30 Mayıs Perşembe: Üç günden beri [illegible] kadar uyuyorum. Bir yere gittiğim yok. Vücudum dinleniyor. Bakalım bu akşamki gazetelerde neler var?! Cerrah kulağımı yıkadı. Pek çok toz, kir çıktı.

31 Mayıs Cuma: Dün akşamki gazetelerde sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa'nın şehadetine ait tafsilat vardı. Merhuma acıdım. Fakat bu hallerle milletin istikbali ne olacak diye pek çok düşündüm.

Pek fena bir gündoğdusu esiyor. Ortalık toz içinde. Altı günden beri balık, et, sebze, pilav ve tatlıdan mürekkeb öğle ve akşam yemekleri için 27 kuruş verdim ki yevmiye iki yemek 4,5 kuruş etti!!.. Hem ucuz, hem de rahat olduğu gibi temiz de olduğundan pek memnunum!...

Kulağım dünden beri –çıkan kirlerden sonra– pek çok fark ettiğinden artık ilaç olarak gliserin koymamaya ve bir daha yıkamamaya doktorun karar verdiğini yalnız pek rüzgârlı, tozlu havalarda dışarı çıkarken pamuk koymaklığımı söylediğini cerrah haber verdi!

1 Haziran 329 Cumartesi: Dünkü hava daha mülayim olarak esiyor. Haliç vapurunun 6 numronun yerine 9 numrosu işliyor.

11,27'de şimalden-cenuba oldukça şiddetli bir hareket-i arz oldu ve 15 saniye kadar devam eyledi. Yemekteydik ev de eskice olduğundan hepimiz de korktuk!..

Hüsnü Paşa'ya bir mektup yazdım.

2 Haziran Pazar: Dün gece epeyce yağmur yağmış! Hava bulutlu, poyraz esiyor, oldukça serin!..

3 Haziran Pazartesi: Hava dünkü gibi. Çöplüce ahalisinden iki Hıristiyan öldürülmüş?!... İki sabahtır limonsuyuyla kahve, çay içiyorum! Bir rafadan yumurta beni iki gündür rahatsız etti.

Bugün bir şüpheli kolera vukuatı zuhur eylemiş!

4 Haziran Salı: Dünkü vukuattan dolayı İstanbul'a gidecek vapurun hareketi tehir olundu. Köyde temizlik süpürülmek, öteye beriye kireç dökülmek başladı. Zabitana mahsus vapur tehir olundu amma dün erzak getiren mavnalarla bunları çeken vapur İstanbul'a gitti. Ne garip muamele?!...

İskele başında arkasında ma'hud dezenfeksiyon tenekesi bulunan bir nefer peyda oldu. Göya tathirat yapmaya başladı.

Vapur 9,15'de boş olarak İstanbul'daki zabitanı almak üzre gitti. Nihayet 12,00'de hastalığın kolera olmadığı haberi geldiğinde yemekteydik. Derhal merkezkumandanı Hakkı Bey İstanbul'a telgraf çektiği gibi postayı da yola çıkardı. Zira posta müdürü denilen bunak da postayı alıkoymuş imiş!!....

Üç günden beri devam eden şiddetli poyraz rüzgârı fırtına, bugün lodosladı. İki gece battaniyeyle oldukça *üşüyordum*. Dün gece evvela ayaklarıma, sonra da vücuduma ceketimi örttüğümden bu gece karyola muşambası örtecektim?!...

5 Haziran Çarşamba: Dün akşama doğru yine hava serinlediğinden muşamba ve caketi örterek pekala ısındım. Evden bir yere çıktığım yok. Kitap, gazete okumakla vakit geçiriyorum. Yüzbaşı İsmail ve Refik efendilerin liyakatları sorulduğundan halletmek üzre der der mes'ele verdim.

(devam edecek)

Çevrimyazı: Mustafa Şahin

KİTABİYAT

Bursalı Mehmed Tahir Bey

ZEKİ ARIKAN

Osmanlıların son döneminde yetişen en büyük biyografi ve bibliyografya bilginlerinden biri olan Bursalı Mehmet Tahir Bey (1861-1925), Üsküdarlı Mehmet Tahir Paşa'nın torunu ve Rıfat Bey'in oğludur. İlk ve orta öğrenimini Bursa'da yaptıktan sonra Harbiye'ye girmiş, buradan 1881 yılında piyade mülazımı olarak çıkmıştır. Manastır, Üsküp, Selanik askeri rüşdiyelerinde öğretmen ve yönetici olarak görev yapmıştır.[1] Selanik'teki Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin ilk ve önde gelen kurucularından biri olan[2] Bursalı Tahir Bey, Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selanik'teki toplantısına katılanlar arasında yer almaktadır.[3]

Bir jurnal üzerine Selanik Askeri Rüşdiyesi müdürlüğünden azledilen Tahir Bey, kendisini sevenlerin çabalarıyla Manisa Alaşehir Alayı Birinci Tabur kumandanlığına atandı. Buradan İzmir Fırka Divan-ı Harp üyeliğine getirildi. Bursalı Tahir Bey, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin İzmir'de örgütlenmesinde oldukça önemli bir rol oynamıştır.[4] İzmir kamuoyunda büyük bir saygınlık kazandığına da şüphe yoktur. Öyle ki II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yerel basın, onun İzmir'den milletvekilliğine adaylığını koyması için yoğun bir çaba göstermiştir.[5] Ancak o, Bursa'dan milletvekili seçilerek meclise girmiş, ilk devreden sonra siyasal yaşamdan çekilerek, yaşamının sonuna kadar bilimsel araştırmalarını sürdürmüştür.

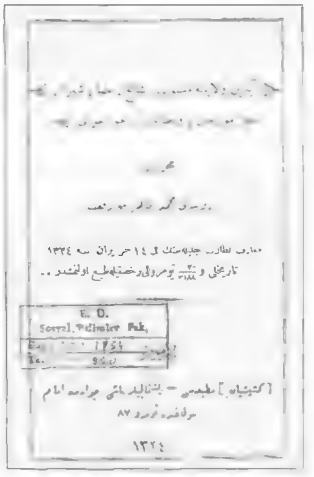

Bursalı Mehmed Tahir, Aydın Vilayetine mensub.1324 (1908) İzmir basımı

Bursalı Tahir Bey, Aydın vilayetine gelmeden önce de fikir ve basın-yayın dünyasında tanınmıştı. Türkçülük akımının önde gelen temsilcilerinden biri olmuştur. O, Türklerin "ilim ve medeniyet" yolunda da büyük işler başaran bir ulus olduğu bilincini taşıyor ve bütün çalışmalarında da bunu kanıtlamaya çalışıyordu. Bursalı Tahir Bey; İzmir, Aydın, Denizli, Saruhan, Menteşe sancaklarını kapsayan Aydın vilayetinde görev yaptığı sırada, bu yörenin kültürel varlığını araştırmak için büyük bir çaba gösterdi. Bölgeyi köy köy, kasaba kasaba dolaşarak, camı, mescit, türbe kitaplıklarını tarayarak, mezar taşlarını dahi inceleyerek Aydın vilayetine "mensup" olan bilgin, şair, tarihçi ve hekimlerin özgeçmişlerini yazdı. Hazırladığı ve 5 (18) Ağustos 1907 tarihinde Alaşehir'de bitirdiği *Aydın Vilayetine Mensub Meşayih, Ulema, Şuara, Müverrihîn ve Etıbbanın Teracim-i Ahvali* 1908 yılında basıldı.[6] Böylece yazarın anıtsal eseri olan *Osmanlı Müellifleri*'nden[7] önce gün ışığına çıkan bu kitapta; Aydın vilayetinde doğmuş, dışarıdan gelip Aydın vilayetinde yaşa-

1 Muallim Vahyi Bey, **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** İstanbul, 1335.

2 M. Şükrü Hanioğlu, **Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, cilt I, (1889-1902),** İstanbul, ty (önsöz 1985).

3 Erik Jan Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık** (Çev. Nüzhet Salıhoğlu), İstanbul, 1988, 70.

4 Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki,** İstanbul, 1948, 261.

5 **İttihad,** 10 Teşrinievvel 1324: "... halkın kendisine olan bu teveccühünü pek iyi tanımış ve takdir etmiş olan Tahir Bey İzmir'i vatan-ı sani ittihaz etmiş idi..."

6 İzmir, Keşişyan Matbaası, 1324..

7 Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri Osmanlıların Zuhurundan Zamanımıza Kadar Gelen ve Mesleklerinde Eser Yazan Türk Meşayih, Ulema, Şuara ve Üdeba, Müverrihin, Etıbba, Riyaziyun ve Coğrafiyunun Muhtasar Terceme-i Halleriyle Eserlerine Dair Malumat-ı Kafiyeyi Havidir,** İstanbul, 1333-1342 (hıcri), 3 cilt. Eserin ayrıntılı bir dizini için bk. Ahmed Remzi, **Müftahü'l Kütüb ve Esami-i Müellifin Fihristi,** İstanbul, 1928.

Bursalı Mehmet Tahir Bey

mış, ya da Aydın vilayetinde ölmüş bulunan, kısacası herhangi bir şekilde Aydın vilayetine mensup olan ünlülerin yaşam öyküleriyle eserleri konusunda bilgi verilmektedir. Yazar, Osmanlı Müellifleri'nde gördüğümüz bölümlemeyi ilk kez bu eserinde uygulamış, bir bakıma onun ilk taslağını oluşturmuştur.

Tahir Bey'in sözünü ettiğimiz eseri, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü doçentlerinden M. Akif Erdoğru tarafından "birazcık unutulmuş" olduğu gerekçesiyle yeni harflere çevrilerek yeniden yayınlandı. Bir sayfalık bir önsözden sonra metin verilmekte ve bir dizin de eklenmiş bulunmaktadır. Önsöz'de Bursalı Tahir Bey'in doğum tarihi 1852, ölüm tarihi de 1926 olarak verilmiştir ki her ikisi de yanlıştır. Gerçekte doğum tarihi 22 Aralık 1861, ölüm tarihi ise 28 Ekim 1925'tir. Bizim asıl üzerinde durmak istediğimiz nokta, bu eserle ilgili böyle bir çalışmanın bundan yedi yıl önce aynı bölümde bir bitirme tezi olarak yapılmış bulunmasıdır. Ancak nedense adı geçen doçent, böyle bir çalışmadan söz etmemektedir.

Bir doçentin kendi bölümünde yapılan bir bitirme tezinden haberli olmaması ya da habersiz görünmesi gerçekten şaşırtıcıdır. Böyle bir çalışmadan haberli olmamak bilimsel ölçü ve anlayışla bağdaşmamaktadır. Habersiz gibi davranmak ise öğrenci tezini aparmak anlamını taşımaktadır. Bunun başka bir açıklaması da yoktur.

1986-1987 öğretim yılında öğrencilerden Hayal Dağ'a, Bursalı Tahir Bey'in sözünü ettiğimiz eserini bitirme tezi olarak vermiştim. Hazırlanan tez, Bursalı Tahir Bey'in özgeçmişi ve eserleri konusunda bir incelemeyi, Aydın Vilayetine Mensup... başlıklı kitapla ilgili bir değerlendirmeyi, metnin çeviriyazısını ve dizini kapsamaktadır.[8]

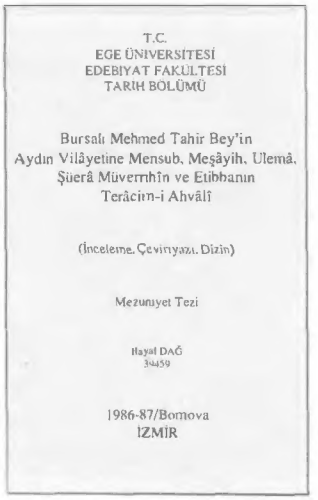
T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TARİH BÖLÜMÜ

Bursalı Mehmed Tahir Bey'in
Aydın Vilâyetine Mensub, Meşâyih, Ulemâ,
Şüerâ Müverrihîn ve Etibbanın
Terâcim-i Ahvâlî

(İnceleme, Çeviriyazı, Dizin)

Mezuniyet Tezi

Hayal DAĞ
3945?

1986-87/Bornova
İZMİR

1986'da İzmir'de yapılmış mezuniyet tezi.

Tezin giriş bölümünde Bursalı Tahir Bey'in yaşamı özetlenmiş, bununla ilgili kaynaklar gösterilmiş, yazarın belli başlı eserleri konusunda bilgi verilmiş ve ayrıca Aydın Vilayetine Mensup... başlıklı kitabın temel özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu haliyle bir öğrenci bitirme tezi olarak, yedi yıl sonra yapılan bir yayından daha ileri düzeyde bulunmaktadır. "Mensup" olduğumuz üniversitelerin hal-i pür melali de böylece ortaya çıkmaktadır.

AYDIN VİLÂYETİNE MENSÛB
MEŞÂYİH, ULEMÂ, ŞUARÂ,
MÜVERRİHİN VE ETİBBÂNIN
TERÂCİM-I AHVÂLİ

Muharriri:
Bursalı Mehmed Tahir bin Rifat

HAZIRLAYAN
M. Akif ERDOĞDU

AKADEMİ KİTABEVİ
İZMİR 1994

Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâli

Hazırlayan: M. Akif Erdoğdu

İzmir (Akademi Kitabevi), 1994, IX+123 s.

Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş

Refet Yalçın Bolata

Osmanlı döneminden günümüze ulaşan diplomatik belgelerin okunup anlaşılmasının ne kadar güç olduğu bilinmektedir. Bu konuda L. Fekete, M. Guboğlu, F. Kraelitz, J. Reychman, Zacanckowski, N. Beldecianu, Abdurrahman Şeref, İ.H. Uzunçarşılı, T. Gökbilgin, C. Orhonlu, M. Kütükoğlu gibi bilim adamları önemli çalışmalar yapmışlardır. Bu konuda yazılan kitapların yeni araştırmacılar için önemli bir kılavuz ödevi göreceğine kuşku yoktur. Şimdi ise bu konuda yazılmış yeni bir eserle karşı karşıya bulunmaktayız.

Kitabın ön kapağında eski harflerle yazılmış olan başlıkta 'okumaya' sözcüğünün son harfi elif olarak yazılmıştır. Oysa Osmanlıca gramer kitaplarında sözcüklerin son-

8 Hayal Dağ, **Bursalı Mehmed Tahir Bey'in Aydın Vilâyetine Mensub, Meşâyih, Ulemâ, Şüerâ Müverrihîn ve Etıbbanın Terâcim-i Ahvâli (İnceleme, Çeviriyazı, Dizin)**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi, Bornova-İzmir, 1986-87 (Basılmamış), XIV+149 s.

Mehmet Eminoğlu

Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş

Ankara 1992, Türkiye Diyanet Vakfı, 366 s.

larındaki datif eki (e-a)nin ha-yı resmiyye (ه) ile verildiği belirtilmektedir.*

Kitapta eski harflerle yazılmış yabancı sözcüklerin Fransızca yazımlarını içeren listenin sonunda (s. 354) dört satırlık Osmanlıca bir metin bulunmaktadır. Birçok yanlış yazımın bulunduğu böyle bir metnin burada yer almasının ve yazım kurallarına uyulmadan Osmanlıca yazmanın gereksiz olduğu inancındayız. Keşke bu birkaç satırlık açıklama yazısı yeni harflerle yazılmış olsaydı.

Kitapta konuyla ilgisini anlayamadığımız iki bölüm yer almaktadır. Birincisi ss. 129-144 arasındaki 'Lafz' başlıklı bölüm, ikincisi ise ss. 129-144 arasındaki Hey-i Coğrafya (هیئت جغرافیا) başlıklı bölüm. Üstelik bunlar kaynakları belirtilmeden fotokopi olarak verilmişlerdir. Ayrıca ss. 59, 60'da 'Osmanlıca'da geçen Farsça ekler' başlığı altında bir bölüm bulunmaktadır. Bu bilgileri vermenin önemi ve yararı inkâr edilemez. Ancak bu eklerin tam ve yanlışsız olarak verilmeleri gerekirdi. Farsça eklere yer verilirken Arapça unsurlardan hiç söz edilmemiş olmasının nedeni anlaşılamamaktadır.

Kitap bir derleme biçimindedir. Yazım sisteminden uzak bir biçimde yazılmış ve kaynaklar kısmındaki kitapların belirli yerleri olduğu gibi aktarılmış, bu aktarmalar hiçbir dipnot gösterilmeden yapılmıştır. Bunları böylece kendi çalışmalarıymış gibi sunmak bilimsellikle bağdaşacak bir davranış değildir.

Verilen yazı örnekleri iyi seçilmiştir. Ancak bunlardan yararlanacak olanların çok dikkatli olmaları gerekmektedir. Zira bunların yeni harflerle okunuşlarının verildiği metinlerde tamlamaların okunuş ve yazım şekillerinde titiz davranılmamış, kurallara uyulmamıştır. Tamlama çizgisi kimi yerde kullanılmış, kimi yerde üstünde durulmamıştır. Tamlanan sözcüğün son harfinin sesli olması durumunda kullanılan yumuşatma (y)si tamlama çizgisinden sonra gelir, önce değil. Uzun vokaller kimi yerde (^) işareti, (ع) harfi de (') işareti kullanılarak belirtilmiş, kimi yerde belirtilmemiştir. Bu işaretler ya gerektiği her yerde kullanılır, ya da hiçbir yerde kullanılmazlar.

Elkab formülerinin hata kabul etmez okunuşları vardır. Bunlar başka bir biçimde okunamazlar. Kaynak bölümünde belirtilen kitaplarda bunların örnekleri bulunmaktadır. Anlaşılıyor ki, bu kitaplar bile yazar tarafından gerektiği şekilde incelenmemiştir. Belgelerin yeni harflerle okunuşlarının verildiği metinlerde, Osmanlıca okunuşları sözlüklerde de belirlenmiş sözcüklerin yazar tarafından kendi düşündüğü gibi okunuldukları görülmektedir. Örneğin, MUTASARRIF – MÜTESARRIF olarak, KADAR – KADER olarak, MERKUM – MARKUM olarak, MESTUR – MASTUR olarak okunmuştur.

Son iki sözcükte basit bir okuma kuralı değerlendirilmemiştir. Eğer Farsça ya da Arapça mef'ul tartısındaki bir sözcüğün başında iki ince sessiz harf varsa, bunun Türkçe okunuşunda aradaki ses değeri (e) olur (a) değil. Bu kurala uyulmayacak olursa, Meşbu', melbusat, meşrubat gibi sözcüklerin de maşbu', malbusat, maşrubat şeklinde okunmaları gerekecektir ki bunları bu okunuşlarla sözcüklerde bulmak imkânsızdır.

Osmanlıca belgelerin okunuşlarının da verilmesinin kuşkusuz yararları vardır. Ancak burada yanlışsız tek bir sayfaya rastlanmamaktadır. Bu metinlerde gördüğümüz yanlış okunuşlardan en çarpıcı olanlarını belirtmekte ve düzeltmekte yarar umuyoruz. Örneğin, s. 81'de ...erike-i pirayı şevket... yanlıştır. Doğrusu erike piray-ı şevket... tir. ss. 93, 94, 97'de... meşyahat şeklinde okunmuş olan sözcüğün doğrusu meşihat'tir. s. 112'de ...beytü'l-emale aid... yanlıştır. Doğrusu beytü'l-mala aid... şeklindedir. Sahibi arzı itibar olunan... yanlıştır. Doğrusu sâhib-i arza i'sâr olunan... şeklindedir. Burada i'sâr sözcüğünün yazımı sunulan belgede de yanlış olmasına rağmen bu belirtilmemiştir. s. 157'de yeni yazı şeklinin üçüncü satırı eski yazı şekliyle uyuşmamaktadır. s. 166'da... 133 G. kimetle... yanlıştır. Doğrusu yüz otuz üç guruş kıymetle... şeklindedir. s. 223'de ... tayyebe'llahu serah... yanlıştır. Doğrusu tâbe serahu... dur. Meraköy mutasarrıfı... yanlıştır. Doğrusu duaguy mutasarrıf... tır. Müşar ileyhi medâyi hayr ile yad ve tizkâr iylemek... yanlıştır. Doğrusu müşârün ileyhi duâ-yı hayr ile yâd ve tezkâr iylemek... şeklindedir. s. 225'deki yazı örneklerinden sağdan altıncısı mahkemi-i terfiş olarak okunmuş, oysa bunun doğrusu mahkeme-i şerif şeklindedir. s. 243'de dört suçuk kîl-i İstanbulî... yanlıştır. Doğrusu, dört buçuk keyl-i İstanbulî... dir.

Böylesine can alıcı yanlışların ikinci baskısı yapılan bir kitapta görülmesi çok üzücüdür. Üçüncü baskısı yapılmadan eserin sağlıklı bir biçimde gözden geçirilmesi nâçizâne tavsiyemiz olacaktır.

* Muharrem Ergin, **Osmanlıca Dersleri**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi yayınları, 1975, s. 21.

KİTAP DAĞARCIĞI

Türk İktisat Tarihi

1986'da ilk baskısı yapılan *Türk İktisat Tarihi* başlıklı kitap, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş biçimi ile ikinci kez 1994'ün sonlarında okuyucuya sunuldu. Kitabın Osmanlı dönemi Türkiye iktisat tarihi üzerine araştırmaları ile tanınan yazarı, Türkiye'nin iktisadi tarihine ilişkin eserin ilk baskısında yer alan "Türk iktisat tarihi araştırmaları, Türklerin nevi şahsına münhasır (sui generis) bir iktisadi sistem oluşturduklarını göstermektedir. Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri tecrübe birikimi, Anadolu'da ve yerleştikleri bölgelerde mirascı oldukları mahalli gelenekler İslâm ilkeleri ışığında asırlarca süren ve birbirlerine eklenen çabalarla özgün bir sistem oluşturmuştur. Bu sistem batı ile etkileşim halinde olmuş ve XVIII. yüzyıl sonlarına kadar batının oluşumuna da katkıda bulunmuştur" biçimindeki yaklaşımını kitabın ikinci baskısında da yineler.*

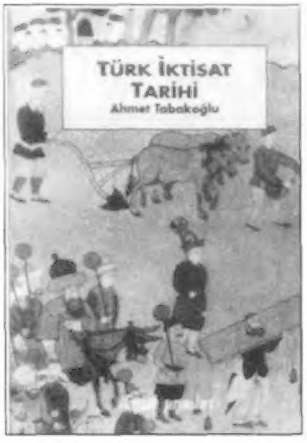

Ahmet Tabakoğlu

Türk İktisat Tarihi

Dergâh Yayınları, İstanbul
1994, 346 s.
ISBN 975-7462-71-3

Ders Kitabı olarak kaleme alınmış olmakla birlikte ciddi bir araştırma niteliği taşıyan kitabın ilk baskısından farklı olarak ikinci baskısında Osmanlı ekonomisi klasik dönemle sınırlandırılmamıştır. Yazarın ayrı bir cildin konusu olabileceğini ifade ettiği XIX. yüzyıldaki gelişmeler XVIII. yüzyılda başlayan yenileşme sürecinin devamı olarak anılmıştır. Ancak XIX. yüzyıldaki gelişmeler ayrı bir bölüm halinde değil, kitapta konu edilen klasik döneme ilişkin her kurum ve kavramın XIX. yüzyıldaki uzantısı biçiminde söz edilmiştir. Kitap arşiv belgeleri, Türkçe ve diğer dillerde yazılmış makale ve kitaplardan oluşan kapsamlı bir kaynakçaya da sahiptir.

MURAT KORALTÜRK

* Kitabın ilk baskısına ilişkin eleştiriler ve yazarın yanıtları için bkz. Mehmet Ali Kılıçbay, "Türkiye Tarihine İlişkin Üç Kitap", **Tarih ve Toplum,** cilt VIII, sayı 48, (Aralık 1987), s. 59-60. Ahmet Tabakoğlu, "Kılıçbay'la Bakış Açılarımız Farklı", **Tarih ve Toplum,** cilt IX, (Nisan 1988), s. 62-63.

XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Tarihi I, Ticaret Tarihi Araştırmaları

Ankara'da D.T.C.F. ve İstanbul'da Edebiyat Fakültesi çatısı altında sürdürülen, geleneksel çizgisini aşamamış akademik tarihçiliğin yanında özellikle son on yıl içinde İzmir, Türkiye tarihçiliğine önemli katkıların yapıldığı bir merkez haline gelmeye başladı. Bu oluşumun önderleri Salih Özbaran, Zeki Arıkan ve Ergun Avbars'tır. Bu gelişmenin somut ürünleri ise benzerlerine göre oldukça düzenli sürelerde yayınlanan *E.Ü.E.F. Tarih İncelemeleri Dergisi* ve *D.E.Ü.A.İ.İ.T.E. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*'dir.

Prof. Dr. Necmi Ülker

XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Tarihi I, Ticaret Tarihi Araştırmaları

Akademi Kitabevi, İzmir 1994,
145 s. ISBN 975-7395-34-X

Necmi Ülker de İzmir'de gelişen tarihçiliğe değerli katkılarda bulunan bir araştırmacıdır. Yayınlanan son eseri uzmanı olduğu İzmir tarihi ve ticareti ile ilgili ikisi daha önce yayınlanmış dört makaleden oluşur. İlk makale "Batılı Gözlemcilere Göre XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir Şehri ve Ticari Sorunları" başlığını taşır (s. 1-33). "Sarıbey Oğlu'nun İzmir'e Yürüyüşü ve Avrupalı Tüccarlar" başlığını taşıyan ikinci makaleyi (s. 34-43), "XVII. ve XVIII. Yüzyıllar İpek Ticaretinde İzmir'in Rolü ve Önemi" başlıklı bildiri izler (s. 44-56). Son araştırma ise bir dizi belgenin yayınını içerir ve "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'deki İngiliz Tüccarına Dair Ticari Problemlerle İlgili Belgeler" başlığını taşır (s. 57-145).

Kitaba bir içindekiler fihristinin eklenmemiş olmasının okur açısından kitabın içeriğine yönelik bilgi edinilmesini güçleştirici bir yönü olduğunu, yapıtın değerli yazarı ve yayıncısına duyururken son yıllarda örneklerini görmeye başladığımız toplu makale yayınlarının artmasını dileriz.

MURAT KORALTÜRK

Alaattin Eser 10. Kitap Müzayedesi

İstanbul'un "eski kitap bilgisi" ve kendisinin, dostları için şaka yollu kullandığı deyimle "korsanlığı" ile tanınmış kitapseverlerinden Alâattin Eser, yıllardan beri sürdürdüğü kitap müzayedelerinin onuncusunu 19 Şubat 1995 Pazar günü The Marmara Oteli'nin Opera Salonu'nda gerçekleştirdi. Müzayede kataloğu her zamanki gibi özenle hazırlanıp ilgililere ulaştırılmıştı. Pera Turizm ve Ticaret Ltd. Şti. Organizasyonu olarak sunulan müzayede, başta bakırcılık olmak üzere maden sanatları uzmanlığı ve folklor alanındaki yayınlarıyla tanınan İ. Gündağ Kayaoğlu tarafından yönetildi.

Düzenleyici, sunucu ve alıcı-izleyici topluluğunun her türlü resmiyetin ötesinde, bir söyleşi ortamındaymış gibi karşılıklı laf-endâzlık ederek atıştığı bu müzayedede "antika kitap"tan çok, meraklılar ve araştırmacılar için nadir bulunan yerli yayınlar çoğunluktaydı. Müzayede, 12.30-14.30 arasında hızlı bir biçimde bitirildi. Sunucu Kayaoğlu'nun bu hızıyla, kendisi ve hızlı teravih kıldıran imamlar arasında, içinde bulunduğumuz günlerin anlamını uygun olarak, latife yollu benzetme yapması da dikkatlerden kaçmadı.

234 sıra numarası altında çoğunluğu kitap 360 objenin (harita. hat örnekleri, dergi koleksiyonları, belge vs.) satışa sunulduğu müzayedede kent tarihleriyle folklorik eserlerin büyük bir yoğunluğa sahip olduğu dikkati çekiyordu. Kitap meraklılarının öteden beri büyük ilgi gösterdiği kent tarihleri, fiyatları fazla yükselmemekle birlikte ilgi gördü ve alıcı buldu. Köy enstitüleriyle ilgili Türkçe kitaplar, tıp ve sanat tarihi yayınlarıyla büyük hizmetleri geçen A. Süheyl Ünver'in küçüklü büyüklü çok sayıda eseri, sahaf raflarında kolay kolay rastlanamayacak birçok İstanbul kitabı müzayedenin orta hallı alıcıları için dikkat çeken parçalarıydı.

Müzayedenin en pahalı eseri olan G. Jerphanion'un *Une Nouvelle Provice de l'art Byzantin: Les Églises Rupestres de Cappadoce* [Paris, 1925-1942, 2 cilt (4 Bölüm) metin, 3 folio atlas], 65 milyonla açılıp 70 milyona satıldı. Bunu, 24 milyona açılıp 39 milyona alıcı bulan *Les Costumes Populaires de le Turquie en 1873* (İstanbul, 1873) adlı kitap izledi. Osmanlı İmparatorluğu'nun dört bir yanından derlenmiş giysilerin özel olarak çekilmiş resimlerinden ve ayrıntılı açıklamalarından oluşan bu eserin çok nadir oluşu bir yana, görsel malzemesi ve açıklamalarıyla önem taşıdığı halde Türkçe'ye çevrilmemiş olması acı vericidir. Müzayedenin diğer ilginç kitapları arasında A. Handjeri'nin *Dictionnaire Français-Arabe-Persan et Turc* (Moskova, 1840-1842, 3 cilt) adlı sözlüğü 12.5 milyona; *Müneccimbaşı Tarihi* diye de tanınan *Sahâifü'l-Ahbâr* (İstanbul, 1868, 3 cilt) 6.5 milyona; G.H. Dwight imzalı *Constantinople Settings and Traits* (New York-Londra, 1926) adlı kitap 11 milyona; A.de Lamartine'in bütün eserleri dizisinden 3 ciltlik *Doğu Seyahati* (Paris, 1861) 10 milyona alıcı buldu.

Bol kitaplı, şenlikli ve dostça yeni müzayedelerde buluşmak üzere...

M. SABRİ KOZ

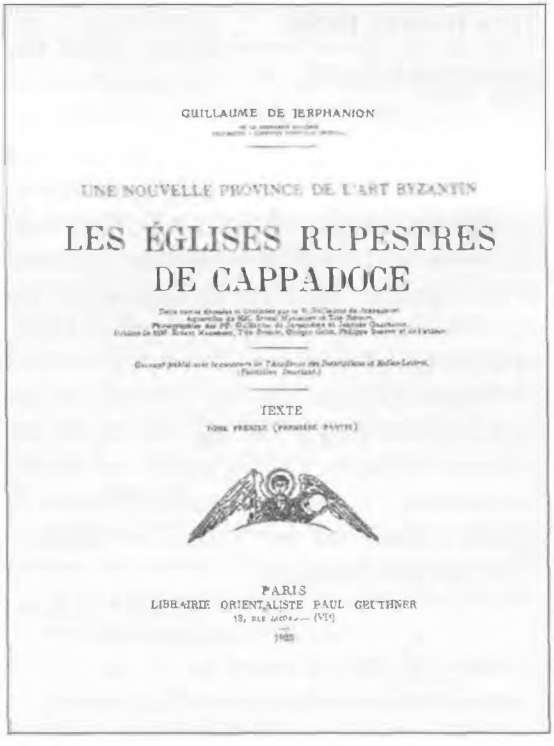
GUILLAUME DE JERPHANION

UNE NOUVELLE PROVINCE DE L'ART BYZANTIN

LES ÉGLISES RUPESTRES DE CAPPADOCE

TEXTE

PARIS
LIBRAIRIE ORIENTALISTE PAUL GEUTHNER

Guillaume de Jerphanion'un kitabının kapağı